

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ БАЗОВОЇ
ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
(ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ)

Київ–2024

УДК 355.1
Н 15

Рекомендовано до друку науковою радою Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України (протокол № 13 від 28.10.2024 р.).

Н 15 Навчальний посібник для проведення занять з національно-патріотичної підготовки відповідно до програми базової загальновійськової підготовки (для підготовки мобілізаційних ресурсів) / О. Скрябін, К. Халіманенко, І. Євсєєв та ін. / За заг. ред. В. Мороза. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2024. – 125 с.

Колективом Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України розроблено навчальний посібник з лекціями національно-патріотичного спрямування. Його головне призначення – надати командуванню навчальних частин (центрів) методичну допомогу для формування і розвитку у військовослужбовців відповідних світоглядних установок, ідейних переконань та морально-бойових якостей, необхідних для ефективного виконання поставлених завдань у будь-яких умовах обстановки.

УДК 355.1

© Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2024.

ЗМІСТ

Тема 1. Ми – українці: важливість захисту національної ідентичності та свободи	5
Тема 2. Збройні Сили України на захисті нашої незалежності	15
Тема 3. Основні сучасні бойові традиції та ритуали українського війська	25
Тема 4. Загарбницька війна росії – неприхований геноцид Українського народу	33
Тема 5. Визначні Перемоги українців над московитами (росіянами)	44
Тема 6. Перемоги Сил оборони України у російсько-українській війні (у період 2022–2024 рр.)	54
Тема 7. Героїзм і стійкість захисників і захисниць України під час відсічі широкомасштабній збройній агресії рф	68
Тема 8. Міфи про могутність росії та “другої армії світу”	75
Тема 9. Інформаційні загрози та способи захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу	84
Тема 10. Високий бойовий дух та командна згуртованість – основа успіху в бою	94
Тема 11. Перемога любить підготовку: поради переможцю	106

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БМП – бойова машина піхоти;
БпАК – безпілотний авіаційний комплекс;
БпЛА – безпілотний літальний апарат;
БС – безпілотні системи;
БТР – бронетранспортер;
ВВНЗ та ВВП ЗВО – вищі військові навчальні заклади та
військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти;
ВДК – великий десантний корабель;
ДПС України – Державна прикордонна служба України;
ДРГ – диверсійно-розвідувальна група;
ЗМІ – засоби масової інформації;
ЗРК – зенітний ракетний комплекс;
ЗС України – Збройні Сили України;
МНС – Міністерство надзвичайних ситуацій;
МО України – Міністерство оборони України;
ОВТ – озброєння та військова техніка;
ОВУ – органи військового управління;
ОПК – оборонно-промисловий комплекс;
ОРДЛО – окремі райони Донецької та Луганської областей;
ПЗРК – переносний зенітний ракетний комплекс;
ППО – протиповітряна оборона;
РЕБ – радіоелектронна боротьба;
РСЗВ – ракетна система залпового вогню;
рф – російська федерація;
САУ – самохідна артилерійська установка;
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;
УНР – Українська Народна Республіка;
чф – чорноморський флот.

Тема 1. Ми – українці: важливість захисту національної ідентичності та свободи

Українці – це слов'янський народ, основне й корінне населення українських земель від найдавніших часів. Український етнос (стійке соціальне утворення людей, що сформувалося протягом тривалого історичного періоду на певній території, де люди мають спільне походження, мову, культуру та усвідомлення власної єдності і відмінності від інших етносів) формувався в період раннього середньовіччя так само як і в інших народів Європи (іспанців, французів, англійців, німців, чехів, сербів, хорватів, поляків). Українська етнокультура сформувалася на основі трипільської культури (5500–2750 роки до н.е.), праслов'янської (зарубинецької культури (III–II століття до н.е.)), іранської (спадок скіфів (VII–III ст. до н.е., сарматів (I–III ст. н.е.)), східногерманської (готи (II–XV ст. н.е.)), вандалів (I ст. до н.е.–VI ст. н.е.)), балтської, фракійської, кельтської, що поєдналися в єдиний і неповторний український комплекс, який упродовж середньовіччя збагатився тюркськими елементами.

Український етнос, як й інші європейські етноси, у V–IX століттях пройшов племінну фазу розвитку, коли він складався з окремих споріднених племен із власними назвами (самоназви та назви, якими називали цей народ сусіди упродовж його існування). Наприклад: “слов'яни”, “руси”, “козаки”, “українці”. Серед давньоукраїнських споріднених союзів племен із власними назвами були “анти”, “склавини”, “дуліби”, нащадками яких стали літописні союзи племен VIII–IX століть: “поляни”, “деревлани”, “волин'яни”, “уличі”, “тиверці”, “білі хорвати”, “сівер'яни”. У IX–X століттях племена об'єдналися й зміцніли, з них виникли держави середньовічних націй: Англійське та Польське королівства, французькі й німецькі держави, Празьке князівство чехів, Сербська, Хорватська, Угорська держави і давньоукраїнська під назвою Русь. Споріднені племена об'єднувалися під однією назвою в єдиній державі. Першою самоназвою українців було “русини” – похідне від

назви середньовічної держави “Русь”. Ця самоназва упродовж XVII–XX століть поступається новій – “українці”. Подібна зміна самоназв сталася і в наших сусідів. Наприклад, “ляхи” стали “поляками”, “волохи” – “румунми”, а “московити” – “росіянами”.

Після середньовічної Русі наступними періодами розвитку української державності були: Русько-Литовське князівство XIV–XVI століть, Козацька держава XVII–XVIII століть, Українська революція (1917–1920 рр.) і сучасна незалежна Україна.

В етнокультурі українців є елементи, що запозичені від балтів, германців, скіфів, сарматів, трипільців і багатьох інших племен і народів, що мешкали на території України в давнину. Втім, український етнос народився лише тоді, коли сегменти різних етнокультур злилися в єдину

й неповторну українську національну культуру. Формування українського етносу визначали загальноєвропейські закономірності і воно відбувалося паралельно із формуванням інших європейських етносів.

Етнос (народ) – це людська спільнота, що сформувалася історично й відрізняється від інших народів такими головними спільними ознаками: 1) батьківщиною – землею батьків, територією з усіма природними ресурсами, що освоєна багатьма поколіннями; 2) мовою; 3) національною культурою; 4) темпераментом та внутрішнім світом; 5) національною ідентичністю (самосвідомістю). Остання ознака є об’єднуючою для всіх інших.

Національна ідентичність – це усвідомлена приналежність людини до певної національної спільноти на основі стійкого емоційного зв’язку, що виникає внаслідок сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови та історії народу, політики держави, а також прийняття групових норм та цінностей. Сукупність рис національної ідентичності є невід’ємною складовою національної

свідомості, яка за своїм змістом є сферою ідей, цінностей і смислів культури, що підтримуються більшістю громадян країни.

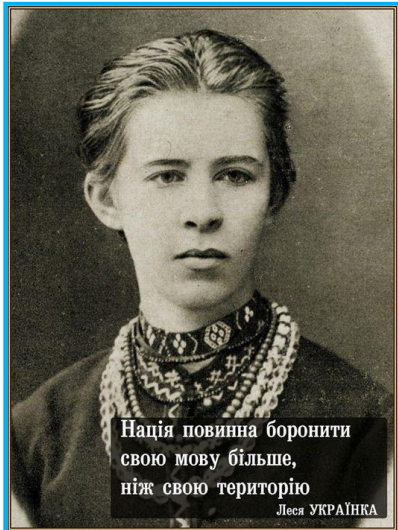
Українська національна ідентичність (українство) – це усвідомлена приналежність індивіда до українства, що включає в себе історично сформовану систему ознак: Батьківщина (уся територія України з її природними ресурсами); українська мова; українська культура; історія Українського народу; норми та цінності, що розділяються українцями; політика держави. Все це вирізняє українську людину та спільноту з-поміж інших аналогічних феноменів.

Ознаками сформованої національної ідентичності в людини є відчуття приналежності до своєї нації, любов до своєї країни, народу, гордість за справжні досягнення, перемоги, національну культуру. Гордість за те, що ми робимо і будемо робити. Усвідомлення національної ідентичності забезпечується спільною мовою, історією та територією. Мова “надає речам імена”, присвоюючи ним сенс і включає у зрозумілий контекст. Культура також засвоюється завдяки мові, традиціям, ритуалам та історично сформованій системі норм і правил певного народу. Історія народу зберігається і передається з покоління в покоління через мову, письмові та матеріальні свідчення минулих подій. Таким чином, життя народу сприймається крізь призму єдності: історії, традицій, свят, пам’ятних дат. Мова також забезпечує формування цінностей та стереотипів. Варто зазначити, що зараз на фронті воюють люди різних національностей, але вони, навіть як представники інших етносів, націй, країн, свідомо вибирають – боротися за українські цінності, які складають кістяк української національної ідентичності.

Варто зауважити, що національна ідентичність у сучасному світі визначається не тільки походженням, але й особистим вибором. В Україні цей чинник став визначальним, особливо після 2014 року. Зараз понад 95 % громадян України ідентифікують себе як українці, а під час останнього перепису населення у 2001 році цей показник був на рівні 77 %. Тобто частина громадян, які раніше себе називали росіянами, білорусами, євреями та іншими національностями зараз

свідомо обирають українство. Тобто це вже не так спадкова, як громадянська категорія, що підтверджують результати різних соціологічних опитувань. Якщо раніше близько двох третин респондентів казали, що вибрали задекларовану в опитуванні національність за національністю своїх батьків або одного з батьків, то тепер спадковий критерій підтвердили лише 35 %, натомість 40 % сказали, що визначають національність “за країною, в якій я живу”, і ще 19 % – “за моїм ставленням до цієї національності”. Останній показник змінився особливо різко, бо раніше свідомий вибір національності визнавали не більш як 5 %.

Важливо також, що переважна більшість українських громадян погоджується вважати членами української нації – всіх, хто вибирає цю ідентичність. У липні 2023 року згідно опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, 68 % цілком погодилися з твердженням, що “до української нації належать усі, хто вважає Україну своєю Батьківщиною, незалежно від національності, мови та релігії”, а ще 24 % – радше погодилися.

Мова відіграє дуже важливу роль щодо формування та підтримання національної ідентичності. Найбільший скарб кожного народу – це його мова. Саме мова, яка віками формувалася, шліфувалася на землі предків, передавалася з покоління в покоління і найбільш точно відображає душу народу та його свідомість. Мова об’єднує народ (спільнота об’єднана спільним походженням, мовою, культурою) в націю (народ який має власну систему управління) і зміцнює державу. Занепадає мова – зникає і нація. Український лінгвіст Леонід Булахівський стверджував: “Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову”. Леся Українка наголошувала, що “Нація повинна боронити свою мову не менш ніж свою територію. Бо територію можна відвоювати, але коли вмирає мова, то вмирає і нація”. Відповідно, коли мова стає авторитетною, широко вживаною, як національною

елітою так і іншими верствами населення, тоді сильною і високорозвиненою стає й держава.

Рідна мова є визначальним чинником у формуванні кожної людської особистості. Адже, завдяки мові відбувається формування думок та розвиток мислення, свідомості, підсвідомості, комунікація, а також вираз емоцій і почуттів. Тому різні мови по-різному впливають на формування самосвідомості, мислення, сприйняття світу та вираз емоцій і почуттів людини та спільноти.

Саме тому українська мова стала важливою складовою інформаційно-психологічної війни росії проти України в якій штучно роздмухувалося так зване мовне питання. Метою ворога було закріплення на державному рівні функціонування двох мов, що було потенційним шляхом до розколу України. Утім після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року росія своєю військовою агресією спричинила масштабну дерусифікацію російськомовних українців. За цей час кількість громадян, які розмовляють в побуті українською мовою постійно зростає. Як свідчать опитування Центру Разумкова частка тих, хто вважає українську мову рідною, зросла з 60 % у 2015 році до 78,4 % у 2024 році. Така тенденція пояснюється тим, що російськомовні українці не хочуть асоціюватися з ворогом та його агресією в Україні.

Батьківщина, історична територія, або рідний край – має велику об'єднувальну силу для народу. Адже це не просто територія: тут народжувалися, жили, обробляли цю землю багато поколінь українців. Ми любимо нашу Україну, бо це

рідна земля, з якою пов'язане наше життя. Це наші терикони, берег Чорного моря, Євпаторія, Говерла, Київ. Це наш Луцький замок із деревом, яке посадила Леся Українка та Чернівці з прекрасними соборами. Тобто, народ і територія ніби належать одне одному. Рідний край стає скарбницею історичної пам'яті та асоціацій, місцем,

де жили, працювали, молились і боролися наші мудреці, святі й герої. Все це робить рідний край унікальним. Його річки, узбережжя, озера, гори й міста стають “священними” – місцями шаноби й захоплення, внутрішнє значення яких під силу збагнути тільки свідомим членам нації. Втрата нашої території означає для нас – втратити частину нас самих. До того ж, наша територія ще й містить природні ресурси, які належать українцям. Тому українці воюють у триваючій російсько-українській війні не просто за території. Ми боремося за свої землі, де живе серце, де проливалася кров предків і де – ми щиро віримо і знаємо – будуть рости наші діти.

Українська культура об’єднує українців цінностями, символами, міфологією, традиціями, що закріплені і відтворюються в обрядах та ритуалах. Це дає спільні психологічні й емоційні відчуття, а також уявлення про світ, людей і самих себе.

А ще вона об’єднує українців спільними почуттями, мріями та сподіваннями, які пов’язують нас із рідним краєм та баченням майбутнього.

На формування темпераменту (вроджена особливість народу, що відповідає за прояв емоцій та енергійність) та внутрішнього світу українців впливають природні умови та спосіб життя. Українці та наші пращури з прадавніх часів вели осілий спосіб життя через наявність в нас такого природного скарбу як родючий чорнозем. Тому, для українців образи родючої “Землі” та “Господаря”, який дбайливо обробляє її є одними з найголовніших в духовній культурі. В українців-господарів завжди було достатньо харчів, охайні вибілені хатинки з огорожами, фруктовими садами і квітами. Такий образ життя сприяв формуванню в українців такої якості як миролюбство, що є невід’ємною складовою землеробського світовідчуття та способу життя. Тобто коли в народі достатньо родючих земель в нього немає прагнень захоплювати чужі території. Тому для Українського народу основним принципом буття є жити в добрі і злагоді з природою та сусідами.

Українцям притаманні ще й такі риси як свобода, незалежність та небажання підкорюватися чужинцям. Практично всі народності,

що жили на території України – киммерійці, скіфи, сармати, слов'яни, мешканці середньовічної Київської держави були народом-армією, яка була готова дати відсіч загарбникам і не дозволити підкорити себе. Так само і в триваючій російсько-українській війні розв'язаній росією, всі українці об'єдналися у боротьбі за право нашої країни на вільне існування, за можливість розвитку України на тих принципах і цінностях, що важливі для нас.

Вагомий вплив на формування темпераменту і внутрішнього світу українців спричинило географічне середовище. Безкрайній степовий ландшафт з нескінченним горизонтом, що йде у вічність. М'які хвилі золотавого колосся, прозорість тихих річок, жарке, але не палюче сонце під синім небом – все це породило в українців сентиментальність, чуттєвість, глибоку емоційність та невичерпний романтизм. Такою є українська душа, яка відображається у ставленні до світу та в українській мові – співучій, м'якій та мелодійній.

Отже, ми коротко схарактеризували своєрідність української національної ідентичності. Процес її формування відбувався протягом усіх років незалежності України. Втім, цей процес був ускладнений тим, що росія протягом усіх років незалежності вела інформаційно-сміслову війну проти України, однією з цілей якої було гальмування формування української національної ідентичності, розмиття її меж та руйнування шляхом конкуренції двох проєктів націй в Україні – української та російської. Щодо українців в Україні росія здійснювала політику зросійщення (сукупність дій та умов спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги) через політичні, економічні та інформаційно-культурні важелі з метою подальшої асиміляції (прийняття народом ідентичності (самосвідомості) та культури іншого народу) українців. У значної кількості українців був сформований комплекс меншовартості порівняно з росіянами, тому відстоювання власної українськості не схвалювалося.

Різка зміна у сприйнятті росії та росіян (які із сусідів трансформувалися у ворога і агресора) відбулася внаслідок російської агресії в Україні у 2014 році. Це здійснило суттєвий вплив на

суспільну свідомість українців, які почали більше уваги приділяти смисложиттєвим питанням: “Хто ми такі?”, “Чим відрізняємося від сусідніх народів?”, “Якого майбутнього прагнемо для України?”, “Якими є українські цінності?” тощо. Однією з цілей російської гібридної агресії в Україні, що тривала з 2014 по лютий 2022 року, була асиміляція принаймні частини українців. Утім, ця мета не була досягнута і росія 24 лютого 2022 року розпочала тотальну фазу російсько-української війни, яка спрямована вже на фізичне знищення українців, наших населених пунктів та української державності.

Такі обставини посприяли прискореному формуванню в українців національної ідентичності. Незважаючи на трагічність та драматизм подій, соціологічні опитування фіксують парадоксальне моральне піднесення та громадянську зрілість українців. За даними соціологічних опитувань у 2011 році – близько 60 % українців пишалися своїм громадянством. У 2020 році – близько 80 % відсотків українців пишалися тим, що вони громадяни України. Згідно зі спільним опитуванням фонду “Демократичні ініціативи” та соціологічної служби Центру Разумкова, у серпні 2022 року понад 95 % українців пишалися своїм громадянством. Це найвищий показник за весь час соціологічного моніторингу, який проводили за часи незалежності України.

Напередодні російського вторгнення загальнонаціональне опитування, проведене Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 1–12 лютого 2022 року за вибіркою, що репрезентує доросле населення України, вказувало на те, що близько половини населення в той чи інший спосіб готові чинити опір агресорові. Разом із цим вагома частина населення готова була до певних компромісів заради уникнення війни. Лише 42,6 % українських громадян не підтримували жодних поступок чи кроків назустріч росії в обмін на її згоду припинити агресію проти України.

Натомість кілька місяців широкомасштабної російсько-української війни різко змінило настрої українців, серед яких суттєво

зросла кількість тих, хто виступає проти поступок. Так, опитування проведене протягом 7–15 травня 2022 року за вибіркою, що репрезентує доросле населення заходу та центру України, показало, що вже 77,8 % респондентів не підтримує жодних поступок. Незважаючи на страждання через людські та матеріальні втрати, лише мізерна частина населення заходу і центру України погоджувалася на територіальні поступки, включаючи і втрати 2014 року. Натомість на відновлення територіальної цілісності як основу Перемоги погодилося 41,2 % опитаних.

Результати подальших опитувань свідчать, що вже тривалий час, попри труднощі на східному фронті, зберігається непохитна віра українців у Перемогу України у війні проти російської федерації. Крім змін у переконаннях, унаслідок війни відбулися зміни й у повсякденній поведінці українців. Особливо це стосується тих дій, які можна визначити як громадянські. З початком російського вторгнення були масово відтворені практики волонтерства, допомога армії, біженцям. Більше половини населення (56,9 %) були залученні до волонтерської роботи, допомагаючи фізично та фінансово.

Отже, ми бачимо, що триваюча російсько-українська війна дуже сильно впливає на формування національної ідентичності українців. В екстремальних умовах (облоги, окупації, під час обстрілів тощо) люди почали цінувати ті надбання, які їх природнім чином оточували у вільній країні. Українці цінують свободу і виборюють її під час війни. Вони хочуть жити у вільній незалежній державі і захищають це право у триваючій війні. Сучасна національна ідентичність українців також визначається європейськими поглядами у майбутнє. І українці свідомо захищають під час війни своє право бути собою, думати й спілкуватися рідною мовою, жити своїм життям. Ми обороняємо українську землю та відстоюємо право самим обирати вектор майбутнього розвитку нашої держави.

Таким чином, сформована національна ідентичність в українського населення є фактором, що забезпечує національну безпеку нашої держави. Бо такий народ самовіддано захищає територіальну цілісність та суверенітет України під час триваючої

російсько-української війни. Хтось на фронті, а хтось у тилу робить все можливе для нашої Перемоги. А з іншого боку, важкі випробування війною сприяють формуванню національної ідентичності в тієї частини українців, в яких вона була недостатньо сформована через деструктивний вплив інформаційно-сміслової війни росії проти України. Національна ідентичність, або українська самосвідомість – це наш скарб, який має потужну об'єднувальну силу для українців. Парадокс у тому, що росія протягом багатьох років намагалася асимілювати українців, тобто позбавити нас нашої самосвідомості, мови, культури та історії. А коли не досягла бажаного – почала тотальну війну спрямовану на фізичне знищення українців. За попередніми підрахунками росіяни знищили в Україні понад 350 тисяч об'єктів і мільйони квадратних метрів житлової, освітньої, медичної, енергетичної та іншої інфраструктури. Пошкоджено тисячі кілометрів доріг, залізничних колій, аеропорти та багато іншого. Маріуполь, Северодонецьк, Мар'їнка, Бахмут – це міста, що були повністю знищені росіянами. І ще багато населених пунктів України дуже сильно постраждали від рук окупантів.

Але своїми діями росія досягла зворотного впливу – пришвидшила в українців формування національної ідентичності (самосвідомості), змусила спілкуватися українською, вивчати українську історію та самовіддано захищати свою Батьківщину, бо іншої в нас немає. Російська агресія зміцнила дух українців. Саме тому Україна обов'язково переможе росію у цій триваючій війні.

Тема 2. Збройні Сили України на захисті нашої незалежності

24 серпня 1991 року Верховна Рада України прийняла постанову “Про військові формування в Україні”, якою визначила: “підпорядкувати всі військові формування, дислоковані на території України, Верховній Раді України; утворити Міністерство оборони України; Урядові України приступити до створення Збройних Сил України”. Фактично цією постановою було покладено початок будівництва Збройних Сил України як важливого інституту держави і невід’ємного елемента її воєнної організації.

ЗС України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

ЗС України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

ЗС України мають таку загальну структуру: Генеральний штаб ЗС України; Командування об’єднаних сил ЗС України; види ЗС України – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; окремі роди сил ЗС України – Сили спеціальних операцій, Сили безпілотних систем, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили; окремі роди військ ЗС України – Десантно-штурмові війська, Війська зв’язку та кібербезпеки. Крім того, до їх складу структурно входять: ОВУ, з’єднання, військові частини, ВВНЗ та ВНП ЗВО, установи та організації, що не належать до видів та окремих родів військ (сил) ЗС України. Організаційно ЗС України складаються: з ОВУ, з’єднань, військових частин, ВВНЗ та ВНП ЗВО, установ та організацій.

Сухопутні війська ЗС України є головним носієм бойової могутності ЗС України. За своїм призначенням та обсягом покладених на них завдань вони відіграють вирішальну роль у виконанні ними своїх функцій як у мирний, так і у воєнний час. Структура Сухопутних військ представлена чотирма оперативними командуваннями: “Захід”, “Південь”, “Північ”, “Схід” та корпусом резерву. До їх складу входять такі роди військ: механізовані, танкові, ракетні війська й артилерія, війська протиповітряної оборони Сухопутних військ, а також армійська авіація, частини і підрозділи спеціальних військ.

Повітряні Сили – це потужний, високоманеврений і технологічний вид ЗС України, є і залишиться одним з головних інструментів стримування збройної агресії проти України, забезпечення стійкості її системи оборони, гарантування миру і безпеки держави у взаємодії з іншими складовими Сил оборони. ПС ЗС України призначені для відбиття агресії з повітря, ураження з повітря угруповань військ (сил) та важливих об’єктів противника, прикриття у взаємодії з іншими видами ЗС України угруповань своїх військ, критичних об’єктів інфраструктури та комунікацій. Основними структурними одиницями Повітряних Сил є повітряні командування: “Захід”, “Південь”, “Центр”, “Схід”, зміст діяльності яких спрямований на безпосередню організацію охорони повітряного простору у визначених зонах відповідальності. До складу Повітряних Сил входять: повітряний та протиповітряний компоненти, які поділяються на роди: авіації (винищувальну, бомбардувальну, штурмову, розвідувальну, військово-транспортну та спеціальну); протиповітряної оборони (зенітно-ракетні та радіотехнічні війська); спеціальні війська.

Україна є морською державою. Геополітичні умови, наявність великих морських кордонів вимагають мати Військово-Морські Сили, які спроможні до дій щодо стримування, локалізації та нейтралізації збройного конфлікту на приморському напрямку. Тому, цей вид ЗС України призначений для відсічі збройної агресії проти України з моря, участі в ліквідації (локалізації, нейтралізації)

збройного конфлікту у взаємодії з іншими видами (родами) ЗС України та сприяння сухопутним угрупованням військ (сил) під час ведення ними воєнних (бойових) дій у приморських районах. Організаційно Військово-Морські включають: Управління флотилії, Командування морської піхоти, та дві військово-морські бази. До їх складу входять наступні роди військ: надводні сили, морська авіація, морська піхота, берегові ракетно-артилерійські війська та спеціальні війська забезпечення.

За тридцять три роки своєї історії ЗС України пройшли складний і суперечливий розвиток, зумовлений соціально-економічними проблемами країни та дією зовнішньополітичних чинників. Водночас із початком російської збройної агресії проти України наше військо продемонструвало стрімке відродження своїх бойових спроможностей і поряд з іншими складовими Сил оборони України стало ключовим фактором збереження незалежності та демократичного розвитку держави.

Вступивши у війну з більш потужним противником, у якого багато зброї і набагато більший мобілізаційний потенціал, ЗС України разом з іншими складовими Сил оборони не лише змогли його зупинити, але й провести у 2022 році вдалий контрнаступ та відкинути противника на багатьох напрямках.

Водночас з початком широкомасштабної збройної агресії в результаті виснажливих боїв ЗС України стали зазнавати втрат як в людських ресурсах, так і в ОВТ. Щоб досягти Перемоги над ворогом, який має багатократну перевагу, українська армія вже на той час потребувала “асиметричних (нестандартних)” рішень для отримання якісної переваги над російськими військами. Вони полягали у негайному оснащенні українського війська сучасним найефективнішим озброєнням, а також впровадженні новітніх інноваційних технологій у виробництво ОВТ, що дозволило б з найменшими затратами знищувати військовий потенціал ворога та максимально зберегти життя наших воїнів.

Наявні ресурси України та її ОПК самотужки були не в змозі забезпечити ЗС України ефективним та сучасним озброєнням. Тоді

надійне плече нашої державі підставили США та західні країни, які не тільки поставляли необхідні зразки ОВТ, але й забезпечували підготовку та тренування українських військовослужбовців. Для кращої координації дій між державами у квітні 2022 року під керівництвом США було створено Контактну групу з питань оборони України. Ця група більш відома за місцем першої зустрічі – на авіабазі Рамштайн у Німеччині. Всього у форматі “Рамштайн” беруть участь понад 50 держав. Водночас, щоб забезпечити координацію поставок зброї та тренувань ЗС України Міністерство оборони США в листопаді 2022 року створило Групу з безпекової допомоги для України (SAGU). До групи увійшли 22 держави, включно з Україною.

Так, вже напередодні російського вторгнення Україна з оборонною метою почала отримувати від країн-партнерів ПЗРК “Stinger” та ПТРК “Javelin” і “Nlaw”, які виявилися ефективними у знищенні ворожої авіації та бронетехніки. США також надали невелику кількість бронеавтомобілів “Humvee” і амуніції. З початком широкомасштабної збройної агресії РФ ЗС України додатково отримали від США зазначені ракетні комплекси. У той же час Німеччина відправила в Україну 1500 од. ПЗРК “Стріла” радянського виробництва, Австралія – БТР “Bushmaster”, а Словаччина – систему ППО С-300. Невдовзі ВМС ЗС України отримали американські протикорабельні ракети “Harpoon”, що змусило російське командування відвести свої кораблі чф від українських берегів та унеможливило проведення ним десантної операції на Одеському напрямку для подальшого прориву до Придністров’я.

Оскільки ЗС України вже критично бракувало снарядів для власних ракетних комплексів “Вільха”, “Смерч”, “Точка-У” та артилерії, низка країн-партнерів, серед яких США, Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, Канада, Австралія, Норвегія, Чехія і Польща, для стабілізації українського фронту поставили у травні–червні 2022 року низку ракетно-артилерійських систем РСЗВ “M270 MLRS”, “Himars” і RM-70 “Vampire”, а також САУ “Caesar”, “Zuzana”, “Krab”, “Panzerhaubitze 2000”, “DANA”, “M109 Paladin” “AS-90”, гаубицю “FH70”, ракети “Brimstone” та БпЛА “Switchblade”

і “Phoenix Ghost”. До того ж від союзників, станом на серпень місяць, було отримано понад 1000 од. бронетехніки. Завдяки сучасним західним ракетним системам і артилерії спроможності ЗС України з ураження ворожих цілей збільшились від 40 до 80 км від лінії фронту. Згодом від Польщі до листопада 2022 року на укомплектування української армії було отримано додаткові танки Т-72 та бойові машини піхоти БМП-1, самохідні гаубиці 2С1 “Гвоздика” та РСЗВ БМ-21 “Град”, а також ракети класу “повітря-повітря” для літаків Міг-29 та Су-27. Крім того, для захисту повітряного простору України на постачання ЗС України від Великої Британії і Німеччини надійшли ПЗРК “Starstreak”, “LMM Marlet”, “Mistral”, “Перун”, МЗРК “Stormer HVM”, зенітні самохідні установки FlakPz “Gepard”, а також зенітні керовані ракети класу “земля-повітря” “Sea Sparrow”. Посилення ракетно-артилерійськими системами, бронетехнікою, засобами ППО, БпАК і ракетами надалі забезпечило успішне проведення Силами оборони України у другій половині 2022 року Харківської та Херсонської наступальних операцій.

Водночас, внаслідок активного застосування ворогом крилатих і балістичних ракет по українській критичній інфраструктурі, в Україні виник дефіцит засобів ППО та ракет до них. У цих умовах Німеччина та Норвегія у другій половині 2022 року розпочали передачу Україні сучасних ЗРК “IRIS-T SLM” і “Nasams”, що значно посилює спроможності ПС ЗС України.

З початку 2023 року ЗС України разом з іншими складовими Сил оборони готувались до контрнаступу. Для цього їм вкрай не вистачало потужної бронетехніки, яка б забезпечувала тривалий час роботи екіпажів у комфортних умовах, а також мала їх високу захищеність у бойових умовах. Країни-партнери відгукнулись на запит українського війська й забезпечили поставки танків “Leopard 2”, “Abrams” і “Challenger 2”, БМП “Bradley”, бронеавтомобілів “AMX-10RC” та багатоцільових БТР “Bastion”.

Завдяки рішенням західних партнерів, українська система ППО була посилена американськими ЗРК “Patriot”, які зокрема довели

свою спроможність щодо знищення такого типу надзвукових російських ракет, як “Кинджал”. Кількість цих комплексів в Україні поступово збільшується.

Враховуючи зростаючі спроможності українських ракетних військ, російське командування відтягнуло свої командні пункти, склади і аеродроми базування авіації подалі від лінії фронту на безпечну відстань. Щоб уражати ворога на дальніх дистанціях ЗС України критично не вистачало відповідної зброї. Тому, в рамках міжнародної військової допомоги, у 2023 році на озброєння ЗС України поступили перші потужні крилаті і балістичні ракети. Так, від Великої Британії та Франції Повітряні Сили ЗС України отримали авіаційні крилаті ракети класу “повітря-земля” “Storm Shadow/SCALP EG”, що дало змогу знищувати ворога на відстанях до 280 км. Завдяки цим ракетами, українська авіація розпочала уражати кораблі чф рф, аеродроми та інші пріоритетні російські цілі в Криму. У жовтні 2023 року на озброєння ЗС України надійшли американські балістичні ракети “ATACMS”, що дозволило збільшити спроможності національних ракетних військ уражати противника на відстанях до 160 км.

На жаль, до середини весни 2024 року військова допомога Україні від США була заблокована, що значно позначилося, в першу чергу на активності застосування української артилерії, якій доводилося економити боєприпаси. До того ж запаси ракет до РСЗВ та ЗРК також потребували поповнення. Втім, вже після підписання Президентом США Джо Байденом 24 квітня 2024 року відповідного законопроекту, допомогу Україні було відновлено. В рамках зазначеної допомоги США передали нашій державі балістичні ракети “ATACMS” із дальністю ураження до 300 км. Дякуючи цим засобам, ЗС України отримали можливість нанесення низькі влучних ударів по логістиці загарбників у Криму та російській системі ППО, що

захищає важливі ворожі об'єкти на півострові, зокрема аеродроми базування авіації. До того ж влітку 2024 року Нідерланди і Данія розпочали передачу нашої державі винищувачів F-16. Ці літаки потрібні Україні, щоб стати ваговою складовою загальної ППО. Вони допоможуть тримати російську авіацію далеко від українських кордонів і тим самим вбережуть наші населені пункти від ворожих бомбардувань.

У 2024 році за результатами низки зустрічей Контактної групи з питань оборони України в рамках “Рамштайн” Повітряні Сили ЗС України додатково посиляться засобами ППО. Канадою також буде передано велику партію двигунів для некерованих авіаційних ракет та 1300 боєголовок до них. Для формування нових бригад США, Німеччина, Данія, Канада, Нідерланди та інші країни-партнери надають Україні танки “Leopard 1A5”, САУ “Panzerhaubitze 2000”, БТР “Coyote LAV”, БМП “Bradley”, БТР M113, автомобілі класу MRAP тощо.

Проте застосування у цій війні традиційних засобів озброєння (бронетехніка, артилерія, пілотовані літаки, кораблі тощо) не є достатньою умовою для досягнення нашої переваги над російськими загарбниками. Очевидно, що змінити хід війни на користь України та перемогти ворога, який має чисельну перевагу у ОВТ та людських ресурсах, можна завдяки впровадженню технологічних інноваційних рішень у: виробництво БС, РЕБ, захист нашої техніки від безпілотників ворога, систем ситуаційної обізнаності. Саме спроба скористатися здобутками прогресу у сфері розвитку новітніх технологій має дозволити ефективно знищувати бойовий потенціал ворога та зберегти життя наших воїнів.

Безпілотні системи в Україні стали важливою зброєю для отримання асиметричної переваги над російськими військами. Доступність, швидкий розвиток, простота розгортання та використання роблять їх незамінними у військових діях на території України. Вони більш стійкі під час виконання місій і зберігають оптимальну продуктивність без обмежень людської витривалості. Наприклад, БС (наземні, повітряні чи морські) досі контролюються

персоналом але витісняють їх у ланцюжку спостереження, усуваючи людину від ризику на передовій. Інновації у їх виробництво суттєво трансформували способи ведення сучасної війни. Оснащені кількома пакетами датчиків, вони відіграють важливу роль у виявленні переміщень ворога, розташування та складу сил у будь-який час доби. Жодна бойова операція не планується без використання БС. Їх масове застосування поліпшило оперативність Сил оборони України.

Малі БпЛА змінили оперативний темп артилерії, пришвидшивши прицілювання та стрільбу з 30 до 3–5 хвилин. Вони допомагають підвищити точність і швидкість артилерійського вогню та забезпечити безпеку військових. Проте вони застосовуються не тільки для розвідки та корегування вогню, але й для виконання бойових завдань з ураження ворога за допомогою підвісних саморобних міні-авіабомб (гранат, мін). Оскільки ЗС України бракує далекобійних ракет, БпЛА стали незамінними у знищенні пріоритетних військових цілей та об'єктів критичної інфраструктури ворога, що знаходяться на дальніх відстанях від фронту.

Ефективно також на полі бою зарекомендували дрони-камікадзе з технологією FPV (пілот бачить те, що бачить дрон), які успішно уражують як наземні, так і повітряні цілі ворога: гелікоптери, розвідувальні та ударні БпЛА. Саме позбавлення ворога “очей” в районах проведення бойових дій значно полегшує роботу нашої логістики, артилерії, інших розрахунків та в рази зменшує інтенсивність ворожих обстрілів як з артилерії, так і керованими авіабомбами.

Справжнім технологічним проривом у російсько-українській війні стало використання Силами оборони України саме морських безкіпажних (безпілотних) систем. Українські морські безпілотники,

вступивши в протистояння з російським чф, проявили свою високу ефективність та зробили значний внесок у перелом ситуації на морському театрі бойових дій. Унікальним стало те, що Україна дала справжній бій агресору на морі без використання свого флоту. Завдяки застосуванню передових морських безекіпажних систем, українські сили змусили чф рф фактично залишити Севастополь, його головну базу в Криму. У перспективі ці системи охоронятимуть морські кордони нашої держави.

Стрімкий розвиток військових технологій призвів до появи безпілотних наземних систем (наземні дрони) або безпілотних наземних транспортних засобів (наземні роботи), які стали наступним етапом у військових інноваціях. В Україні ці системи працюють на передовій, забезпечуючи перевезення зброї та вибухівки, дистанційне мінування та розмінування, евакуацію поранених бійців з поля бою. Основним завданням цих апаратів є мінімізація участі військового персоналу на полі бою, що сприяє збереженню життя українських воїнів. Їх використання є відповіддю на кількісну перевагу супротивника.

Щоб наростити спроможності ЗС України щодо використання безпілотних і роботизованих повітряних, морських та наземних систем, забезпечення їх готовності до застосування в ЗС України, у 2024 році було створено окремий рід сил – Сили безпілотних систем. Таке рішення стало стратегічним для нашої країни в умовах зростаючої загрози з боку росії. Сили безпілотних систем – це сучасне і необхідне рішення для ефективного використання нашого бойового потенціалу та технологічної переваги над ворогом на всіх рівнях – стратегічному, оперативному і тактичному – за допомогою безпілотних систем у повітрі, на суходолі та на морі.

Здатність України впроваджувати технологічні інновації у розвиток засобів РЕБ має вирішальне значення для ЗС України у питаннях зменшення навантаження на національну систему ППО та захисту від ворожих безпілотників наших воїнів та ОВТ по всій лінії фронту. Нині у ЗС України здійснюється нарощування спроможностей щодо боротьби з високоточною зброєю противника

(крилатими ракетами, БПЛА) шляхом масового виробництва “окопних РЕБ” та розгортання загальнонаціональної системи РЕБ “Покрова” з можливістю здійснення підміни супутникового радіонавігаційного поля з використанням технології “спуфінгу”, подавлення супутникової радіонавігації по всій лінії бойового зіткнення та на більшій частині території України.

Також в українській армії триває розроблення та впровадження систем ситуативної обізнаності. У серпні 2024 року для ЗС України та інших складових Сил оборони України введена в експлуатацію система забезпечення ситуаційної обізнаності “Дельта”, яка довела високу ефективність на полі бою та абсолютну перевагу технологічності нашого війська. Адже зазначена українська розробка містить інформацію від аеророзвідки, супутників, БПЛА, радарів тощо. І саме “Дельта” допомагає планувати успішні військові операції та здійснювати координацію підрозділів. Завдяки такій системі наші військові в онлайн-режимі бачать поле бою з розташуванням ворожих сил.

Таким чином, ЗС України впевнено і надійно стоять на захисті суверенітету, незалежності та територіальної цілісності нашої держави. Своєчасне надходження сучасних зразків ОВТ від коаліції країн-партнерів у рамках міжнародної військової допомоги та активне забезпечення Сил оборони України інноваційними технологіями – є ключовими елементами для отримання якісної переваги над кількісно переважаючим противником. Новітні технології, застосовані разом із надзвичайною мужністю і героїзмом українських захисників та традиційною зброєю наближають нашу Перемогу над російськими загарбниками.

Тема 3. Основні сучасні бойові традиції та ритуали українського війська

Протягом багатьох століть українські воїни вважали боротьбу за незалежність своєї Батьківщини справою честі, і щоразу, коли над нею нависала небезпека іноземного поневолення, виявляли дивовижні зразки хоробрості й героїзму.

Відродження та утвердження національних бойових традицій, а також впровадження сучасних ритуалів у ЗС України набули особливої актуальності з початком широкомасштабної агресії російської федерації проти нашої держави.

Бойові традиції – це елементи бойового надбання українського війська, які передаються від покоління до покоління, зберігаючи свою актуальність для потреб військової служби та виконання завдань за призначенням.

До основних сучасних бойових традицій ЗС України можна віднести:

- безмежну відданість і любов до Батьківщини;***
- вірність військовому обов'язку, Військовій присязі, Бойовому Прапору, прапору виду (роду, сил) ЗС України;***
- постійне прагнення військовослужбовців до вдосконалення особистої бойової майстерності, безумовного виконання бойових завдань у будь-яких умовах обстановки;***
- непримиренність до ворогів України;***
- військову доблесть;***
- мужність і героїзм, самовідданість і самопожертву в бою заради досягнення перемоги;***
- готовність командирів приймати обґрунтовані та своєчасні рішення й брати відповідальність на себе;***
- взаємоповагу підлеглих і командирів;***

*взаємодопомогу, бойове братерство;
віддання військових почесей загиблим у бою побратимам
і посестрам;
заохочення захисників і захисниць, які найбільш відзначилися
в бою, пропагування їх мужніх вчинків;
гуманне ставлення до переможного ворога
(військовополонених).*

Пропагування бойових традицій, особливо у цей надскладний для нашої держави період, сприяє формуванню у всіх, хто долучився до збройного захисту України, високих морально-бойових якостей, необхідних для досягнення

Перемоги над нашим одвічним ворогом – росією, допомагають їм підтримувати бойовий дух і непохитну волю.

Крім того, утвердження бойових традицій допомагає згуртовувати військові колективи, мобілізувати персонал на вдосконалення своєї майстерності, зміцнення військової дисципліни, підвищення бойової готовності військ (сил).

Бойові традиції пов'язані між собою та слугують могутньою духовною зброєю сучасного українського війська, сприяють його перемогам над російським агресором.

Бойові традиції ЗС України – нержавіюча і нестаріюча зброя військової доблесті і слави. У них уроки минулого, досвід сьогодення і звитяги майбутнього.

Заповідані пращурами, підтримані та збережені захисниками і захисницями нашої Батьківщини багатьох поколінь, ці традиції невпинно відроджуються, утверджуються і примножуються у сучасному українському війську.

Основним чинником впливу на трансформацію сучасних бойових традицій стала триваюча вже понад десять років війна російської федерації проти нашої держави. До найбільш помітних

напрямів цієї трансформації можна віднести: а) звернення до історичних витоків українського війська; б) запровадження в основних сферах діяльності ЗС України стандартів та процедур, прийнятих у державах-членах НАТО; в) формування моделей взаємовідносин між військовими і цивільним населенням, спрямованих на всебічну підтримку і надання взаємодопомоги; г) відродження традицій бойового братерства, ветеранства, всебічної допомоги батькам та родинам загиблих побратимів і посестер, вшанування їх пам'яті; г) створення і поширення особами із числа військовослужбовців для взаємодії із суспільством спеціального Інтернет-контенту, власних літературних, музичних творів тощо.

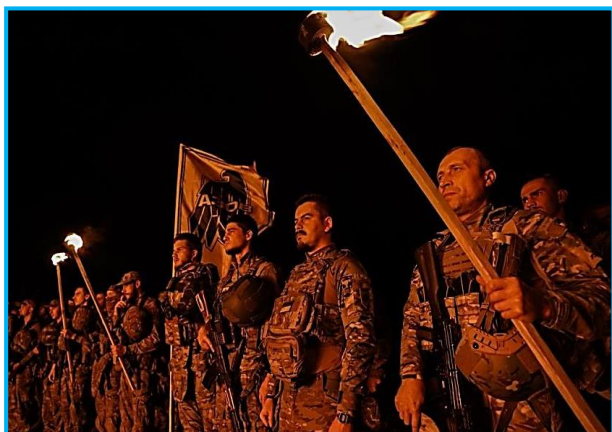

Увесь зміст бойових традицій підпорядковується основній патріотичній ідеї – захисту Батьківщини, що визначає їхнє чільне місце серед інших традицій.

Яскравою зовнішньою ознакою прояву бойових традицій українського війська є військові ритуали – сформовані способи масової поведінки військовослужбовців, які відтворюються упродовж тривалого часу та є такими, що міцно увійшли у свідомість як добровільні обов'язкові соціальні дії. Це історично складена форма поведінки військовослужбовців під час здійснення військових обрядів, урочистих і жалобних церемоній.

Метою ритуалу є формування у військовослужбовця патріотичних думок, уявлень, почуттів та настроїв.

Головною особливістю будь-якої ритуальної дії є її символічний характер. У військових ритуалах поряд із словом використовуються знаки-символи, які у процесі пізнання замінюють реальні предмети, процеси і явища. Військові ритуали мобілізуюче впливають на персонал ЗС України, дозволяють усунути однобічність емоційних переживань, зумовлених особливостями їх військово-професійної

діяльності, збагатити і зробити різноманітнішими й глибокими позитивні мотиви та інтерес до військової служби.

Військові ритуали втілюють у собі шляхетні ідеали та високі цілі служіння Батьківщині. Вони охоплюють три основні сфери

військових відносин: **бойову діяльність; навчально-бойову діяльність і повсякденну діяльність**. Утім, такий поділ є умовним, бо елементи будь-якого ритуалу можуть бути притаманні іншим.

Варто зазначити, що одним із найпоширеніших і найдавніших військових ритуалів є військове вітання. У ранньому середньовіччі чітко визначеного військового вітання не існувало. Повагу демонстрували загальноприйнятими на той час діями: поклонами, зняттям головних уборів тощо. Лицарі, наприклад, при зустрічі піднімали заборолу шоломів. Згодом заборолу зникли, але звичай підносити руку до головного убору зберігся як знак братерства та поваги. Пізніше цей звичай був закріплений у статутах як обов'язковий знак військової ввічливості при зустрічі військовослужбовців. Ритуал військового вітання існує впродовж століть. Вітатися – означає підтверджувати свою вірність військовому братерству.

4 жовтня 2018 року Верховна Рада України на законодавчому рівні ухвалила нове вітання для військових – “Слава Україні! – Героям слава!”.

Зараз у військовому середовищі існують дві групи військових ритуалів: такі, що закріплені нормативними актами України і ті, що не передбачені ними.

До першої групи можна віднести наступні військові ритуали:

складання Військової присяги, під час якого громадянин України, який вступає на військову службу, особисто складає Військову присягу на вірність народу України та скріплює її власноручним підписом;

***вручення Бойового Прапора
військовій частині***, під час якого
військовій частині вручається
Бойовий Прапор та Грамота
Президента України;

***вшанування у ЗС України
пам'яті загиблих внаслідок
збройної агресії рф проти***

України, під час якого щоденно о 9.00 проводиться
загальнонаціональна хвилина мовчання за співвітчизниками,
загиблими внаслідок збройної агресії рф проти України. Захід
здійснюється з урахуванням бойової обстановки на бойових позиціях
та робочих місцях шляхом вставання та схиляння голови;

військовий поховальний, під час якого проводиться процедура
урочистого віддання військових почесей під час поховання
(перепоховання) загиблих (померлих) військовослужбовців та інших
осіб;

***присвоєння почесних найменувань військовим частинам,
установам, вузлам зв'язку, органам та підрозділам***, під час якого
Глава держави або особа, яка за його дорученням проводить ритуал,
вручає командиру військової частини стрічку з надписом почесного
найменування;

проголошення Промови переможця, яка слугує щоденним
нагадуванням про мету і завдання українського воїна як захисника
Українського народу. Проводиться щодня о 06:10 ранку та о 21:45
вечора шляхом виголошення кожного рядка Промови одним
з військовослужбовців-лідерів та повторенням її усіма
військовослужбовцями підрозділу;

***відрекомендовування офіцера (сержанта, солдата)
з нагоди присвоєння чергового (позачергового) військового звання,
вручення нагороди***;

зустрічі службових осіб, які прибувають на корабель, під час
якого зустріч та прийом урядових та посадових осіб, які прибувають
на військові корабель з протокольними візитами, супроводжуються

відданням вказаним особам встановлених військово-морським церемоніалом почесей. Обсяг та характер таких почесей залежать від посади та звання (рангу) особи, яка прибуває, та регламентується Положенням про корабельну службу у ВМС ЗС України;

проголошення Кодексу сержанта ЗС України, під час якого військовослужбовець ЗС України, якому присвоєно первинне сержантське (старшинське) звання, складає Кодекс сержанта ЗС України.

Серед військових ритуалів, які належать до другої групи можна відзначити такі ритуали:

підняття (спуску) Державного Прапора України у ЗС України, під час якого Державний Прапор піднімається (спускається) щоденно в місцях постійної дислокації військових частин, ВВНЗ та військових навчальних підрозділів ВВНЗ, установ та організацій, а також у польових таборах під час проведення навчань і польових виходів;

вшанування пам'яті військовослужбовців ЗС України, які загинули за свободу, незалежність і територіальну цілісність України та під час проведення міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки, який проводиться щодня

в ранковий час о 08:55 у Меморіальному комплексі (в/м № 64, м. Київ, просп. Повітряних Сил, 6). Він включає наступні компоненти: оголошення інформації про загиблого (загиблих) військовослужбовців біля Книги пам'яті, здійснення

поминальних ударів у пам'ятний дзвін та покладання квітів до Пам'ятного знака;

вшанування військовослужбовців ЗС України у зв'язку зі звільненням із військової служби в органах військового управління (штабах);

вшанування кращих військовослужбовців ЗС України у зв'язку зі звільненням із військової служби у військових частинах (вищих військових навчальних закладах, установах та організаціях ЗС України);

зустрічі персоналу підрозділів військових частин ЗС України після повернення з району виконання завдань за призначенням;

проголошення Клятви десантника ЗС України, яка слугує щоденним нагадуванням про мету і завдання українського десантника як захисника Українського народу. Проводиться щодня о 06:10 ранку та о 21:45 вечора шляхом виголошення кожного рядка Клятви одним із військовослужбовців-лідерів та повторенням її усіма військовослужбовцями підрозділу;

вручення Почесного нагрудного знака “Кваліфікаційна відзнака Десантно-штурмових військ Збройних Сил України”, який вручається військовослужбовцю ДШВ ЗС України за бездоганне виконання службових обов'язків та високий військовий професіоналізм і успішне проходження відповідного випробування;

вшанування пам'яті загиблих в Командуванні Десантно-штурмових військ ЗС України, зміст якого полягає у наступному: під час поховання загиблих побратимів та посестер у ідальні військової частини на окремому столі розміщуються фотографія загиблого (загиблої), справа і зліва від якої – лампадки, перед фотографією на Державному Прапорі України – маруновий берет;

складання Клятви морського піхотинця, під час якого морські піхотинці, які пройшли відбір, успішно здали заліки з професійної та фізичної підготовки і подолали психологічну смугу перешкод складають Клятву морського піхотинця, пам'ятний текст якої

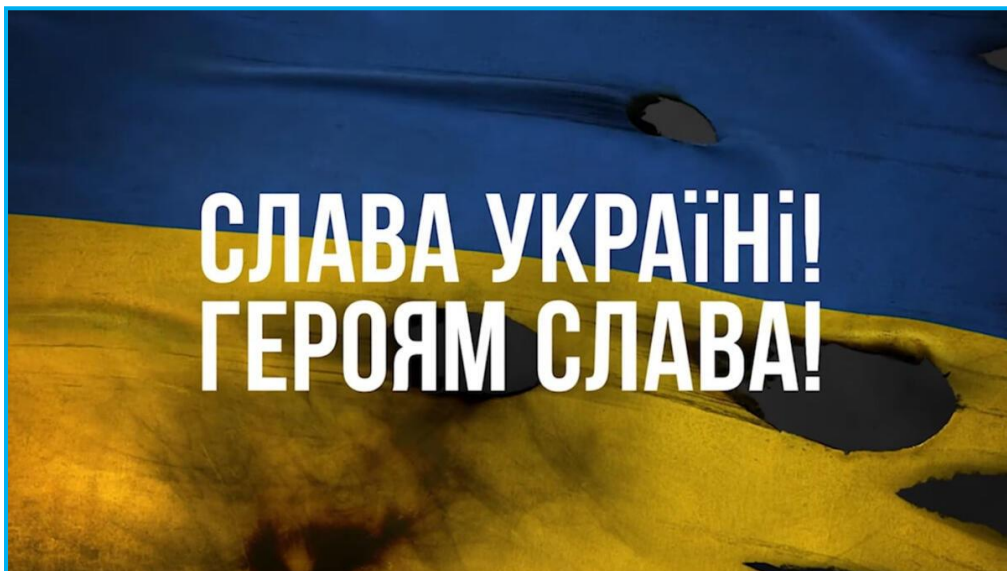

разом із беретом морського піхотинця вручається їм після завершення ритуалу;

посвячення в артилеристи, ракетники, танкісти тощо (зазвичай проводяться після здійснення військовослужбовцем першого бойового пострілу на полігоні);

посвяти в офіцерське братерство офіцерів-випускників вищих військових навчальних закладів, під час якого відбувається вручення випускникам ВВНЗ офіцерських погонів, пам'ятних знаків випускника ВВНЗ, виголошується Урочиста обітниця офіцера та проводиться освячення випускників військовим капеланом.

Таким чином, відродження та утвердження національних бойових традицій, а також впровадження сучасних ритуалів у ЗС України є важливим елементом ціннісних орієнтацій і патріотичної свідомості військовослужбовців. Це зумовлює їхню виключно важливу роль у життєдіяльності військових колективів ЗС України загалом як фактора моральної підтримки та бойової готовності військ (сил). Сьогодні, як ніколи, захисники і захисниці нашої держави потребують піднесення й підтримання морально духу, що є запорукою успішного виконання ними бойових завдань та завдань за призначенням.

Тема 4. Загарбницька війна росії – неприхований геноцид Українського народу

Національною гордістю для багатьох розвинених держав завжди вважалися досягнення економічного розвитку, науки, техніки, мистецтв. На противагу цьому, гордістю росії завжди було і залишається загарбництво чужих земель.

Якийсь маніакальний страх, що хтось на неї може напасти, а сусідні держави можуть підтримати гіпотетичного ворога, змушували росію нахабно рвати на шматки країни ближнього зарубіжжя, несучи за собою на ці землі смерть і хаос.

Як показує історія, саме московське князівство, що з'явилося на землях Суздальщини у XII-му столітті виявилось найпідступнішим і найагресивнішим серед усіх земель, що перебували в залежності від Золотої Орди.

Звернемося до історії.

Традиція захоплювати чужі землі московським князівством йде з XIII-го століття. Їхні дружини брали активну участь у загарбницьких походах Орди на терени сучасних Китаю, Азербайджану, Ірану, Польщі, Литви тощо.

На початку XIV-го століття москва, завдяки підлабузництву її князків перед ханською владою, стає центром збору данини на користь хана з усіх на той час підконтрольних Золотій Орді північно-східних князівств. За це століття дружини московського улусу здійснили загарбницькі походи на територію Закавказзя (1335–1336), захопили і приєднали до своїх земель частину Комі (1346), Муром (1392), Вологду (1398) і Мордовію (1393).

У XV-му столітті поступово московські князі вогнем і мечем підкорюють Ростов Великий (1447), Тулу (1462), Ярославль (1463), Карелію і Пермські землі (1472), Новгородську республіку (1478), Тверське князівство (1482) і північ Удмуртії (1489).

З подальшим розширенням земель московських князів і централізацією влади за допомогою татарських баскаків їм вдається

до кінця XV-го століття створити з свого осередку центр єдиного московського великого князівства.

У першій половині XVI століття московія йде війною на Литву (1500–1503) і захоплює Брянськ, Чернігів, Новоград-Сіверський, Путивль, Гомель. Після цього московити поступово захоплюють Курські (1508), Псковські (1510) і Рязанські землі (1521).

У 1547 році Великий князь московський Іван IV Грозний самопроголосив себе царем і став вживати титул: *“Великий господар, Божою милістю цар, Владимирський, Московський, Новгородський, цар Казанський, цар Астраханський, господар Псковський та великий князь Смоленський, Тверський, Югорський, Пермський, В’ятський, Болгарський та інших держав, та великий князь Новагорода Низовської землі, Чернігівський”*. Згодом, з розширенням кордонів московського царства, до титулу додавались і інші монарші домени.

Назви географічних регіонів у титулі першого царя вказує лише на те, що всі ці землі були захоплені. Причому по-звірячому жорстко – з вбивствами, пожежами, розоренням та масовим рабством. Природним є те, що багатства цих міст і земель відвозилися до москви – в царську скарбницю. На ці гроші будувалась москва і утримувалося військо, готове знову йти війною на чужі землі.

У 1552 році, після двох невдач, московський цар втретє організував і очолив похід на Казань. Після 2-місячної облоги, війна закінчилася анексією Казанського ханства.

У другій половині XVI століття московити захоплюють Астрахань (1556), Удмуртію і Адигею (1557), а також значні простори Сибіру.

Слід зазначити, що попри значний перелік завоювань, що здійснила московія в XVI-му столітті, політичні амбіції її царьків зовсім не відповідали розвитку їхньої держави як такої. Московія жорстко діяла з тими державними утвореннями або вільними народами, що були слабкішими в економічному та військовому відношенні. Політика діяти тишком-нишком, підкупом і обманом застосовувалася по відношенню до супротивника, якого побоювалися. А коли не виходило обдурити або підкупити,

московити спочатку погрожували, а потім йшли війною. Їм постійно треба було грабувати та добувати здобич.

Між проведеними, відносно не складними походами проти напівдиких народів Сибіру, московити захотіли також легко захопити деякі європейські території, однак це закінчилося розгромною поразкою.

Вони із тріском програли Лівонську війну (1558–1583), тому вихід до Балтики, який ознаменував початок війни, був втрачений. Далі були дуже серйозні поразки і у війнах із кримським ханом, проти якого мало що міг вдіяти Іван Грозний зі своїм опричним військом.

Початок XVII-го століття було ознаменовано внутрішніми політичними чварами в московії, чим неодноразово користувалися Польща та Велике князівство Литовське. Москву кілька разів захоплювали, спалювали, на трон сідали тимчасові люди, але ясно було одне – як усередині, так і навколо москви не було єдності. Утримувані силою народи ставали легкою здобиччю для сусідніх держав. Проте ледь зміцнівши від внутрішньої смуті і війн, вже у 30-ті роки цього століття московити знову повернулися до загарбницької політики.

У другій половині XVII-го століття агресивну політику московії відчула на собі вже і Україна. Після порушення Переяславських домовленостей, у 1654–1656 роках, московити розпочали її окупацію.

У 1658 році московське військо вторглося в Україну і пограбувало Конотоп. А вже через рік, відбувся похід 150-тисячної армії загарбників в Україну. Відбулась знаменита Конотопська битва в якій відбірні московські війська були знищені.

За другу половину цього ж століття московія окупувала Лівобережну Україну, а також значні території за Сибіром – Бурятію, Забайкалля, амурські землі, Чукотку і Таймир.

Окремою сторінкою загарбницької політики росії є XVIII століття. Це – так звані “петровські” і “єкатерининські” часи, якими найбільше пишається пересічний росіянин.

Слід зазначити, що московські царьки довго спостерігали за розвинутими європейськими країнами, а також сильною Османською імперією, завжди заздріли і виношували плани їх захоплення.

Під час державних реформ, відомих також як “прорубування вікна в Європу”, цар Петро I у 1721 році перейменовує московію на західний лад у “Всеросійську імперію”. Але, як би вони не назвали себе, експансія суміжних країн не зупинялась.

Отже. наведемо за хронологічним порядком основні загарбницькі війни російської імперії у XVIII-у столітті.

1700–1721 рр.: Північна війна, внаслідок якої росія загарбала землі Балтії і підкорила Україну.

1733–1738 рр.: війна за польську спадщину, коли російська армія спустошила терени Речі Посполитої, нібито захищаючи промосковського короля Августа III.

1740–1748 рр.: війна за австрійську спадщину. Російська армія діяла на теренах Угорщини, Австрії, Німеччини, Швеції.

1756–1763 рр.: Семирічна війна. Російська армія вдерлася у володіння сучасної Німеччини, майже повністю захопила Пруссію, але достроково вийшла з війни через політичні причини.

1763 р.: почалися Кавказькі війни, які тривали понад 100 років (до 1864 р.). Театром воєнних дій став практично весь Кавказ, який згодом підкорився російській владі.

1768–1772 рр.: придушення Барської конфедерації на теренах Правобережної України та Польщі.

1787–1792 рр.: остаточне підкорення Криму.

1792 р.: російсько-польська війна, яка поклала початок розподілу Польщі між трьома державами. Охопила терени Правобережної України та Польщі.

1799 р.: участь російської армії у другій антифранцузькій коаліції, похід до Італії та Швейцарії.

Водночас, у перервах між цими походами, які були спрямовані переважно на Європу, російське військо придушувало низку повстань підкорених народів на раніше завойованих територіях.

Першу половину XIX століття росія веде нескінченні загарбницькі війни на Кавказі та окупує землі Грузії, Вірменії, Азербайджану, Дагестану, Інгушетії та Чечні.

У середині століття, росія жорстоко душить народні революції в Угорщині (1849) та Польщі (1864), а в другій половині століття колоніальний вектор росії схилився у бік Центральної Азії. Після ліквідації казахських племінних союзів і остаточного приєднання Казахстану в 1840-х роках, росія окупує Кокандське, Хівинське ханства і Бухарський емірат. Згодом приєднує Туркменію, Памір та інші області, внаслідок чого кордони росії розширилися до Афганістану.

Важливо відзначити, що загарбницька політика росії щодо конкретних держав і світових засад, не залишилася безкарною.

У середині XIX століття росіяни вирішили скористатися ослабленням Османської імперії і прагнули встановити контроль над протоками Босфор і Дарданелли й торговельними шляхами у Середземному морі. Натомість провідні європейські держави підтримали територіальну цілісність Османської імперії і вирішили покарати росію за її агресивні наміри.

На початку 1854 року Велика Британія та Франція ввели свої ескадри в Чорне море і оголосили їй війну, яку росія з тріском програла. Її позбавили права утримувати військово-морський флот на Чорному морі та будувати на його узбережжі військові укріплення. Опіку над християнським населенням Османської імперії, за який нібито заступалися московити, коли йшли війною на турків, доручили вже не росії, а європейським державам.

А ще через півстоліття, росія отримала належний урок від Японії. Російсько-японська війна (1904–1905) стала послідовністю блискучих японських перемог. Війна показала хаос та невміле керівництво в царській армії. Японська військова організація за багатьма показниками була на голову вище за свого противника.

Окремо слід зазначити, що розчарування “у своїй могутності” стало однією з причин активізації революційного руху, який через десятиріччя – у 1917 році призвів до розпаду російської імперії.

Однак, коли держави, що виникли з колишніх колоній імперії, не захотіли йти російським шляхом, вони відразу ж стали найзапеклішими ворогами і їх спробували знову повернути назад.

Спроби більшовиків розпалити комуністичні багаття у багатьох місцях не мали успіху. Їхня військова кампанія проти Польщі (1919–1920) закінчилася безславною поразкою. Поляки вигнали росіян і повернули майже всі землі, що в 1795–1916 роках були окуповані російської імперією.

Радянському Союзу не вдалося поширити комуністичну ідеологію на сусідні країни до початку Другої світової війни. Лише договір із Гітлером дав можливість це зробити.

Під час радянсько-фінської війни (1939–1940), радянські війська вторглися на терени Фінляндії. Проте фіни після чотирьох місяців боїв, хоч і ціною втрати 10 % власної території, захистили свою країну, а СРСР за цей безпричинний, незаконний напад був виключений з Ліги Націй.

У 1979 році, під приводом боротьби проти повстанських груп, жертвою СРСР став суверенний Афганістан. Радянське вторгнення в цю країну стало прелюдією до чергового розпаду імперії.

З розпадом СРСР, у програвшій холодній війні на думку кремля, залишилася саме росія. Натомість багато республік СРСР, включно з Україною, здобули перемогу: вони повернули свою втрачену державність.

Знову, політику загарбництва, вже пострадянська росія продовжила у Чечні (1994–2000), Грузії (2008) та інших регіонах.

Революція гідності в Україні стала приводом, який використала росія для початку неоголошеної агресії проти нашої країни у 2014 році. На той час росія не досягла поставлених цілей, тому продовжила підготовку до повномасштабної війни.

Вночі, 24 лютого 2022 року, росія віроломно, без оголошення війни напала на Україну. Масованих бомбардувань зазнали мирні міста і села. Пролилася кров мирних мешканців.

Аналізуючи події перших місяців цієї агресії можна побачити безліч аналогій з подіями Другої світової війни. Головне, що об'єднує німецько-фашистських і російських загарбників, це ведення війни шляхом геноциду до інших народів.

*Згідно з міжнародним правом, **геноцид** визначається як цілеспрямовані дії з метою повного або часткового знищення груп населення чи народів за національними, етнічними, расовими, корисливими чи релігійними мотивами.*

Історія України налічує чимало прикладів геноциду з боку росії. Так, геноцидом щодо України була політика російських імператорів і найяскравішим прикладом може слугувати знищення військами Петра I гетьманської столиці – міста

Батурина, де було замучено і вбито понад 15 тис. осіб незалежно від віку і статі. Місто разом із церквами спалено дотла. Така ж доля спіткала всі українські села, що траплялися на шляху загарбників. Взяті в полон козаки були колесовані, а їх розіп'яті трупи на плотах пустили по річці Сейм. Цей акт тероризму, за задумом росіян, мав на меті залякати українців. Вони хотіли, щоб населення Гетьманщини побачило долю Батурина.

За радянських часів більшовики культивували майже патологічну ненависть до так званого “буржуазного націоналізму”. У 1920–1930 роках відбулось масове знищення представників української інтелігенції, зокрема духовних і культурних діячів.

Українці пережили три голодомори: 1921–1923, 1932–1933 і 1946–1947 років. Утім, серед них особливо сумне місце займає Голодомор 1932–1933 років. За різними даними, у цей час від голоду загинуло від 4,5 до 10 мільйонів людей.

Одним із найяскравіших прикладів злочинів радянського режиму, є депортація кримських татар, вчинена під час Другої світової війни (1944).

На превеликий жаль, і в XXI столітті російське вторгнення створює умови, що розраховані на масове фізичне знищення українців.

Про офіційну політику росії щодо невизнання права Українського народу на існування свідчать численні публічні заяви путіна та інших посадових осіб цієї держави, а також відповідні дії збройних сил рф. Ворог веде цілеспрямовану акцію тотального знищення нашого народу. Жорстокість російських загарбників не переставе вражати. Вони розстрілюють людей, які стоять у черзі по хліб у Чернігові, колону авто з людьми, що евакуювались з Маріуполя у Запоріжжя, а у самому Маріуполі скинули бомбу на драмтеатр, у якому від обстрілів ховались сотні людей.

Окупанти тероризують мирне населення. Постійні обстріли по житловим мікрорайонам Чернігова, Сум, Харкова, Херсона, Миколаєва під час яких гинуть, отримують поранення десятки мирних жителів, серед яких діти, жінки, особи похилого віку, особи з інвалідністю. Окуповані українські міста і села страждають від гуманітарної катастрофи, їх мешканці перебувають без будь-яких благ цивілізації – світла, води, опалення. Люди страждають від дефіциту їжі, води, ліків. Ворогом повністю знищується цивільна інфраструктура. Бомбардування й обстріли населених пунктів подібні до фашистських бомбардувань під час Другої світової війни. Противник веде прицільні удари по об'єктах для укриття цивільних, створює локальні казани для мирних громадян.

На початку квітня 2022 року весь світ сколихнула інформація про масові вбивства мирних мешканців російськими військовими у місті Буча під Києвом. Те, що відкрилось після звільнення

Київщини від окупації, свідчить про цілеспрямовану й сплановану політику геноциду Українського народу з боку кремля.

Кількість людей, вбитих російськими військами лише у Бучі (було знайдено 320 тіл), є більшою, аніж жертв Вуковарської різанини в Югославії в 1991 році. Тоді жертвами масового вбивства хорватських полонених і мирних жителів у Вуковарі, скоєного сербськими добровольцями та загонами Югославії у 1991 році, стали 264 особи.

Після відступу росіян із Бучі з'явилися фото- та відео-свідчення навмисного вбивства ними цивільного населення. Подробиці російських звірств жахають. Розташування тіл убитих містян свідчить, що їх вбивали під час звичайного пересування по місту у своїх справах. Сотні вбитих мирних мешканців знайшли у місцях масових поховань. Це свідчить, що розстріли були ретельно розрахованими.

Звертає на себе й характерний почерк російських катів – у жертв зв'язані руки за спиною, вбиті вони одним чи кількома пострілами у голову або у тулуб. Так страчували переважно чоловіків віком від 16 до 65 років. Їхні тіла часто кидали прямо просто неба. Загарбники вбивали жінок та навіть дітей. Фото руки вбитої у Бучі жінки з яскраво-червоним й пронизливо життєлюбним манікюром облетіло весь світ і стало одним із символів страшних злочинів проти людяності, здійснених російськими окупантами в Україні.

Те, що масові вбивства були організовані вищим керівництвом росії, свідчить те, що лише на території Бучі виявлено щонайменше три місця масових поховань цивільного населення.

Слід зазначити, що трагедія у Бучі, яка жахнула весь світ, не є найбільшою на Київщині – постраждали усі окуповані населені пункти – Гостомель, Бородянка, Ірпінь, Макарів та інші.

Після звільнення Харківщини у вересні 2022 року було виявлено нові масові захоронення з цивільними, яких жорстоко вбили загарбники. В одній з таких могил виявили 180 тіл. Подібні братські могили виявили і у звільненому Ізюмі Харківської області, де було поховано близько 500 людей. Ці жахливі “знахідки” в Харківській області лише підтвердили системність поведінки російських окупантів на тимчасово захоплених територіях.

Звірства російських військових неможливо осягнути. Це: гвалтування у присутності дітей або гвалтування неповнолітніх у присутності батьків; гвалтування у підвалах на очах в усіх присутніх, яких тримають на “мушці”; згвалтування, що супроводжувались як убивствами, так і завданням шкоди потерпілим: вибиті зуби, поламані кінцівки.

Після новини про двох згвалтованих на Київщині сестер 15 та 16 років, інші дівчата в селищі стали стригтись, “щоб бути менш привабливими”, тому що путінські війська витягували жінок за волосся з підвалів для знущань з них.

У Броварському районі окупант вдерся до оселі, застрелив господаря, вбив собаку, а потім тричі згвалтував його 33-річну дружину, при цьому погрожуючи зброєю їй та 4-літній дитині. “Я застрелив твого чоловіка, тому що він нацист”, – сказав, приставивши пістолет до голови Наталі, російський кат.

Резонансною стала історія з Маріуполя, де російські військові гвалтували жінку на очах її 6-річного сина. Від отриманих травм жінка померла, дитина посивіла – на її волоссі після пережитих травм з’явилося пасмо з сивиною.

Жахає свідчення про багаторазове згвалтування 31-річної жінки на Харківщині. Під час злочину російський нелюд порізав жінці ножем шию та щоку та відрізав пасма волосся. Росіянин погрожував вбити дитину Ольги, якщо вона відмовиться робити те, що він скаже. Солдат приставляв до горла жінки ніж і розрізав шкіру на шиї, порізав щоку ножем і відрізав трохи волосся.

У Херсонській області російські загарбники згвалтували вагітну 16-річну дівчину та 78-річну бабусю.

Після сотень жахливих історій особливий шок викликає звірство, яке побачили наші воїни в одному з визволених міст: окупанти вбили молоду матір, а живу дитину примотали до неї та прикріпили між дитиною і трупом міну. Коли розмотували, міна здетонувала.

Масштаби та характер російських злочинів проти мирного населення на окупованих територіях свідчать про чіткий та цілеспрямований план російської влади з фізичного винищення українського населення, принаймні найбільш активної та патріотично налаштованої його частини, з метою позбавити українців волі до спротиву й відмовитись від боротьби за свою незалежність та національну ідентичність.

4 березня 2022 року Рада ООН з прав людини створила незалежну міжнародну комісію з розслідування геноциду українців. Окремо проводяться й інші розслідування, ініціаторами яких є незалежні держави.

Геноцид українців з боку росії був визнаний рішеннями парламентів країн Балтії, Польщі, Канади, Чехії, Ірландії та України.

22 травня 2023 року Парламентська асамблея НАТО визнала злочини росії проти України геноцидом.

Отже, за кілька століть, маленьке непоказне селище на території Орди під назвою “москва”, завдяки звірячій агресивності її правителів та населення перетворилося на найбільшу країну в світі. Протягом всієї історії головним пріоритетом зовнішньої політики росії було захоплення чужих земель. Усі народи, що сьогодні входять до її складу, були приєднані насильно.

У 1991 році, Україна, яка понад 400 років перебувала під окупацією росії, зробила свій вибір і стала вільною країною. З того часу, слова “Україна” та “українці” стали ненависними для російських загарбників. Саме тому вони ведуть сьогоднішню війну шляхом геноциду Українського народу. Наше завдання – вистояти у боротьбі за свободу.

У свою чергу, історія вже має багато прикладів, коли за свої імперські амбіції росію карали дуже жорстко.

Тема 5. Визначні Перемоги українців над московитами (росіянами)

Російська пропаганда стверджує, що українці ніколи не перемагали росію, постійно зазнавали поразок і не мають у своїй військовій історії жодних сторінок, якими варто пишатися. Але як і завжди, росіяни нахабно брешуть і намагаються приховати власні провали у марній спробі деморалізувати українців.

Паростки майбутнього протистояння між Україною та росією з'явилися ще в XII столітті, за доби середньовічної Русі. Саме тоді, в умовах політичної роздробленості, на теренах майбутньої росії почав формуватися деспотичний, жорстокий та загарбницький за своєю суттю політичний режим. І одним із найперших його творців став володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський. У 1169 році він спрямував коаліційне військо на Київ, яке захопило та пограбувало місто. Проте цього завойовникові виявилось замало. 1173 року Боголюбський спробував відновити контроль над Києвом. Для цього зібрав велике військо, у якому крім володимиро-суздальських полків були сили Новгородської республіки, Муромського, Рязанського, Турівського, Полоцького, Городенського та інших князівств.

Головний опір чинили війська князя Мстислава Ростиславича, які обороняли Вишгород. Спочатку він прийняв бій між Києвом і Вишгородом, на Оболоні (яка зараз є районом на півночі Києва). Далі військо Боголюбського взяло Вишгород в облогу.

Після виснажливих 9 тижнів активної оборони надійшла допомога – військо волинського князя Ярослава Ізяславича. Коаліція Андрія Боголюбського в паніці почала відступати від Вишгорода на схід і багато воїнів потонули при переправі через Дніпро. З міста вийшов Мстислав і вдарив на їхній обоз. Розгром був повний. Літописець констатував: “І так вернулась уся сила Андрія [Юрійовича], князя суздальського, а зібрав він був усі землі, і множеству воїв не було числа. Прийшли бо вони зарозумілими, а смиренними одійшли у доми свої”.

Через півроку після поразки Андрій Боголюбський був зарізаний власними боярами у своїй резиденції Боголюбово під Володимиром.

Наступна видатна перемога над московитським ворогом відбулася на початку XVI століття. Московське князівство висунуло претензії на українські й білоруські землі, які тоді входили до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського.

Вбивство боярами Андрія Боголюбського в 1174 р.

Влітку 1514 року московська армія після місячної облоги захопила Смоленськ і наприкінці серпня вийшла на лівий берег Дніпра неподалік Орші.

Тим часом вдалося зібрати польсько-литовське військо, метою якого було відновити контроль над втраченими землями і фортецями Смоленщини. Сили під командуванням Великого гетьмана Литовського – українського князя Костянтина Острозького нарахували 16 тисяч литовської легкої кавалерії, 14 тисяч польської кінноти, 3 тисячі найманої піхоти, 2,5 тисячі добровольців, а також королівську артилерію. Великим московським військом командували князі Михаїл Голіца-Булгаков та Іван Челяднін.

У ніч проти 8 вересня 1514 року військо Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського навело через Дніпро навпроти Орші наплавні мости й переправилося на лівий берег. Литовська армія складалася із власне литовських, білоруських, українських, сербських, татарських, польських, угорських і німецьких загонів.

Рано-вранці московити атакували, однак союзники відбили напад. Костянтин Острозький очолював усі контратаки русько-литовської кінноти і бився як простий вояк. Використовуючи суперечності між Голіцею-Булгаковим та Челядніним, він нападав на них порізно. Опівдні руські та литовські вершники вдавалим

відступом завели московську кінноту під залп своїх гармат, а потім її із засідки у прибережному лісі атакував резервний загін. Під натиском війська князя Острозького важка московська кіннота відступила на багnistий берег річки Кропивни між Оршею та Дубровоною і там майже вся була знищена. Атака польських гусарів довершила розгром московської армії, хоча погоня за її окремими частинами, що тікали до Смоленська, тривала до ночі. Іван Челяднін, 8 воєвод, 37 знатних бояр і півтори тисячі представників московської знаті потрапили у полон, де через кілька років Челяднін помер.

Перемога під Оршею зробила князя Костянтина Острозького відомим у всій Європі. Про цю перемогу розповідалося у чотирьох брошурах, виданих латиною та німецькою мовою. Острозького з тріумфом зустріли у Варшаві та Вільно (Вільнюсі). Князь перетворив місто Острог на осередок слов'янської культури, заснував кілька православних храмів, а після смерті в 1530 році був похований в Успенському соборі Києво-Печерської лаври.

На початку XVII століття становище московії суттєво погіршилося. 1598 року помер Федір Іванович, який де-факто вважався останнім царем із династії Рюриковичів на московському троні. Влада перейшла до рук знатних боярських родів – спочатку Годунових, потім Шуйських. Проте жодному з них встановити стабільну династію не вдалося. Ситуацію погіршував страшенний неврожай і голод, від якого померли за деякими даними до пів мільйона людей, численні повстання селян, міщан, козаків, знаті.

Облога Смоленська в 1609–1611 рр.

Тим часом правитель Речі Посполитої (Польсько-Литовської держави, до якої входила переважна більшість українських земель) Сигізмунд III сподівався завоювати корону московії для себе або для свого сина Владислава.

Восени 1609 року польсько-литовське військо вступило на терени московського царства. Основні сили під командуванням самого Сигізмунда, воєводи київського Станіслава Жолкевського та великого канцлера литовського Лева Сапіги взяли в облогу Смоленськ – потужну фортецю, яка оборонялася майже 2 роки.

На боці Речі Посполитої у цій війні виступали українські козаки. Вони активно діяли на теренах Чернігово-Сіверщини, Стародубщини та Смоленщини. У жовтні 1609 року під Смоленськ надійшли від 10 до 30 тисяч козаків на чолі з гетьманом Богданом Олевченком. Загалом, за словами учасника подій Самуеля Машкевича (шляхтича білоруського походження), за весь період військової кампанії проти московії взяли участь 40 тисяч козаків – колосальна сила на той час. Чернігово-Сіверщина і Стародубщина де-факто контролювалися козаками, а не поляками чи литовцями.

Влітку 1610 року кремлівський цар Василь Шуйський вирішив розквитатися із Сигізмундом і спрямував проти нього основні сили свого війська. Сигізмунд вирішив не чекати приходу противника. Не знімаючи облогу зі Смоленська, він відправив частину армії на перехоплення. Цією частиною командував Станіслав Жолкевський. 4 липня 1610 року відбулася генеральна битва поблизу села Клушино на Смоленщині. Одна з найвидатніших перемог в історії Польщі й Литви та найганебніших поразок в історії московії. А для нас особливо важливо, що сталася вона за участі українських козаків, української шляхти та інших вихідців з українських земель.

Якщо виходити зі співвідношення сил, то для Жолкевського Клушинська битва видавалася чистою авантюрою. Від 3 до 7 тисяч вояків перебувало в його розпорядженні, серед них близько 400 козаків.

Московсько-шведське налічувало від 20 до 30 тисяч, а разом із усіма резервами – до 50 тисяч.

Битва при Клушино 1610 р.

Але Жолкевський діяв надзвичайно рішуче: здійснивши нічний перехід через лісисту місцевість, він на світанку раптово атакував противника. У розпал битви іноземні найманці московитів відмовилися воювати за московського царя через несплату грошей. Частина проголосила нейтралітет, а частина перейшла на бік Жолкевського. Погано навчене московитське ополчення взагалі безладно втекло з поля бою. Жолкевський здобув цілковиту перемогу з мінімальними втратами.

Наслідки перемоги були грандіозні.

По-перше, крах царя Василя Шуйського. Коли звістка про поразку досягла москви, бояри скинули його з престолу й насильно постригли у ченці. До влади прийшла “московська хунта”, яку історики пізніше назвали “Семибоярщина”.

По-друге, за місяць після Клушинської битви Жолкевський дійшов до стін москви і бояри видали йому Шуйського з двома братами як полонених. Ексцаря вивезли спочатку під Смоленськ, до табору Сигізмунда, а після взяття міста його переправили до Варшави, де піддали ганебному ритуалу: Шуйський падав у ноги правителю Речі Посполитої та присягав на вірність. Там у полоні він невдовзі й помер.

По-третє, у жовтні 1610 року польсько-литовське військо за участі українських козаків зайняло москву і кремль.

По-четверте, Семибоярщина підписала із Жолкевським договір історичної ваги. Царем московії став Владислав Ваза – син Сигізмунда III, під іменем Владислав Жигимонтович. Фактично, це була унія Речі Посполитої з московією. Населення москви і багатьох інших міст присягнуло новому правителю. На жаль, реально втілити в життя цю унію не вдалося. У сучасній росії воліють якнайменше згадувати про цей епізод історії.

1632 року московське царство вирішило відвоювати в Речі Посполитої Смоленськ. Порушивши Деулінське перемир'я, московити вдерлися на територію сусідньої країни та взяли місто в облогу.

Втім, українські козаки й цього разу прийшли на допомогу полякам і литовцям та зробили визначний внесок у загальну

перемогу. Вже в лютому 1633 року козаки почали дії проти московитів на території Чернігово-Сіверщини, Білгородщини, Курщини.

В липні 1633 року козацька рада ухвалила рішення відправити під Смоленськ на допомогу військам короля Владислава IV 20-тисячне військо під командуванням Гетьмана Тимофія Орендаренка.

Під стінами Смоленська козаки брали участь у запеклих боях, здійснювали розвідницькі рейди, захоплювали полонених. Врешті-решт їхні дії призвели до того, що в жовтні московський воєвода Михайло Шеїн був змушений зняти облогу Смоленська. Невдовзі його армія сама опинилася в оточенні й капітулювала. У червні 1634 року було підписано Поляновський мир. Смоленщина й Чернігово-Сіверщина залишилися під владою Речі Посполитої. Щоправда, Владислав IV погодився відмовитися від претензій на московську корону. Однак отримав за це викуп – 20 тисяч рублів.

Московський цар Михайло Романов був настільки розлючений поразкою, що наказав відрубати голову воєводі Михайлові Шеїну. Смоленська війна вчергове продемонструвала, що московія не здатна нічого протиставити об'єднаним силам Польщі, Литви та України. Це є надзвичайно важливим уроком і для наших днів, що спонукає поглиблювати співпрацю з європейськими союзниками та партнерами України.

Наступна видатна перемога українців над московитами – це Конотопська битва. Вона сталася вже в якісно нову епоху – епоху існування Української козацької держави, яку називають Військо Запорозьке або ж Гетьманщина.

У вересні 1658 року Гетьман Іван Виговський уклав Гадяцький договір про входження своєї держави до складу Речі Посполитої на засадах рівноправної частини, поряд із Польщею та Литвою. Московитські загарбники воліли не допустити такого розвитку подій. Тож навесні-влітку 1659 року цар Олексій Романов відправив у похід проти Гетьманщини 50-тисячне військо князя Олексія Трубецького.

Та з самого початку наступ загальмувався. Героїчна оборона Конотопа вдсятеро меншими силами, що тривала близько 3 місяців, дала змогу затримати просування ворога і використати цей час для зосередження українських сил. Гетьман Виговський зумів зібрати козацькі полки, іноземних найманців і дочекатися підходу кримського хана Мехмеда IV Герая. До всього, його підтримали такі авторитетні козацькі полководці, як Іван Богун, Петро Дорошенко, Михайло Ханенко, Остап Гоголь, Филон Джеджалій.

7 липня 1659 року князь Трубецькой, який зі своїм військом продовжував облогу Конотопа, дізнався про наближення козаків і татар. Назустріч їм він відправив частину армії під командуванням Григорія Ромодановського, Семена Пожарського і Семена Львова. Це була переважно кіннота. Отже, навіть ще до початку битви Ромодановський виявив себе бездарним полководцем: не провів нормальної розвідки, розділив своє військо, призначив трьох командувачів, ще й відправив кавалерію без підтримки піхоти.

Битва відбулася не безпосередньо під Конотопом, а кілометрах у 15 звідти – поблизу села Соснівка. Кримські татари розташувалися у засідці в урочищі Пуста Торговиця. Московська кіннота атакувала основні сили Виговського і найманців.

Конотопська битва 1659 р.

Але московські воєводи сильно недооцінили противника. Атаку було відбито. Після того Виговський відступом заманив московитів у пастку, наразивши їх на удар татарської кінноти з тилу. Напад був настільки сильним і несподіваним, що відрізав практично всю московську кінноту від Конотопа. У контратаку перейшло і козацьке військо. Московити потрапили в оточення і зазнали цілковитого розгрому.

Внаслідок битви потрапили у полон двоє воєвод – князі Пожарський і Львов, одні з найдосвідченіших кавалерійських

воєначальників московської армії. Втекти вдалося лише Ромодановському.

Відповідно до попередніх домовленостей між козаками й татарами, полонених московитів видали татарам. Хан під страхом смертної кари наказав своїм воїнам стратити всіх бранців. Пояснення такої жорстокості доволі просте. Кримці тільки починали свій похід за здобиччю, вони планували йти вглиб московії, а може й на саму Москву, тож за традицією ніколи не брали багато полонених на цій стадії, щоб зберігати високу швидкість пересування та маневреність свого війська.

Військо Олексія Трубецького після звістки про розгром кінноти зняло облогу з Конотопа і відступило у межі московського царства. Панічні настрої сягнули кремля. Подейкували, що цар готується до евакуації у Ярославль.

На жаль, розвинути свій успіх козакам і татарам не вдалося. Запорозькі козаки Івана Сірка, вороже налаштовані до Виговського, напали на Крим. Це змусило хана негайно повертатися додому. А без підтримки кримців Виговський не мав достатньо сил для продовження наступу.

Цілу низку яскравих перемог над російським ворогом було здобуто в період Української революції 1917–1921 років. Наприклад – визвольний похід Кримської групи Армії Української Народної Республіки (УНР) під командуванням Петра Болбочана на Крим.

До її складу увійшли понад 9 тисяч військових, 50 кулеметів, 6 легких і 4 важких гармати, 12 бронеавтомобілів, 2 бронепοїзди. Сили більшовицьких окупантів у Криму нараховували до 30 тисяч військових, з яких боєздатними були менше половини. На озброєнні вони мали понад 100 кулеметів, більше 30 гармат, кілька бронеавтомобілів, 3 бронепοїзди.

Вночі проти 22 квітня 1918 року Кримська група Болбочана прорвала більшовицькі позиції на Чонгарі та вступила на територію півострова. Надвечір 22 квітня українці вступили до Джанкоя. Звідси Петро Болбочан направив одну частину своїх військ на Євпаторію,

іншу – на Феодосію, а сам з основними силами вирушив на Сімферополь.

Похід військ Петра Болбочана на Крим (квітень 1918 р.)

23 квітня українці розбили більшовиків на станції Сарабуз, а вранці наступного дня визволили Сімферополь. Як згадував сотник Борис Монкевич: “Ніде по всій Україні не зустрічали українського війська з таким ентузіазмом, з такими оваціями і з таким захопленням, як робило це населення Сімферополя. Всі вулиці були декоровані квітами й переповнені публікою, яка радісно вітала Болбочана”. 25 квітня було визволено Бахчисарай, а передові загони українських військ вийшли на підступи до Севастополя.

На жаль, через позицію німецьких союзників УНР (вони прагнули взяти під контроль Крим і вимагали припинити український наступ, погрожуючи застосувати силу), просування військ Петра Болбочана довелося зупинити, а до 10 травня вивести їх із Криму.

Влітку 1919 року Армія УНР здійснила одну з найуспішніших операцій доби Української революції: визволення від більшовиків Правобережної України – територій від Кам’янця-Подільського до Києва, Шполи і Балти.

Успіхові сприяли три чинники: 1) об’єднання Армії Української Народної Республіки і Галицької армії проти більшовиків; 2) селянські повстання в тилу більшовиків; і 3) наступ російських

білогвардійських військ Денікіна, які захопили південь, схід України та Лівобережжя і відтягували на себе частину більшовиків.

Станом на 16 серпня 1919 року в об'єднаних українських арміях налічувалося понад 85 тисяч військовослужбовців, до 38 тисяч гвинтівок і рушниць, до 29 тисяч багнетів, до 2 тисяч шабель, 1079 кулеметів, 335 гармат, 34 автомобілі, 26 літаків, 9 бронепотягів і 6 панцерників. Проти них на київському напрямі діяла 12-а більшовицька армія (до 16 тисяч багнетів і шабель), на одеському – 14-а більшовицька армія (до 20 тисяч багнетів і шабель). Значні сили більшовиків були задіяні на білогвардійському фронті, оскільки з Приазов'я і Донбасу в Україну наступали Збройні Сили на Півдні росії під командуванням генерала Антона Денікіна.

В результаті походу об'єднаних українських армій, до початку вересня 1919 року власними силами без допомоги інших держав (тоді як білогвардійці й поляки отримували допомогу країн Антанти) від більшовиків було звільнено Поділля, Східну Волинь, частину Херсонщини й Київщини. Вершиною успіхів наддніпрянців і галичан стало визволення Києва ввечері 30 серпня 1919 року.

*Вступ українських військ у Київ
30 серпня 1919 р.*

Похід на Київ і Одесу став найуспішнішою наступальною операцією українських збройних сил періоду Української революції 1917–1921 років.

Водночас, він залишився в історії і як одна з найяскравіших перемог над російськими окупантами. Такі битви, як під Вишгородом, Оршею, Клушино, Смоленськом, Конотопом, у Криму та під Києвом переконливо спростовують міф про “непереможність” російського війська. Наші предки на всіх етапах історії воювали проти цих загарбників і здобували славетні перемоги.

Перемагали тоді – переможемо їх знову! Слава Україні!

Тема 6. Перемоги Сил оборони України у російсько-українській війні (у період 2022–2024 рр.)

З початком широкомасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року стало очевидним, що головна мета противника полягає у захопленні столиці України.

Однак ворожим планам не судилося збутися. Сили оборони України разом із десятками тисяч добровольців зупинили ворожий наступ, а подеколи змогли перехопити ініціативу та перейти в контрнаступ на окремих ділянках фронту.

Під час боїв за Київ (24 лютого–1 квітня 2022 року) російська армія зіткнулась зі щоденними обстрілами української артилерії та

ударами авіації і БпЛА. Зазнавши значних втрат у техніці й живій силі, відчуючи недостатність тилового забезпечення, ворог був деморалізований, втратив ініціативу, що унеможливило його просування вперед.

Війська агресора вдалося зупинити на лінії Макарів–Гореничі–Буча–Демидів. Його плани прорватися до Києва були зірвані. З 19 березня 2022 року українські захисники перейшли до контрнаступу, у наслідок чого ворог почав відступати. 2 квітня 2022 року Київщину було остаточно звільнено від російських загарбників.

Загалом, за орієнтовними попередніми розрахунками у битві за Київ противнику було завдано суттєвих втрат в живій силі та військовій техніці, а саме: близько 10 тис. осіб вбитими, понад 350 танків, майже 1000 бойових броньованих машин, понад 150 артилерійських систем і 50 РСЗВ та близько 100 літаків і 90 бойових гелікоптерів.

На Сумському напрямку ворог намагався якомога швидше захопити обласний центр Суми та низку логістичних центрів області з метою якнайшвидшого просування до столиці України. Попри те,

що вже 24 лютого 2022 року ворожим військам вдалось увійти в Суми, у вуличних боях підрозділи Сил оборони України разом із представниками місцевого добровольчого формування зупинили окупантів і змусили їх відступити з міста. Одночасно було зірвано плани ворога захопити Охтирку, Лебедин, Ромни та інші важливі транспортні вузли області. Зупинивши просування ворога, українські захисники вибудували надійну систему оборони регіону, завдяки якій скували значні сили окупантів. Це значною мірою сприяло обороні Чернігова та Києва. Унаслідок активних дій Сил оборони України на цьому напрямку відступ ворогів на перетворився на хаотичну втечу. До 11 квітня 2022 року визволення Сумщини від окупантів було завершено і надалі на цьому напрямку розпочалися заходи щодо посилення охорони державного кордону України.

У російських планах щодо блискавичного захоплення Києва наприкінці лютого 2022 року, Чернігівщині та її обласному центру відводилася роль “північних воріт”. Цим напрямком загарбник мав швидко просунутися на південь уздовж східного берега р. Дніпро біля Києва протягом трьох днів. Разом із силами, що висадилися у Гостомелі та розосередженими на захід від столиці, ворог мав намір остаточно оточити Київ.

Окупанти зайшли на територію України з боку Білорусі. На той час ми не мали достатньо сил, щоб зупинити ворога на кордоні. Відтак було вирішено зосередити наявні сили та вогневі засоби ураження для оборони Чернігова та перейти до ведення мобільної оборони. Українські захисники ціною надлюдських зусиль неодноразово зупиняли ворожі колони на підступах до міста. “Північна фортеця” вистояла, відтягнувши на себе значні сили російських загарбників. 28 березня вони почали відступати, а 4 квітня 2022 року в прикордонних підрозділах ДПС України замайоріли Державні прапори України.

На початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну ворог також намагався стрімко захопити адміністративні центри, підприємства ОПК й логістичні вузли Харківщини. Контроль над цим регіоном давав росіянам змогу оточити з півночі українське

угруповання військ на Донбасі, припинити його логістичне забезпечення трасою Харків–Слов'янськ та найкоротшим шляхом доправляти свої війська на територію Донецької області.

Вже в перші години вторгнення рф українські захисники вели

запеклі бої з ворогом на підступах до Харкова. 26 лютого 2022 року російські танкові підрозділи прорвалися у місто, однак невдовзі були знищені вогнем Сил оборони України. Наступного дня спецпризначенці рф намагались

увірватись до центру Харкова, але їх колона також була розгромлена. Деяким ворожим ДРГ все ж вдалося закріпитися в місті, однак українські оборонці її знешкодили.

Втім, маючи чисельну перевагу, загарбнику все ж таки на початку широкомасштабної збройної агресії вдалося захопити низку населених пунктів Харківщини, серед яких були важливі транспортні розв'язки – Балаклія, Ізюм, Куп'янськ та Вовчанськ. Намагаючись прорвати оборону українських військ на цьому напрямку, ворог зазнав суттєвих втрат у живій силі та ОВТ. Тому, під тиском Сил оборони України, він був змушений на початку березня суттєво сповільнити темпи свого наступу та перейти до оборони.

Російське військове командування розглядало Херсонський напрямок як важливу складову так званої “спеціальної військової операції”, дії військ на якому повинні були забезпечити відновлення водопостачання до тимчасового окупованого Криму, створення плацдарму для подальших дій із захоплення Миколаєва, Одеси та Кривого Рогу. Воно планувало в короткі строки окупувати Херсонщину, згодом здійснити прорив у напрямку Миколаєва, Вознесенська, Первомайська і далі – на північ з метою захопити мости через р. Південний Буг, щоб оволодіти на півдні українськими портами та пробити сухопутний коридор до російського анклаву

Придністров'я. Агресор хотів окупувати Криворізький залізорудний басейн та взяти під свій контроль Південноукраїнську АЕС.

Попри тотальну перевагу ворога в особовому складі та ОВТ, його панування в повітряному просторі й акваторії Чорного моря, захисники України завдали загарбникам відчутних втрат і з запеклими боями відступили. Встановити контроль над Херсоном російським окупантам вдалося лише 3 березня 2022 року.

Знищивши російський десант на мостах через Дніпро, підрозділи Сил оборони України переправились на Правобережжя, що дозволили зберегти війська для оборони Миколаєва. Унаслідок успішної оборони цього обласного центру, а також Вознесенська та Баштанки, українські військові зупинили просування загарбників і змусили їх до середини березня відступити до адміністративних меж Херсонської області. Перемоги над ворогом на Миколаївщині поклали початок і створили передумови для майбутньої успішної операції зі звільнення правобережної частини Херсонської області й самого Херсона.

Після відступу російських окупантів з-під Києва, Чернігівщини та Сумщини військово-політичне керівництво рф конкретизувало мету вторгнення в Україну – захоплення всієї території Донецької та Луганської областей. Вранці 18 квітня 2022 року противник розпочав наступ по всій лінії фронту в межах Донецької, Луганської та Харківської областей. Країна-агресорка заявила про другий етап своєї “спецоперації”.

На цьому етапі російські загарбники не змогли повністю досягти заявленої мети. Через стійку оборону українських захисників завдання, що стояли перед ворогом, так і не були ним виконані. Окремо слід відзначити розгром російського угруповання у період з 8 по 14 травня 2022 року при його спробі захопити плацдарм на південному березі р. Сіверський Донець у Білогорівці, що на Луганщині. Силами української артилерії, десантно-штурмових і мотопіхотних підрозділів вороже угруповання на Білогорівському плацдармі було повністю знищено. Завдавши ворогу значних втрат (понад 100 одиниць ОВТ), українські війська унеможливили

просування його підрозділів у тил угрупованню Сил оборони України в агломерації Сєвєродонецьк–Лисичанськ.

У червні–серпні 2022 року Сили оборони України почали готуватися до контрнаступу та звільнення тимчасово окупованих ворогом територій. Військово-технічна допомога від країн-партнерів, зокрема постачання високоточних РСЗВ та далекобійної артилерії, дало змогу Силам оборони України наносити потужні прицільні удари по логістичних артеріях та артилерійських складах окупаційних військ. Це призвело до цілковитого виснаження ворога, руйнування його системи постачання та посіяло паніку серед російських військових, що стало важливою передумовою для подальшого визволення тимчасово окупованих територій.

29 серпня 2022 року в оперативному командуванні “Південь” ЗС України повідомили про початок наступальних дій із різних напрямків на Херсонщині. Так розпочалась Херсонська наступальна операція, що тривала до 12 вересня 2022 року, в рамках якої була проведена кампанія з дезінформації противника щодо планів українського командування, внаслідок чого росіяни перекинули частину своїх військ із Харківської області на Херсонщину. Це створило сприятливі умови для проведення Харківської наступальної операції, що розпочалася 5 вересня 2022 року в районі Балаклії і була завершена 14 вересня 2024 року.

До 12 вересня 2022 року українська армія звільнила всю окуповану частину Харківської області на захід від річки Оскіл. Крім того, було здобуто кілька плацдармів на східному березі цієї річки, що сприяло успішному розвитку подальших наступальних дій наших сил. Звільнено важливі комунікаційні вузли – Балаклію, Куп’янськ, Ізюм, Вовчанськ, перерізано ключові маршрути постачання донецького угруповання агресора. Завдяки успішним діям, Сили оборони України просунулася на відстань до 145 км, звільнили 544 населені пункти Харківської області та “затрофеїли” чимало ворожої техніки й озброєння.

Тим часом, успішний наступ Сил оборони України на Херсонщині змусив ворога протягом останньої декади жовтня розпочати заходи із підготовки до відведення угруповання своїх військ з тимчасово окупованих територій на західному березі

Дніпра. 11 листопада українські підрозділи увійшли до Чорнобаївки, Херсона і Берислава і надалі вийшли на бар'єрний рубіж Дніпра. Внаслідок Херсонської наступальної операції Сили оборони України звільнили від ворожої окупації 211 населених пунктів і територію площею до 5700 км². Завдяки чітко спланованій та послідовно проведеній наступальній операції, Сили оборони України вибили ворога з єдиного плацдарму на правобережжі України за бар'єрний рубіж р. Дніпро, закріпили успіх з повернення контролю України над північно-західною ділянкою Чорного моря, частково зменшили загрозу завдання ворогом ракетних ударів по Одесі та Миколаєву, суттєво скоротили лінію фронту, що дозволило перекинути особовий склад і ОВТ на інші загрозливі напрямки.

Низка поразок окупаційних військ викликала у країни-агресорки жагу помсти та реваншу. Десятки тисяч окупантів без зупину атакували українські позиції на сході нашої держави. Завдаючи значних втрат ворогу в живій силі та техніці, українські захисники виснажували резерви ворога та підривали його наступальний потенціал. На тлі цього Сили оборони України вдалися до проведення чергової наступальної операції.

Для забезпечення безпеки операції, що розпочалася 4 червня 2023 року, з метою приховати від противника напрямок головного удару, наступ проводився одразу на кількох напрямках. Головна мета операції полягала у прориві оборонного рубежу противника, оточенні Мелітополя з подальшим виходом на підступи до Кримського півострова та припиненні з ним сухопутного сполучення рф. У результаті наступальних дій Сил оборони України на

Мелітопольському напрямку у червні були звільнені населені пункти Лобкове і П'ятихатки, а наприкінці серпня – Роботине; на Бердянському напрямку до середини червня були звільнені населені пункти Нескучне, Благодатне, Сторожеве, Новодарівка, Левадне, Макарівка, наприкінці місяця – Рівнопіль, на кінець липня – Старомайорське, а у середині серпня – Урожайне. Загалом, за три місяці наступу українській армії вдалося звільнити майже 250 км² тимчасово окупованих територій.

Наступним переможним кроком Сил оборони України стало проведення Курської наступальної операції, яка розпочалась 6 серпня 2024 року. Противник планував наступ на цьому напрямку, але Сили оборони України зненацька випередили

його, задіявши найкращі бойові з'єднання. Мета проведення операції на її початку полягала у: позбавленні ворога плацдарму для нового наступу; відволіканні його значних сил з Покровського і Курахівського напрямків; створенні зони безпеки та запобіганні транскордонному обстрілу цивільних об'єктів; захопленні полонених для обмінного фонду та піднятті морального духу українських військ і нації загалом. Унаслідок успішного наступу, Сили оборони України вже наприкінці серпня 2024 року встановили контроль над 100 населеними пунктами й територією майже 1300 км² в Курській області та взяли в полон майже 600 військовослужбовців рф. Таким чином, операція в Курській області зупинила окупацію Харківщини, зірвала наміри росії створити так звані буферні зони в цьому та інших прикордонних регіонах.

З початком широкомасштабної збройної агресії рф надводні сили, берегові ракетні війська, морська авіація у складі різномірного угруповання сил ВМС ЗС України розпочали боротьбу з ворогом на

морі. Для запобігання висадки ворожого десанту було створено систему протидесантної оборони держави.

Навесні 2022 року чф рф налічував понад 70 кораблів і російська пропаганда називала його “непереможним”. Проте Сили оборони України невдовзі це спростували.

Перші морські втрати чф рф відбулися наприкінці лютого 2022 року, коли Сили оборони України знищили два легкомоторні швидкісні катери росіян. Згодом, у березні 2022 року, українські оборонці відзначилися знищенням ще трьох подібних катерів. Під час неодноразових спроб ворога висадити свій десант поблизу Одеси, українські захисники пошкодили малий ракетний корабель “Самум”, але тоді росіянам вдалося відбуксирувати його на свою базу. Вже під час боїв за Маріуполь, 22 березня 2022 року воїни “Азова” протитанковою керованою ракетою потопили на підході до оточеного міста патрульний катер типу “Раптор”. 24 березня 2022 року внаслідок удару українськими ракетами “Точка-У” у порту Бердянська затонув ВДК “Саратов” та зазнали ураження ВДК “Цезар Куніков” і “Новочеркаськ”. Міф про невразливість російського флоту було зруйновано влучними ударами ЗС України.

Найбільша ж перемога України над ворогом на морі, сталася поблизу о. Зміїний, коли вдалося потопити російський крейсер “москва”. Українські розвідники, підрозділи спостереження, орган управління,

ракетники
спрацювали
і професійно. Це підтвердило нашу перевагу над противником і здатність прогнозувати дії на морі, визначати пріоритети та,

з урахуванням набутого досвіду, випереджати ворога. Важливу роль у наведенні українських ракет на ворожі цілі відіграли БпЛА Bayraktar TB2.

Без знищеного флагмана, який мав потужну систему ППО, російські кораблі стали вразливими для українських ракет і БпЛА

Bayraktar TB2. Так, завдяки цим БПЛА, протягом травня вдалося потопити десантний катер проєкту “Серна” та два катери типу “Раптор”. Крім того, Силами оборони України 12 травня 2022 року у Чорному морі був уражений один із найновіших у російському флоті кораблів – судно тилового забезпечення “Всеволод Бобров”.

Ситуація поблизу о. Зміїний ставала дедалі менш сприятливою для російських військ. Після втрати крейсера “москва” рф намагалась розмістити на острові засоби ППО – для прикриття десантних операцій вmf рф із повітря та створення на ньому опорного пункту щодо контролю над цією ділянкою акваторії моря. 30 червня 2022 року, внаслідок потужних українських артилерійських та авіаційних ударів, окупанти вимушені були залишити острів. Сталася ще одна вагома перемога України у завоюванні панування у Чорному морі.

Для збільшення дальності ураження кораблів чф рф Сили оборони України розпочали застосовувати морські дрони-камікадзе. 29 жовтня 2022 року українські захисники вперше змогли атакувати бухту Севастополя. Внаслідок атаки, було уражено відразу три російських судна – фрегати “Адмірал Григорович”, “Адмірал Макаров” і морський тральщик “Іван Голубець”.

Навесні 24 травня 2023 року українські морські дрони атакували в акваторії Чорного моря розвідувальний корабель “Іван Хурс”. Наступна атака Сил оборони України – на базу у Новоросійську Краснодарського краю рф, відбулася 4 серпня, під час якої досить серйозні пошкодження отримав ВДК “Оленегорський горняк”. Вже наступного дня українські захисники уразили російський нафтовий танкер “СІІ”.

Яскравим продовженням українського морського контрнаступу стало повернення під контроль нашої держави бурових платформ “Петро Годованець” та “Україна”, а також самопідйомних бурових установок “Таврида” і “Сиваш”, які окупанти використовували в якості розвідувальних аванпостів і майданчиків для гелікоптерів.

Завдяки успішним діям Сил оборони України, вже у другій половині 2023 року вдалося забезпечити захист західній частині Чорного моря та запустити власний експортний морський коридор.

Найефективнішим у 2023 році виявилось знищення кораблів чф рф, які перебували у доках. Так, 13 вересня були уражені російський ВДК “Мінськ” та підводний човен “Ростов-на-Дону”. 4 листопада ЗС України було уражено новозбудований російський малий ракетний корабель “Аскольд”. У ніч проти 26 грудня було знищено російський ВДК “Новочеркаськ”, що базувався в порту Феодосії. Це був третій знищений російський корабель такого класу. Після таких втрат спроможності чф рф до висадки морського десанту були значно обмежені.

Це ще більше надихало наших захисників на нові перемоги над російським загарбником на морі. Так, 14 лютого 2024 року, за допомогою ударних морських дронів “Magura V5”, біля берегів тимчасово окупованого Криму, неподалік міста Алушка, було знищено ВДК “Цезар Куніков” чф рф. Згодом вніч проти 5 березня, неподалік Керченської протоки, українські розвідники такими ж ударними засобами знищили російський патрульний корабель “Сергій Котов” та бойовий гелікоптер Ка-29, що перебував на його борту.

Уніч проти 24 березня 2024 року Сили оборони України успішно уразили російські ВДК “Ямал” та “Азов”, розвідувальний корабель “Іван Хурс”, центр зв’язку, а також декілька об’єктів інфраструктури чф рф у тимчасово окупованому Севастополі. До того ж, 26 березня 2024 року ЗС України крилатою ракетою “Нептун” уразили ВДК “Костянтин Ольшанський”. Крім того, в ніч на 3 серпня 2024 року, під час атаки на окупований Крим у порту Севастополя було уражено російський підводний човен “Ростов-на-Дону”, що перебував на ремонті після попереднього удару ЗС України – у вересні 2023 року.

Використовуючи нові винахідливі тактики й сучасні технології, Україна змінила баланс сил у Чорному морі на свою користь. Українські захисники з лютого 2022 року по жовтень 2024 року

уразили майже третину (28 кораблів (катерів) різних класів та 1 підводний човен) чф рф.

ЗС України вступали у війну, маючи 120 літаків тактичної авіації, з яких лише 40 були визнані технічно придатними до застосування, та 33 зенітних ракетних дивізіони середньої та малої дальності, з яких лише 18 мали повністю справну техніку.

Незважаючи на це, а також завдяки завчасному виведенню з-під ударів противника авіації, пунктів управління зенітних ракетних і радіотехнічних військ та здійснення ними маневру, широкому використанню ПЗРК іноземного виробництва, тільки в Поліському операційному районі, під час оборони Києва Повітряним Силам ЗС України вдалося збити понад 35 % випущених ворожих ракет, запобігти пануванню противника в повітрі, зокрема знищивши до 45 % його бойових літаків і гелікоптерів, здійснити протиповітряне прикриття наших важливих об'єктів. Оборонці столиці ліквідували повітряні десанти росіян на аеродромах Гостомеля та Василькова, в районах сіл Крушинка (5 км на північний схід від Василькова), Плесецьке (10 км на захід від Василькова).

Головними об'єктами ударів української авіації стали: танкові та механізовані (мотопіхотні) підрозділи в похідних, передбойових і бойових порядках, підрозділи артилерії, тактичних ракет, протитанкових, зенітних засобів на вогневих (стартових) позиціях і на марші, радіолокаційні пости та передові пункти управління противника. В перші дні широкомасштабної агресії сили ворога рухалися в колонах, довжина деяких з них сягала 20 та більше кілометрів, при цьому їх систему ППО ще не було розгорнуто, що давало змогу нашим літакам, виконуючи польоти на гранично малій висоті, бути непомітними.

З метою зниження активності нашої штурмової та бомбардувальної авіації, противник здійснив спробу створення довкола Києва “безпольотних зон”, розгорнувши комплекси ППО типу “Бук”, “Тор”, “Оса”, “Тунгуска”. Втім, зазначені засоби стали мішенню для розвідувально-ударних БпЛА “Bayraktar TB2” та вогню

артилерії, що корегувався за допомогою вітчизняних розвідувальних безпілотників.

Із середини жовтня 2024 року ворог розпочав масовані ракетні удари по столиці України. Проте в результаті успішних дій підрозділи протиповітряної оборони восени та взимку 2022 року не допустили масштабних руйнувань об'єктів енергетичної інфраструктури нашої країни.

Згодом, завдяки матеріально-технічній допомозі країн-партнерів, Україна посилила свою авіацію та систему протиповітряної оборони. Зокрема були отримані літаки винищувальної та штурмової авіації, а також гелікоптери радянського виробництва. Надалі, у 2024 році – багатоцільові винищувачі F-16. Суттєво була нарощена кількість зенітних ракетних комплексів (систем) – переважно засобами західного виробництва, зокрема переносними зенітними ракетними комплексами “Martlet”, “Starstreak”, “FGM-148 Javelin”, “Piorun”, “Mistral”, “Stinger”, “Grom”, зенітними самохідними установками “Gepard”, зенітними артилерійськими комплексами “Skynex”, зенітними ракетними комплексами “Avenger”, “Stormer”, “Patriot”, “Hawk”, “IRIS-T”, “Nasams”, “Samp-T”, “Crotale-NG”. Завдяки цьому, з початку широкомасштабної агресії рф втратила таку кількість літаків, яка приблизно відповідає чисельності авіації однієї повітряної армії, а гелікоптерів – приблизно на 13 полків (бригад) армійської авіації. До того ж, втрати засобів ППО противника різних типів вже перевищують 1000 одиниць.

До знакових перемог Сил оборони України над ворогом у повітрі, під час російсько-української війни, слід також віднести знищення (ураження):

10-ти літаків СУ-25, СУ-34 (10 березня 2022 року);

2-х винищувачів СУ-34, СУ-35 та 3-х гелікоптерів – над територією Брянської області (13 травня 2023 року);

2-х літаків далекого радіолокаційного виявлення А-50 (14 січня та 22 лютого 2024 року);

7-х винищувачів Су-34 та Су-35 (з 21 по 24 лютого 2024 року);

бомбардувальника Ту-22М3 на відстані у 300 км від українського кордону (19 квітня 2024 року);

32-х літаків СУ-25 та 3-х гелікоптерів – військовослужбовцями 110-ї омбр імені генерал-хорунжого Марка Безручка.

За понад два з половиною роки війни, українські оборонці неба знищили понад 8 тис. ворожих повітряних цілей. Наші пілоти здійснили понад 20 тис. бойових вильотів, більшість з яких – із застосуванням авіаційних засобів ураження.

Крім того, широке використання БпЛА та БпАК під час бойових дій, стало однією з особливостей сучасного етапу російсько-української війни. Активне застосування Силами оборони України різних типів безпілотників дозволило значно підвищити бойові можливості наших військ, розширити спектр бойових завдань, що можуть більш ефективно виконуватися, застосовуючи саме безпілотні літальні апарати, які є високоточними засобами розвідки, зв'язку, РЕБ та ураження, що дозволяє уникнути втрат льотних екіпажів та пілотованих авіаційних засобів, які у порівнянні з БпЛА, є значно вищими за вартістю.

Широке використання Силами оборони України далекобійних БпЛА – замість крилатих ракет, сприяє досить ефективному знищенню російської критичної інфраструктури (нафтопереробні заводи, нафтобази, аеродроми, склади боєприпасів тощо) і загалом економіки ворога та значно ускладнює логістичне забезпечення його угруповань в Україні.

За період широкомасштабної збройної агресії, українські дрони уразили понад 30 нафтопереробних заводів, терміналів і нафтобаз на території росії. Крім того, для знищення наступального потенціалу ворога на його території, нашими вченими-конструкторами розроблена та успішно застосована далекобійна ракета-дрон “Паляниця”.

Таким чином, від початку широкомасштабної збройної агресії рф, Сили оборони України своїми успішними оборонними та наступальними операціями продемонстрували спроможність перемагати ворога на суші, морі та в повітрі. Виснаживши російські війська у важких боях, завдавши їм поразки, та, розірвавши їхні логістичні ланцюжки, українські військові остаточно звільнили від окупантів території Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської та Миколаївської областей, правобережжя Херсонщини, а також повернули війну, розв’язану країною-агресоркою, на її територію.

Завдавши потужного удару російським загарбникам на морі, українські захисники звели нанівець їх панування в північно-західній частині Чорного моря. Зазначене остаточно ліквідувало загрозу висадки тактичного морського десанту в Одеській області, а також дозволило розблокувати українські морські порти, забезпечивши виконання “зернової угоди” без участі рф.

Українські захисники неба зуміли сформувати надійний повітряний щит над нашими містами та бойовими порядками військ, організували прикриття об’єктів критичної інфраструктури. Щодалі, без сумніву, у цій війні зростає роль військової авіації. Отримавши нищівних втрат, ворожа авіація вже не намагається заходити в зону дії нашої системи ППО та уникає прямого контакту з українськими винищувачами. Повітряні Сили ЗС України у взаємодії з іншими складовими Сил оборони України успішно вражають угруповання ворога, його командні пункти, логістику та пріоритетні цілі ППО як на своїй території, так і на території загарбників.

Тема 7. Героїзм і стійкість захисників і захисниць України під час відсічі широкомасштабній збройній агресії рф

20 лютого 2014 року розпочалася російсько-українська війна. Цей день став початком російської агресії на території Автономної Республіки Крим. У квітні того ж року росіяни та їхні найманці почали вторгнення в Луганській та Донецькій областях України. Але протягом 2014–2015 років Силам оборони України вдалося зупинити просування ворога й визволити частину захоплених територій.

Зрозумівши, що Україна обрала шлях свободи, демократичного розвитку та євроатлантичної інтеграції, а також вирішила назавжди вирватися з лабет “руського міра”, російське політичне керівництво спробувало знищити нашу державність, шляхом надзвичайно жорстокого й звірячого терору примусити українців відмовитися від своєї ідентичності, асимілювати нас із росіянами та перетворити на “гарматне м’ясо” для майбутніх військових агресій росії проти інших країн.

Вдосвіта 24 лютого 2022 року почалося широкомасштабне вторгнення рф, яке принесло війну на всю територію України. Російські ракети атакували аеродроми та військові об’єкти по всій Україні, почалося відкрите збройне вторгнення росіян із території Білорусі та тимчасово окупованого Криму. Російсько-українська війна, розпочата російськими загарбниками у 2014-му, перейшла в нову фазу. Згодом ООН визнає цю війну найсерйознішим збройним конфліктом в Європі від часів Другої світової війни.

Після 24 лютого 2022 року не залишилося жодного українця, кого би не зачепила війна. У спротиві російському агресору український народ продемонстрував усьому світу приклади мужності, стійкості, сміливості, кмітливості та єдності перед жорстоким ворогом, що чисельно переважає.

РФ розв’язала проти України імперіалістичну, загарбницьку та екзистенційну війну. Держава-агресорка й ідеологія “рашизму”, яку підтримує більшість росіян, офіційно заперечують існування українців як окремої нації та стверджують, буцімто українці та

росіяни – “один народ”, а хто з цим не погоджується – підлягає фізичному знищенню або брутальному “перевихованню” через тюрми, “підвали”, табори, депортації та безмежний тиск російської шовіністичної пропаганди.

Російський імперський реваншизм намагається трактувати РФ, як пряму спадкоємицю російської імперії та СРСР, а колишні республіки СРСР – вважає частинами росії, що лише тимчасово відпали від неї.

Проте російське військово-політичне керівництво, так само як і більшість росіян, катастрофічно прорахувалися. Широкомасштабне вторгнення тільки посилило консолідацію української політичної нації. Громадяни України – незалежно від національного походження, віросповідання чи політичних переконань – рішуче стали на захист своєї Батьківщини. До них приєдналися добровольці з десятків країн світу, які не могли байдуже спостерігати за злочинами російських окупантів в Україні й зробили відважний вибір – підтримати українців і допомогти нам дати відсіч загарбникам.

З початком широкомасштабного вторгнення відразу сформувалося декілька операційних зон: Північно-Західна в межах північної частини Житомирської, Київської, Чернігівської та частини Сумської областей; Східна в межах північної частини Харківської, Донецької та Луганської областей; Південно-Західна в межах південної частини Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей.

Ворог планував висадити десант на Гостомельський аеродром і блискавично захопити Київ за підтримки важкої бронетехніки й артилерії, які пройшли через Чорнобильську зону відчуження. Він вважав, що внаслідок такого бліцкригу українська влада буде паралізована й знищена, або змушена капітулювати. Паралельно ворог завдав удари з півночі по Чернігову, Сумах і Харкову, а з півдня – по Одесі, Миколаєву, Херсону і Маріуполі. В Україні розпочалася мобілізація до складу Сил оборони, в кожній області створювалися бригади територіальної оборони.

Битва за Київ (24 лютого–1 квітня 2022 року) стала знаковим епізодом першої стратегічної операції Сил оборони України. Ворожий наступ на столицю здійснювався колонами бронетехніки з трьох напрямків, аби стрімко прорватися до урядового кварталу та зайняти його. Стійкий опір захисників і захисниць України зірвав ці наміри. Через безрезультатність спроб прорватися до Києва вже наприкінці березня командування рф вирішило вивести війська з Київської області. Відбиваючи наступ противника, підрозділи Сил оборони України змогли зупинити його просування на всіх напрямках.

28 лютого 2022 року російські окупанти почали облогу Маріуполя, підійшовши одночасно із заходу частинами, які прорвалися з тимчасово окупованого Криму та окупували Бердянськ, і зі сходу від лінії розмежування з ОРДЛО. Сили оборони України відступили до міста й вели кругову оборону попри суттєву чисельну та вогневу перевагу ворога. Маріуполь мали захищати близько 8 тисяч українських бійців, які мали на озброєнні до 40 танків. З боку російських окупантів для наступу на місто було залучено понад 25 тисяч військових, які мали на озброєнні близько 200 танків. Перевага ворога у бронемашинах і БТР у цьому районі сягала 10:1. Росіяни також повністю панували в небі й на морі. Під час облоги Маріуполя бомбардувальники ворога завдавали по місту та прилеглих районах до 100 авіаударів на добу, також над містом працювали ударні гелікоптери. Але, незважаючи на перевагу ворога, оборонці Маріуполя зламали російські плани щодо швидкого захоплення міста, майже на три місяці відтягнули на себе сили ворога й вибороти для України безцінний час на початку повномасштабного вторгнення.

Для підтримки оборони Головне управління розвідки МО України в березні–квітні здійснило низку операцій з доставки гелікоптерами підкріплень, боєприпасів, медикаментів та евакуації поранених. Проте до 1 квітня окупанти оточили Маріуполь і почали просуватися до центру. 11 квітня група українських оборонців

здійснила прорив із міста, подолала 175 кілометрів тилами ворога й вирвалася з оточення.

Станом на середину квітня житловий фонд та цивільна інфраструктура Маріуполя були практично повністю знищені, а українські захисники контролювали тільки територію металургійного комбінату “Азовсталь”, Маріупольського порту та вузьку смугу землі на узбережжі Азовського моря у Приморському районі міста. 17 квітня Сили оборони України в Маріуполі відхилили російський ультиматум про безумовну капітуляцію, після чого російські війська піддали територію “Азовсталі” масованим бомбовим та артилерійським ударам, а 19 квітня розпочали активні штурмові дії. Та навіть попри це українські герої тримали оборону до 20 травня, відтягуючи на себе найбоєздатніші ворожі підрозділи з інших напрямків. Зрештою, вище військове командування віддало наказ командирам підрозділів, які перебувають на “Азовсталі”, зберегти життя особового складу й припинити оборону. Близько 2000 воїнів вийшли з “Азовсталі” та потрапили в російський полон. Але їхній подвиг дав можливість підготувати та створити оборонні рубежі українських військ, перегрупувати сили, сформувати резерви та отримати допомогу від наших партнерів.

Після провалу первинного задуму щодо швидкого прориву та захоплення України, противник перегруповував війська і зосередив зусилля на захопленні Луганської області. Сили оборони України

перейшли до стабілізаційних заходів, а ведення бойових дій звузилося до двох операційних зон – Східної та Південно-Західної.

Серед знакових тактичних епізодів цього етапу – бої за Сєверодонецьк (нині Сіверськодонецьк) – Лисичанськ. Окупанти намагалися форсувати річку Сіверський Донець для створення оперативного плацдарму на правобережжі ріки та виходу в тил угрупованню Сил оборони України в агломерації Сєверодонецьк–Лисичанськ. Вони застосовували тактику зосереджених довготривалих артилерійських обстрілів, які призводили до повного руйнування населених пунктів. Відтак їх оборона втрачала доцільність. Через це і для уникнення оточення підрозділи Сил оборони України залишили Сєверодонецьк і Лисичанськ. Але стійкість українських оборонців суттєво виснажила загарбників – вони зазнали численних втрат і вичерпали резерви, знизили інтенсивність наступу на інших напрямках. Форсування Сіверського Дінця українські захисники також зірвали.

На цьому етапі необхідно згадати й бойові дії на Лиманському, Авдіївському та Новопавлівському напрямках, а також відновлення контролю над островом Зміїний. Це унеможливило присутність кораблів чф росії у північно-західній частині Чорного моря та висадку тактичного морського десанту в Одеській області; дало змогу розблокувати українські морські порти для виконання “зернової угоди”.

Ворог продовжив наступальні та штурмові дії в Донецькому операційному районі. Окремі підрозділи перекинув на Херсонський напрямок. Це дало змогу Силам оборони України 5 вересня 2022 року почати наступальну операцію в Харківській області. Заскочені зненацька ворожі підрозділи були розгромлені та дезорієнтовані. Лише в середині жовтня ворог закріпився на рубежі Сватове–Кремінна. Наші герої визволили близько 500 населених пунктів, зокрема міста Ізюм, Балаклія, Куп’янськ.

З 29 серпня до 23 вересня 2022 року українські війська вийшли на адміністративний кордон з Херсонською та Дніпропетровською областями й розпочали створювати плацдарм для просування.

У листопаді підрозділи Сил оборони України вийшли на правий берег річки Дніпро. Окупантам довелося тікати на лівобережжя. Завдяки успішному проведенню цієї операції Сили оборони України визволили від загарбника Херсон (11 листопада) й ще понад 200 населених пунктів.

Через активні наступальні дії Сил оборони України ворог втратив ініціативу та вжив радикальних заходів задля збереження свого становища й впливу на окупованих територіях. Провів часткову мобілізацію, масово залучив до бойових підрозділів в'язнів, прискорив переведення економіки на військові рейки. Ворогу вдалося збільшити чисельність своїх військ і посилити тиск на українські позиції у Східній операційній зоні. Наші війська перейшли до стратегічної оборони. Завдають значних втрат ворогу в живій силі та техніці, виснажують резерви та підривають його наступальний потенціал.

У серпні 2024 року Сили оборони України, скориставшись фактором раптовості, перейшли державний кордон і вступили на територію Курської області. Ця операція зірвала плани ворога відновити активні бойові дії на теренах Сумщини й Чернігівщини. Завдяки героїзму, мужності й жертвності наших захисників, рашисти були вибиті з приблизно 100 населених пунктів, зокрема міста Суджі. В полон було взято понад 600 російських військовослужбовців.

Від початку широкомасштабного вторгнення Сили оборони України зірвали всі плани російських агресорів, змусивши їх відмовитись від загарбання Києва, висадки морського десанту в Одеській області та виходу до Придністров'я.

За період з 24 лютого 2022 до жовтня 2024 року державними нагородами України було відзначено понад 62000 військовослужбовців ЗС України. З них понад 4400 – орденом Богдана Хмельницького III ступеня, понад 700 – II ступеня, понад 150 – I ступеня; понад 1300 – орденом Данила Галицького, понад 100 – орденом княгині Ольги III ступеня (цю нагороду отримують

жінки за визначні особисті заслуги) та понад 10 – орденом “За заслуги” III ступеня.

Звання Герой України з удостоєнням ордена “Золота Зірка” – присвоєно понад 400 особам. Варто зазначити, що частина указів про нагородження в інтересах збереження державної таємниці не публікувалися, імена деяких героїв не розголошуються.

Україна веде справедливую війну за збереження незалежності, право вільного європейського та євроатлантичного вибору, за свій суверенітет і територіальну цілісність. Російський агресор тимчасово окупував окремі українські землі. Але Україна обов’язково переможе ворога й відновить територіальну цілісність.

Героїчний опір українців – це не лише боротьба за фізичне виживання Українського народу та свободу країни. Українці б’ються також і за вільну, демократичну Європу. Адже саме ми є тим щитом, який стоїть між цивілізованим світом і російським імперіалізмом.

Правда на боці України. Перемога буде за нами!

Тема 8. Міфи про могутність росії та “другої армії світу”

Останні 15 років путінська пропаганда завзято вносила в мозок своїх громадян ідею, про те, що росія “встає з колін”. Для того, щоб народ схвалив ті злочинні дії, які ця країна демонструє сьогодні, їх громадян поступово, протягом декількох років накачували міфом про те, що росія повертає свою могутність і її армія є такою ж потужною силою, якою була за радянських часів.

У 2014 році росія анексувала Крим та вторглася до Донбасу, що викликало великий емоційний сплеск радості в їх суспільстві. Пересічним громадянам вклали в мозок думку, що їх державу всі бояться, відтоді більшість з них почала жити у нереальному міфічному світі своєї “могутності”.

Віра у велич держави та її армії перетворилася буквально на мантру. Для закріплення цієї ілюзії у зовнішньої аудиторії на кожний військовий парад в москві запрошувались лідери різних держав світу. На всіх військових навчаннях були присутніми іноземні спостерігачі, а на кожній виставці військової техніки – гості з-за кордону.

Акцентувалася увага на ядерній могутності росії. Демонструвалась ядерна торпеда “Посейдон”, нібито здатна потопити Британію. Проводили випробування важкої ядерної ракети “Сармат” із дальністю 18 тисяч кілометрів. Мовляв, десять таких можуть повністю знищити США.

Ядерний арсенал став головним фетишем російської могутності. Влада рф хизувалась, що володіє тріадою озброєнь – наземним, повітряним і морським. Також запевняли, що росія першою у світі створила і виробила цілу лінійку гіперзвукової та високоточної зброї. Промови про унікальне оснащення збройних сил рф лунали звідусіль, і міцно закріпилися в уяві росіян.

Так само пропагандисти застерігали усіх у тому, що змагатися з росією не варто. Влада з пропагандистами маніпулювали не тільки байками про своє сучасне суперозброєння. Найбільш переконливим аргументом російської могутності виявився спеціальний рейтинг,

у якому росія вже понад десятиріччя займала друге місце в списку найсильніших армій світу.

Йдеться про рейтинг сайту Global Firepower (“Глобальна вогнева міць”), який в росії став справжньою опорою влади. Його експертів називали по-різному: військовими аналітиками, міжнародною компанією, незалежним американським дослідницьким центром. Творці рейтингу стверджували, що використовують десятки параметрів, щоб визначити, яка ж країна має найбільший військовий потенціал: від населення й оборонного бюджету до кількості авіаносців і обсягів видобутку вугілля.

Насправді, гаряче улюблений російською владою і пропагандистами рейтинг Global Firepower, справжні військові експерти та аналітики вважають псевдореєтингом. Ось їх відгуки:

“Матеріал не супроводжується посиланнями, також відсутнє пояснення алгоритмів, які дозволяли б зробити такі висновки”;

“Це чиясь спроба дати громадськості інформацію про армію світу і монетизувати її через рекламу”;

“У нього практично немає методології. Складання такого рейтингу взагалі неможливе”.

Правду про цей рейтинг розкрило розслідування журналістів видання Bellingcat, які спеціалізуються на фактчекінгу.

Довідково: фактчекінг (від англ. fact checking – перевірка фактів) – процес дослідження наявних фактів і даних для з’ясування їхньої достовірності. Один із форматів журналістських розслідувань, спрямований на виявлення і викриття популізму, фейків, маніпулювання, пропаганди та дезінформації у риторичі спікерів різного рівня, публікаціях засобів масової комунікації, постів у соціальних мережах.

З’ясувалось, що Global Firepower пов’язаний із веб-підприємцем, який заробляє на підозрілих сайтах. Крім рейтингу армій, у сфері інтересів бізнесмена сайт є конструктором динозаврів, і навіть агрегатором весільних прикрас. Ось такими виявились джерела інформації у кремлівських пропагандистів.

Очевидним є те, що створення і просування такого псевдорейтингу є вигідним лише росіянам.

Цей рейтинг не може бути об'єктивним, оскільки не враховує ні перевагу технологій, ні вогневу міць зброї, ні підготовку і мотивацію військовослужбовців. Наприклад, у США – 11 авіаносців, у Китаю – 3, у Росії – 1 і той не можуть відремонтувати вже 6 років.

За кількістю танків вважається, що РФ на першому місці, але Global Firepower не рахує їх якість. Для рейтингу німецький “Leopard 2” або американський “Abrams” рахуються однаково, як російський Т-54, який є ровесником путіна, або хвалений танк “Армата”, який заглохнув просто на репетиції параду на Красній площі у Москві.

Військові бюджети. У 2023 році путін збирався витратити на війну в Україні третину бюджету своєї країни – 143 млрд дол. Однак ця сума все одно в півтора рази менше, ніж у Китаї (225 млрд дол.) і в 6 разів менше, ніж у США (858 млрд дол.).

Розглянемо скільки заробляють без бойових доплат рядові в так званій першій трійці лідерів.

У США новобранець заробляє 1650 доларів на місяць. При цьому армія оплачує 100 % вартості навчання у виші та навіть здобуття наукового ступеня. Це крім житлових позик та іпотечних кредитів під низькі відсотки.

У Китаї щомісячна зарплата мотострільця – від 500 до 900 юанів (близько 100 доларів) на місяць. Здавалося б, небагато. Але по закінченню дворічної служби демобілізований отримує на руки близько 22 тис. доларів. А це означає, що в середньому його щомісячна зарплата – близько 1 тис. доларів США.

У Росії до повномасштабного вторгнення зарплата рядового контрактника становила 30 тис. рублів (360 доларів). А щоб заробити більше – потрібно померти або стати інвалідом.

Отже такий рейтинг не може бути об'єктивним та точним. Західні фахівці вважають, що доцільно порівнювати ресурси армій тільки тих країн, які хоча б теоретично можуть опинитися

у військовій конфронтації, оскільки вона передбачає вторгнення армії на територію противника.

Оцінювати боєздатність армії потрібно за військовим вишколом, менеджерським досвідом, навичками воєначальників і технічним забезпеченням армії. І завжди – за мотивацією особового складу і за адекватністю бойового завдання.

Не все так добре і з головною складовою військової могутності росії – ядерним арсеналом, реальний стан якого є невідомим. Адже ракети були побудовані на українському “Південмаші”, який після 2014 року припинив їх обслуговування. У росії таких фахівців немає. Частина носіїв і зовсім давно застаріла. Це означає, що і рейтинг, і міф про військову міць рф – буквально роздутий.

Однією із причин, чому Україна не отримувала достатньої підтримки від країн Заходу до початку широкомасштабного вторгнення росії, був надто високий рівень заляканості західних політиків нібито могутністю агресора і можливістю швидкого краху України. Політиків залякували місцеві експерти, які спеціалізувалися на дослідженні російської армії. Україні давали лічені дні у потенційному протистоянні такій “потузі”, як “друга армія світу”. Проте це виявилось лише піар-посилом.

Вже під час першого тижня західні фахівці почали визнавати, що армія росії не є такою потужною, як вони її малювали.

Незважаючи на потужні демонстративні дії російської армії біля кордонів України наприкінці 2021 – початку 2022 років, російська “спеціальна воєнна операція” виявилася безглуздою, слабо спланованою спробою зміни “політичного режиму” в Україні, яка скоріше нагадувала спробу рейдерського захоплення. Коли ці наміри провалились, світ побачив спроби росії пристосуватися до обставин та рухатися далі уже в режимі розв’язування широкомасштабної війни.

Західні спостерігачі сьогодні визнають, що переоцінили російську військову міць – як в цілому, так і з точки зору конкретного протистояння з Україною. Так само фахівці недооцінили й українське військо. Виникає закономірне питання, а де закладено фундамент помилкової експертної оцінки?

Не можна оцінити військову силу винятково в теорії, адже на полі бою відбуватиметься зовсім не те саме, що на папері. З огляду на це, західні експерти помилились, дивлячись на російську армію під час підготовки до цієї війни. Показові масштабні навчання та бутафорні паради росіян пустили пил в очі всьому світу і замилили дуже важливі фактори в оцінці їх сил.

По-перше, росіяни досі не брали участі у війні такого масштабу, проти країни такого розміру як Україна, проти опонента, що має значні військові можливості.

Обмежене використання сил у військових кампаніях у Сирії або Україні 2014 року надавало дуже умовне, віддалене уявлення про військові спроможності росії. У тих кампаніях вона могла диктувати темп подій, використовуючи оптимізовані сили. Однак, навіть за тих умов, з'являлось дуже багато викликів, які належало подолати.

По-друге, масштабні військові навчання, на які можна було б спиратися як на фактор оцінки масштабів армії, виявилися заходами, що відбувалися за певним сценарієм. Вони більше нагадували театральну виставу, ніж реальні воєнні дії.

По-третє, важливо пам'ятати, що під час реальної війни можуть накладатися деякі аспекти:

війська, воюючи в іншій країні на кількох напрямках, можуть мати проблеми з матеріально-технічним забезпеченням;

рельєф місцевості або відстань просування можуть виявитися набагато складнішими, ніж очікувалось.

У цьому плані, на початку широкомасштабного вторгнення українські сили спритно користувались перевагами міського ландшафту, влаштовували засідки та застосовували тактику невеликих підрозділів. Вони змушували окупаційні війська вступити в бій у ситуаціях, де масовість не давала переваги, змінюючи таким чином простір на час.

Дивлячись на те, який вибір робили росіяни в межах своєї воєнної стратегії, можна сказати: ця армія не була створена для такої війни. З точки зору живої сили, готовності та матеріально-технічного забезпечення вона не була підготовлена для підтримки стратегічних

наземних наступів або утримання великих масивів місцевості, особливо в країні, що має великі розміри.

Усе це, звісно, не пояснює, чому більшість зусиль росіян виявлялись повсюдним хаосом у логістиці, комунікації, пересуванні по території без розвідки тощо. Всі ці проблеми залишаються і досі.

Станом на середину 2024 року загальні бойові втрати російської армії складали: особового складу – близько 630 тис. осіб; танків – 8,6 тис. од.; бойових броньованих машин – 17 тис. од.; артилерійських систем – 18 тис. од.; РСЗВ – 1,2 тис. од.; засобів ППО – 1 тис. од.; літаків – 370 од.; гелікоптерів – 328 од.; БПЛА – 15 тис. од.; крилатих ракет – 2,5 тис.; кораблів/катерів – 28 од.

Через снарядний голод тактика “вогневого валу” у росіян перетворилася на тактику “м’ясних хвиль”. Сили оборони України знищили значну частину сержантського і офіцерського складу ворога, а також практично повністю – елітний спецназ (під Києвом та у Херсонській області).

Щоб “другій армії світу” було чим воювати, росії довелося розконсервувати і почати відновлювати техніку часів Холодної війни. Проте особовий склад набирати швидко і якісно підготувати не вдалося. Поріділі ряди солдатів поповнили ув’язненими: убивцями, грабіжниками і гвалтівниками з колоній. Провели мобілізацію, набрали 300 тисяч новобранців.

Однак війна й оснащення виявилися не такими, як на грандіозних парадах по телевізору. Про це мобілізовані відкрито говорять у своїх відеороліках, які поширюють у соцмережах.

“Другою армією світу” 11 років поспіль керував сергій шойгу – людина без військової освіти, яка жодного дня не служила у збройних силах. Освіта будівельника і досвід роботи в МНС ніяк не допомогли йому побудувати по-справжньому сильну і професійну армію, а також навчитися планувати військові операції.

Оголила війна і масштаби розкрадань в армії. Корупцію в російському міноборони, ввіреному шойгу ще 2012-го, американський Інститут вивчення війни називає тотальною. І це одна

з причин, чому в росії неможливе формування боєздатної та мотивованої армії.

Остаточний міф про велич російської армії – зруйнувала вона сама. І не тільки своєю неспроможністю на полі бою, а жорстокістю і звірствами на захоплених територіях, масовими вбивствами мирних українців, атаками на цивільну інфраструктуру, тортурами і вбивствами полонених.

Для всього цивілізованого світу російська армія назавжди стала армією мародерів, гвалтівників, садистів і катів, які вчинили всі можливі воєнні злочини.

Хто міг повірити ще недавно, що все це можливо в ХХІ столітті?

Проте не зайвим буде задуматися, а хто ті “звірі”, які прийшли на нашу землю під надуманим брендом “другої армії світу”. Хто їх народив і виховав? Що оточувало їх, коли вони зі стану “людина” перетворилися на тварину?

За два роки до широкомасштабного вторгнення росії в Україну, Всеросійський центр вивчення суспільної думки (ВЦІОМ) провів дослідження щодо так званого російського національного характеру. Соціологи з'ясовували у своїх співгромадян, що вони думають про свій національний характер. Головною позитивною рисою росіяни найчастіше називали душевність, а серед головних негативних – *лінощі і пристрасть до алкоголю*. У принципі нічого нового це дослідження не виявило. Воно лише підтвердило те, що було на російських землях споконвіку. Пияцтво і лінощі не викорінилися з російської людини ні війнами, ні революціями, ні нескінченними “вставаннями з колін”. Ці риси увійшли навіть до народних прислів'їв та приказок.

Завдяки цим та іншим традиційним якостям (інфантильність, рабська слухняність, хамовитість) у росії за останні 30 років відбулася глибока поляризація суспільства за майновим станом і освітою. Явно виражені полюси багатства і бідності спричинили відчуженість переважної частини населення. Це багато в чому визначило появу в масовій свідомості негативного ставлення до соціальних норм, моральних і правових обмежень. У соціальній структурі росії з'явився дуже значний шар люмпенізованих осіб, що

представляють найбагатіший ґрунт для зростання злочинності, алкоголізму та наркоманії.

Наведемо деякі показники російських реалій.

Сьогодні росія займає 1 місце у світі за абсолютною величиною втрат населення. Вона щорічно втрачає за чисельністю населення цілу область, рівну псковській, або велике місто, таке як Краснодар. Це не військові втрати.

Кількість самогубств, отруєнь, вбивств та нещасних випадків у росії можна порівняти з рівнем смертності у найбідніших африканських країнах.

За тривалістю життя чоловіків росія посідає 160 місце у світі, поступаючись такій країні як Бангладеш.

Цифри, що відображають кризу сім'ї в росії, жахають: 80 % людей похилого віку, які проживають у притулках, мають родичів, здатних їх утримувати. Але від них відмовились і відправили в притулки.

У росії від 2 до 5 мільйонів безпритульних (після Другої світової війни їх було 700 тисяч).

росія займає перше місце у світі за кількістю дітей, кинутих батьками.

80 % дітей, які перебувають у дитячих будинках, мають живих батьків. Але ж їх утримує держава!

Алкоголізм, злочинність та сімейне неблагополуччя є характерним середовищем, у якому зростає останні 30 років переважна більшість молодого покоління росіян.

Для представлення цієї країни всьому світові показують картинки з москви або Санкт-Петербурга, але споконвічне населення живе не в столицях, а в глибинці. Американець Брюс Гілден, за два роки до широкомасштабного вторгнення росії в Україну, прожив 16 днів серед простих росіян у невеликому провінційному містечку, за 70 км від Єкатеринбургу.

За його словами, ця місцевість населена переважно колишніми злочинцями, наркоманами та “втраченими людьми”. *“Похмура середньовічна спільнота”*, – так описує американець глибинну росію.

“Всі вони живуть у похмурих селах, що розпадаються, серед брудних просторів. Основа їхнього життя – горілка та насильство”.

У цій місцевості кількість жінок є удвічі більшою, ніж чоловіків, а тому на чоловіків, половина з яких відбували покарання у в'язницях або колоніях – дуже великий попит. Молоді у містечку дуже мало: більшість з них спивається. Ті, хто здоровіше, поїхали на заробітки, або служать в армії.

Ось така реальна картина російської глибинки, що живе в дикій бідності, але їх це абсолютно влаштовує. Заздрість до нормального життя породила в умах більшості з них агресію до всього цивілізованого світу, який живе краще. Вони дізнаються новини з телевізора, де останні понад 15 років, з ранку до вечора звучить однакова риторика про те, що їх головні вороги – “захід з Україною”. Більшість із них цілком щиро підтримують усе, що скажуть пропагандисти.

Чи варто дивуватися, що бажання вилізти з такого болота штовхає молодь йти служити в армію, де надаються певний соціальний пакет і деякі можливості для майбутнього працевлаштування. Крім того, у них просто немає грошей, щоб відкупитися від військкомату, як це можуть зробити більш забезпечені молоді люди з великих міст.

У цієї величезної маси молоді немає фінансової можливості навчатися у вищих навчальних закладах, але вони мають можливість взяти участь у тій картинці, яку показують у телевізорі і стати справжніми солдатами “другої армії світу”. Адже залишилося зовсім небагато, щоб продовжити справи батьків і дідів у боротьбі “з агресивним заходом”.

Ось такими недалекими та грубими людьми і створюється так звана “могутність” росії.

До звання другої армії світу військо рф не дотягує вже нічим. Ні оснащенням. Ні підготовкою. Ні моральними принципами.

А в міф, створений пишними парадми, лютою пропагандою і високою оцінкою псевдоаналітичного сайту, не вірять уже навіть самі росіяни.

Тема 9. Інформаційні загрози та способи захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу

24 лютого 2022 року назавжди залишиться чорним днем для України. Він розділив життя як українців, так і всього світу на “до” і “після”. Розпочавши широкомасштабне вторгнення на територію

нашої держави, росія почала здійснювати також дезінформаційні атаки на українців, намагаючись за допомогою поширення фейків змусити наше населення боятися та панікувати, зруйнувати політичну та

соціально-економічну стабільність в Україні. Вдираючись у наш інформпростір, ворог посягає на громадянську ідентичність українців.

Можна стверджувати, що інформаційна безпека сьогодні виходить на перший план. Широкомасштабна агресія РФ проти України, знищення населених пунктів подається російськими ЗМІ як нібито “спеціальна воєнна операція”, виправдовуючи тим самим свої дії, та вказуючи при цьому на постійну небезпеку, яка йде від України. Тому блокування правдивої інформації про роль ЗС України, керівництва держави, дій владних структур має негативний вплив на здобуття Перемоги Україною у цій війні.

Інформаційна безпека є дуже важливою під час триваючої вже понад два роки російсько-української війни, адже неправильно подана чи помилкова інформація може змусити населення панікувати, впливати на перебіг подій, прискорювати внутрішню міграцію населення, погіршувати імідж вищого військово-політичного керівництва, розпалювати недовіру до політиків, їхніх заяв і звернень, що може негативно позначитись на веденні бойових дій, крім того, може завдати непоправної шкоди для очікуваного результату закінчення цієї війни. Таким чином, боротьба

з поширенням шкідливої інформації нині має істотне значення для перебігу воєнного конфлікту. Головними шляхами поширення недостовірної інформації сьогодні є соціальні мережі; підроблені акаунти відомих людей, політиків, телерадіомовні канали; особисті повідомлення або в групах Viber, WhatsApp, Telegram та інших месенджерах.

В умовах триваючої війни ворог постійно використовує недостовірну інформацію для маніпуляцій з почуттями і потребами українських військовослужбовців, а також шукає та створює інформаційні приводи для підриву їх морального духу.

Основними каналами поширення негативного інформаційно-психологічного впливу на українських військових є Інтернет, соціальні мережі та псевдо українські Telegram-канали, що координуються та фінансуються країною-агресоркою. Йдеться про: “Легетимный”, “Сплетница”, “Картель”, “Резидент”, “Наблюдатель”, “MediaPost”, “Женщина с косой”, “ХтоШо”, “Николаевlive”, “93 бригада “Холодний яр” “ОБРАТНАЯ СТОРОНА” та багато інших. Причетність цих каналів до російських спецслужб встановила Служба безпеки України.

Основною метою інформаційно-психологічного впливу ворога є деморалізація та дезорганізація фронту і тилу, формування в українського населення та наших військових атмосфери безнадійності та приреченості. Окрім цього, важливим завданням є руйнація внутрішньої згуртованості українців шляхом дискредитації військового та політичного керівництва держави, зміщення інформаційного фокусу на поразки та невдачі, розповсюдження повідомлень про зраду з боку союзників. Такі повідомлення спрямовані на формування в українців відчуття тривоги, страху та стійких переконань про безперспективність спротиву, зниження

бойового духу та заохочення до капітуляції. Окрім зазначеного, ворожий інформаційно-психологічний вплив спрямований на роздмухування в українців панічних настроїв через можливе падіння енергетичної системи України, нестачу продуктів харчування, пального, медикаментів, товарів першої необхідності, загрозу техногенних катастроф та епідемій. Ворог це робить для того, щоб спрямувати увагу пересічних українців та військовослужбовців із завдань оборони країни на власний порятунок.

Для захисту від негативного ворожого інформаційно-психологічного впливу всю інформацію необхідно навчитися

сприймати критично і без емоцій. Варто пам'ятати, що ворог має на меті не просто змусити українців повірити у щось, а в першу чергу – змінити поведінку (спричини певну діяльність, або ж бездіяльність). Тому в процесі сприйняття інформації

необхідно ставити собі питання: “Кому і для чого було б вигідно поширювати таку інформацію?”. Такі запитання стають своєрідним фільтром, який відсіює деструктивну інформацію і робить одержувачів значно менш вразливими до негативних інформаційно-психологічних впливів ворога. До того ж варто запам'ятати, якщо в процесі сприйняття будь-якого медіа-контенту виникають сильні емоції обурення, роздратування, страху тощо – його необхідно ігнорувати, бо в цей час вас не інформують, а маніпулюють вашими почуттями і потребами.

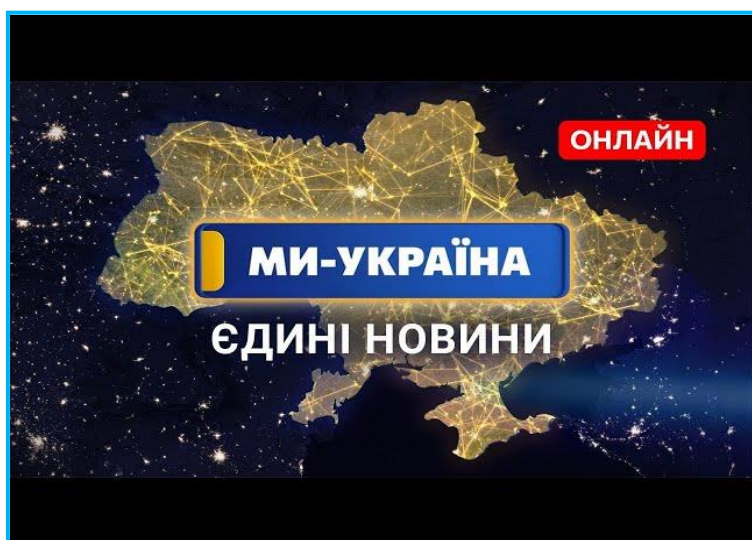
У районі бойових дій та на тимчасово окупованих територіях ворог часто поширює агітаційно-пропагандистські листівки та СМС-повідомлення, в яких закликає припинити збройну боротьбу та здаватися у полон, поширює дезінформацію тощо. Сприймайте це як інформаційну зброю, яка вбиває. Пам'ятайте, що метою ворога є знищення або підкорення українського населення, а також ліквідація

незалежності нашої держави. Повідомте своїх командирів про надходження вам такої інформації і в жодному разі не довіряйте їй.

Ворог також може поширювати дезінформацію через родичів військовослужбовців, особливо через полонених – для їх дезорієнтації та тиску через них на інших військовослужбовців з метою послаблення бойового духу. Наступною причиною є руйнування довіри у військовослужбовців до військового керівництва та керівництва держави. Пам'ятайте, що поширення чуток – це теж зброя ворога. Довіряти можна інформації, отриманій від ваших командирів або з офіційних інформаційних джерел.

Під час бойових дій розповсюджується безліч фейкових новин про події в регіонах, рішення влади, думки та офіційні заяви, які можуть істотно вплинути на підсумок збройного російсько-українського протистояння. Так, з'явилися засновані на технології штучного інтелекту генератори синтезованого медіа-контенту – фейкових новин, “глибоких фейків” (Deep Fake), що дозволило робити реалістичні фото-, аудіо та відео-підробки (створені навіть на основі лише голосу людини). У глядача при перегляді діпфейкового відео створюється враження, що він дивиться справжнє відео. Можемо згадати діпфейкові відео про капітуляцію Президента України Володимира Зеленського. Хоча відразу було зрозуміло, що це фейк, але ж уявіть, наскільки руйнівним це може бути, коли технологію діпфейків стане важче виявити. Коли розкрити подібні відео стане неможливим, то сфабриковані медіа різко збільшать ризик діпфейкових новин.

В умовах постійного деструктивного інформаційно-психологічного впливу ворога необхідно отримувати інформацію з надійних джерел. Для прикладу, з початку широкомасштабної російської агресії на всіх українських телеканалах почав транслюватися “Інформаційний телемарафон “Єдині новини”, який продовжує не лише інформувати аудиторію про події війни, переміщення техніки окупантів, успіхи та невдачі Сил оборони України, а й транслює думки та коментарі представників влади, включаючи Президента України, висновки яких склалися після

особистого перебування на різних ділянках лінії фронту. Ці дії дають змогу боротися з фейками, чутками, маніпуляціями, перекручуваннями та іншою дезінформацією щодо бойових дій, а також зміцнюють ставлення звичайних українців до

влади, знижують рівень паніки серед населення, яке проживає у прифронтових районах, поліпшують їх морально-психологічний стан.

В Україні також функціонують військові медіа – військове телебачення України представлене каналом на відеохостингу “YouTube”, а також у соціальних мережах “Facebook” та “Twitter” та військове радіо “Армія FM”. Радіомовлення ведеться у 25 містах України. Окрім цього в Україні створене інформаційне агентство Міністерства оборони України “АрміяInform”, на сторінці якого розміщується актуальна інформація про головні події на фронті, в Україні та світі. На цьому ресурсі також розміщено чимало цікавих сторінок, присвячених питанням озброєння та техніки, арміям світу, соціальному захисту, військовому гумору тощо.

Військові медіа відіграють важливу роль в оперативному висвітленні інформації щодо подій на фронті, а також діяльності ЗС України. Це офіційні інформаційні медіа-ресурси, яким можна довіряти.

Окрім традиційних медіа військовослужбовці чимало часу проводять в Інтернеті та соціальних мережах, які стають джерелом новин, місцем розваг та комунікації зі знайомими, а також місцем потужного інформаційно-психологічного впливу. Саме через Інтернет, соцмережі (Facebook, Twitter, Instagram), онлайн-платформи (Reddit, 4chan), месенджери (Whatsapp, Viber, Telegram) розповсюджується найбільша кількість фейкових новин. Це можна

періодично переглядати список друзів у соціальній мережі та видаляти акаунти незнайомих та підозрілих людей. Статус “друга” відкриває обсяг до більшого обсягу приватної інформації про військовослужбовця;

військовослужбовцям заборонено використовувати заблоковані в Україні російські ресурси, на кшталт: “ВКонтакте”, “Одноклассники”, “МойМир”, а також пошукову систему “Яндекс”, антивірусні програми типу “Касперский” та інші програми російського виробництва. Вшиті у них скріпти дозволяють противнику відстежувати місцеперебування військовослужбовців ЗС України, прослуховувати їх розмови, читати закрите листування та СМС-повідомлення.

Ви можете використовувати Інтернет з користю для себе. Активно шукайте потрібну для вас інформацію. Наприклад, тактико-технічні характеристики озброєння, інструкції з експлуатації техніки та озброєння тощо.

Якщо маєте можливість і хочете відпочити – надавайте перевагу перегляду повнометражних фільмів, перегляд яких дозволяє переключитися та відпочити, а не коротким відеороликам, перегляд яких перевантажує психіку.

В умовах потужного інформаційно-психологічного протиборства застосовується чимало маніпулятивних технологій. Щоб захиститися від них військовослужбовцям потрібно навчитися відрізняти достовірну інформацію від маніпулятивної. Головною метою всіх новин у медіа має бути насамперед інформування. Якісний журналістський матеріал повинен відповідати таким стандартам:

- оперативність подачі інформації;
- точність подачі інформації;
- достовірність інформації;
- відокремлення фактів від коментарів та оцінок;
- баланс думок і точок зору;

повнота представлених фактів та інформації щодо проблеми, яка висвітлюється.

Це універсальні ознаки будь-якого якісного інформаційного матеріалу. Їх недотримання або свідоме порушення призводять до створення неякісного інформаційного продукту, або до принципово іншого медіа-контенту – “пропаганди”, “фейку”, дезінформації тощо.

Одним із найпоширеніших маніпулятивних прийомів та здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу є створення шокуючих заголовків. Адже заголовок – це найважливіший елемент будь-якої статті чи відео. Його головна мета – привернути увагу аудиторії та спонукати її прочитати чи проглянути матеріал. Саме тому у заголовках часто використовують елементи драми та сенсації, наголошуючи на тих аспектах новин, які можуть зацікавити цільову аудиторію. “Увага!”, “Терміново!”, “Обов’язково дочитайте це повідомлення до кінця!”, “Це небезпечно!” – подібні фрази привертають увагу читачів та змушують їх переходити за посиланням.

Через подібні заголовки здійснюється *інформаційне вкидання* – метод інформаційно-психологічного впливу, спрямований на швидке поширення емоційної інформації чи спеціальних повідомлень Інтернетом та соціальними мережами. Новин зараз дуже багато, тому не всі читачі відкривають їх, а проглядають тільки заголовки. У цьому випадку маніпуляція спрямована на те, щоб читач сформував певну думку лише за заголовком, без перегляду самої новини. До того ж, чимало таких повідомлень поширюються соціальними мережами. Бо метою негативного інформаційно-психологічного є впливу – охопити якнайбільше певну цільову аудиторію.

Маніпулюють, привертають увагу в заголовках чутливими темами для військовослужбовців: рівнем матеріального забезпечення; соціальним забезпеченням військовослужбовців та членів їх сімей; впливають на мотивацію – особисте бажання та готовність військовослужбовців виконувати функціональні обов’язки; руйнують злагодженість військових колективів; підривають довіру військовослужбовців до командирів та вищого військового керівництва і керівництва держави; дискредитують надійність військової зброї та техніки тощо.

Важливим індикатором інформаційно-психологічного протистояння, його переходом у фазу загострення або війни є *мова ворожнечі* – наліплювання образливих ярликів або негативно-оцінних назв – “бандерівці”, “націоналісти”, “фашисти” тощо. І як наслідок – розділення світу на “ми” та “вороги”, із побажаннями заподіяти шкоду “ворогам”, бо вони не такі як “ми”. Російські ЗМІ наразі постійно поширюють образливий щодо українців медіа-

контент. Це робиться з метою формування та закріплення у масовій свідомості росіян “образу ворога” з України та українців, який спричиняє почуття ненависті та бажання фізично знищувати

українців. З іншого боку, ця інформаційна агресія спрямовується на розкол українського суспільства на ворогуючі групи, деморалізацію персоналу ЗС України, формування недовіри до військового керівництва та вищого керівництва держави тощо.

Протидіяти мові ворожнечі можна шляхом уникнення реакцій на неї (не ставити “вподобайку” чи “невподобайку”) і не поширювати цей контент. Окрім цього, можна повідомляти про такий контент “Facebook”, “YouTube” та “Twitter”, які у відповідності до власної політики безпеки протидіють мові ворожнечі – видаляють такий контент.

Ще одним джерелом негативного інформаційно-психологічного впливу на свідомість військовослужбовців є група українських медіа-ресурсів, які часом вкидають в український інформаційний простір приховані деструктивні фейки та наративи, що вирізняються високим рівнем правдивості. Йдеться про: інтернет-агенції “Znaj.ua”, “Antikor”, “Politeka”, “Голос.ua”, “Zaxid.net”, “УНН”. Захиститися від такого медіа-контенту можливо шляхом розвитку критичного мислення та осмисленого медіа-споживання, а також завдяки

перевірці інформації. В процесі споживання медіа-контенту важливо вимикати емоції, ставити додаткові запитання до теми, не шкодувати часу й використовувати всі засоби та інструменти для перевірки фактів. Для цього в Україні функціонують інтернет-проекти “Stopfake.org”, “Информационное сопротивление” (sprotyv.info), “InformNapalm”, робота яких спрямована на перевірку інформації, розвінчування фейків та дезінформації про Україну. До того ж, в Україні існує мобільний додаток перевірених новин “Virno”, який відображає новини з перевірених і відібраних джерел, список яких визначається Інститутом масової інформації. Додаток доступний в App Store та Google Play.

Отже, щоб уникати маніпуляцій та негативного інформаційно-психологічного впливу в медіапросторі, військовослужбовцям необхідно свідомо споживати медіапродукцію, розвивати критичне мислення, дотримуватися визначених правил інформаційної безпеки у соціальних мережах, перевіряти інформацію на сервісах фактчекінгу інформації.

Тема 10. Високий бойовий дух та командна згуртованість – основа успіху в бою

Військові теоретики, письменники фантасти XX століття розглядали війни майбутнього як протистояння машин, нових видів озброєння та техніки, де людині відводилась лише роль обслуги, чинника, який не повною мірою впливає на кінцевий результат бойових дій.

Майбутнє прийшло сьогодні. Ми всі стали свідками та учасниками війни XXI століття. 10 років збройної боротьби Українського народу проти рашистської агресії, боротьби за право бути собою, жити на власний розсуд і бажання, засвідчили, що людина, воїн перебуває в центрі бою, є основою успіху чи невдачі, перемоги, чи поразки у сучасній війні. Беззаперечно, новітні засоби ведення війни, зброя, техніка відіграють величезну роль на полі бою. Проте без людини техніка та зброя – це лише дуже фінансово затратна купа непотрібного металобрухту. Адже саме люди ведуть бій, керують бойовими машинами, стріляють у ворога. Від їхнього професіоналізму, бойового духу та згуртованості залежить перемога.

Бойовий дух воїна – це збірне поняття, яке донині немає єдиного сталого визначення. Його неможливо описати одним словом. Воно містить в собі багато різноманітних складових, а тому таке явище складно досліджувати. Дослідники досі мають питання щодо того, чи можна це поняття “виміряти” або точно оцінити.

Сучасні науковці стверджують, що поняття “бойовий дух” можна охарактеризувати як результат тонкої взаємозалежності та взаємозв’язку багатьох факторів, які впливають на військові процеси (наприклад, стратегію). Загалом поняття “бойовий дух” можна визначити як готовність військовослужбовця чи підрозділу (військової частини) брати участь у дії, яку вимагає командир (начальник), чи військово-політичне керівництво; ця готовність може бути породжена позитивним бажанням діяти та/або дисципліною приймати накази виконувати такі дії. Ступінь бойового духу

військовослужбовця залежить від ступеня його готовності діяти, дисциплінованості та рішучості довести дію до кінця.

Очевидним є те, що всі дії базуються на певній мотивації військовослужбовця до виконання наказу, що ґрунтуються на його внутрішніх переконаннях, особистій дисциплінованості, повазі до авторитету командира, іноді – через страх покарання.

Українська держава та увесь Український народ нині переживають найбільше випробування у своїй новітній історії – збройну боротьбу проти російського агресора за власну свободу, незалежність і територіальну цілісність. Війна випробовує українців на міцність і, водночас, висвітлює чисельні приклади їх масового героїзму, звитяги та самопожертви у протистоянні з запеклим ворогом всього українського. У цій боротьбі наші воїни щодня демонструють потужну силу незламного бойового духу, підтверджуючи, що ми, українці, – нескорена нація.

Бойовий дух українського воїна, що проявився в боротьбі проти російського агресора, здивував увесь світ, змусивши світову спільноту говорити про Україну як країну мужнього, волелюбного народу, готового до самопожертви, а про українців як надзвичайно відважних, сміливих воїнів з незламним, непереможним характером.

Від 2014 року уособленням бойового духу українців стали Герої Небесної Сотні, вірні присязі військові з анексованого Кримського півострова, учасники Антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на сході України. Українські воїни та добровольці зруйнували міф про непереможність російської армії.

Відгуки європейської преси, що називала українських воїнів, які захищали Донецький аеропорт, “кіборгами”, свідчить про їхню потужну силу бойового духу, надлюдську стійкість, мужність та незламність. Порівняння з кіборгами підкреслило:

надзвичайну витривалість: українські військові витримували надважкі умови облоги, постійні обстріли, брак їжі та води, холод. Вони продовжували боротьбу, демонструючи надлюдську стійкість, що вразило європейських журналістів;

незламний бойовий дух: “кіборги” стали символом незламності Українського народу. Вони не здавалися, навіть коли ситуація здавалася безнадійною. Їхній бойовий дух і віра в перемогу надихали всю країну;

майстерність та професіоналізм: оборона Донецького аеропорту вимагала високого рівня військової майстерності. Українські воїни продемонстрували професіоналізм, тактичну кмітливість та ефективність у бою, що викликало захоплення іноземних спостерігачів.

“Кіборги” Донецького аеропорту стали яскравим прикладом цих якостей, символом незламності Українського народу.

Прикладом міцності бойового духу українських захисників став гарнізон острова Зміїний, воїни якого увійшли в історію цієї війни чітко визначивши адресу, за якою мав відправитись “русский военный корабль”, а за ним і вся рашистська федерація.

У подальшому ці звитяжні слова стали головним гаслом, трендом визвольної війни українців, заклик до боротьби проти “рашизму” в усьому світі.

Чи не найпоказовішим прикладом незламності бойового духу українського воїна, його моральної зверхності над російським солдатом стали останні слова Олександра Ігоровича Мацієвського. Навіть у полоні він не скорився ворогові. Російські окупанти розстріляли його за слова: “Слава Україні!”, сказані Олександром в обличчя ворогові.

Солдат Мацієвський став для всього світу прикладом боротьби Українського народу за свою свободу. Рашисти навіть не могли уявити всі наслідки своєї відеозйомки його розстрілу. І перш за все своєї показової ницості та боягузтва. Страх перед словами беззбройного воїна виявився інстинктивним, показав, що ненависть до всього українського в росіянах закладена на рівні рефлексів.

Невичерпність сили бойового духу Українського народу просякнута історією багатовікової боротьби за волю, за власну державу, за майбутнє своїх дітей. Можна наводити безліч прикладів, фактів, але сам дух народу, що прирівнюється до душі народу, є беззаперечним у своїй міці. Українці багато разів громили московські полки. Так було під Оршею у вересні 1514 року, під Конотопом у липні 1659 року, під Бужином у серпні 1662 року. Громили вони російсько-більшовицькі та білогвардійські полки і протягом визвольних змагань 1917–1921 років. У Другій світовій війні українці знову проявили військову звитягу, воюючи в арміях антигітлерівської коаліції та довгі роки самотужки борючись проти націонал-соціалістичного та більшовицького режимів в лавах УПА.

Дух нескореності та боротьби попередніх поколінь борців за волю й державну самостійність України і сьогодні спонукає наших воїнів долати окупанта. Успішні бойові дії Збройних Сил України після розв'язання широкомасштабної війни росією проти нашої держави знову підтверджують історичні свідчення, що на полі бою українські військові не тільки не поступаються агресору, а й багато в чому його перевершують.

Українці вистояли, стримали рашистську навалу. Київ, Харків, Чернігів, Суми, Миколаїв виявилися загарбнику не по зубах.

З початку масованого вторгнення російських військ в Україну вони змогли зайняти лише один обласний центр – Херсон, та й той було звільнено Збройними Силами України. За цей час росіяни зазнали величезних втрат у живій силі й техніці. Вони і надалі домінують у повітрі, тоді як на землі Збройні Сили України не просто стримують просування ворога на ключових напрямках, а й звільняють від рашистської окупації українські населені пункти. Окупантів вдається бити навіть на їхній території. Звільнення частини Курщини, історичних земель української Слобожанщини наочний тому приклад.

Воїни України продемонстрували небачену у світі військову винахідливість, професійність, силу духу та стійкість, які допомогли зробити неможливе – спинити багаточисельне вороже військо та

завдати йому непоправних втрат. Українці довели всьому світові, що відвага, самопожертва й непереможний характер – це характерна ознака українського війська, як у давні часи, так і сьогодні.

Багато фахівців за кордоном погоджуються, що Збройні Сили України продемонстрували набагато вищий бойовий дух, ніж припускали в Москві під час планування так званої “спецоперації” проти України. У цій першій неоголошеній війні XXI століття на захист рідної землі та своїх родин піднявся проти жорстокого, підступного ворога увесь Український народ. Захисники і захисниці України виявляють гідну подиву й захоплення стійкість, високий бойовий дух, витримку, мужність, відвагу, незламність, єдність передуп’ятеро більшими силами загарбника.

У ніч на 2 березня 2022 року, Президент США Джо Байден у зверненні до Конгресу США “Про стан справ у країні”, згадав Україну та наголосив: “... президент володимир путін намагався похитнути самі основи вільного світу, вважаючи, що зможе змусити вільний світ відступити перед його загрозливими діями. Але він суттєво прорахувався.

Він думав, що зможе вдертися до України, і світ поступиться. Натомість він нашттовхнувся на стіну сили, якої він ніколи не очікував і яку він собі не уявляв.

Він нашттовхнувся на Український народ.

Від Президента Зеленського до кожного українця, їхня безстрашність, їхня мужність та рішучість буквально надихають світ.

Групи громадян блокують танки своїми тілами. Усі – від студентів до пенсіонерів і вчителів – стали воїнами, які захищають рідну землю.

Так, ми, Сполучені Штати Америки, підтримуємо Український народ”.

“Нападаючи на Україну, російські військові не готувалися до інтенсивних боїв – вони очікували, що українська армія та політичне керівництво розсипляться”, – сказав у своєму інтерв’ю Бі-Бі-Сі співробітник лондонського Міжнародного інституту стратегічних досліджень Франц Стефан Гаді.

Але, попри заклик путіна до українських військових на другий день війни – взяти владу у свої руки, Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями згуртувалися навколо вищого військово-політичного керівництва та мало не вдвічі наростили чисельність за рахунок мобілізації і добровольців. Крім того, навіть на тимчасово окупованій росією території почав діяти рух опору.

“Так борються люди, які борються за виживання. Так захищають свою Батьківщину та свої сім’ї. Їхня мужність вражає і захоплює”, – зауважив Том Фоулкс, генерал британської армії у відставці.

Героїзм і звитяга українців стали виявом могутнього сплеску духовної енергії абсолютної більшості громадян нашої держави з усіх регіонів: від Харківщини до Львівщини, від Житомирщини до Миколаївщини, спрямованої на боротьбу за незалежність, ідентичність, соборність, державність. Масовий героїзм демонструють ЗС України,

добровольчі батальйони, учасники територіальної оборони, партизанського та волонтерського рухів.

Підґрунтям того, що підтримує бойовий дух воїнів на належному рівні у сучасній війні є згуртованість військового підрозділу. Згуртованість можна визначити як соціально-психологічне явище, в якому реалізується високий рівень розвитку взаємин воїнів в морально-політичній, військово-професійної та міжособистісно-побутовій сферах спільної діяльності. Згуртованість військового підрозділу у воєнний час можна розглядати як ступінь єдності, солідарності та спільності військовослужбовців, які підтримують державу та її оборону в умовах зовнішньої агресії. Згуртованість у цьому випадку саме є показником того, наскільки військовий колектив здатний протистояти ворогу та зберегти свою ідентичність, цінності та інтереси. В будь-якому випадку,

згуртованість – це об'єднання навколо ідеї (цінності, цілі, ідеології і т. ін.) і готовність до дій задля захисту того, у що віриш.

Збройні Сили України захищають нашу державу та народ в цілому. Безпосередньо ж у військовому колективі люди борються не за вищу мету, вона десь там, за обрієм. На передньому краї, в окопі, в складі екіпажу, бойового розрахунку бійці, в першу чергу, б'ються за своїх побратимів, пов'язаних війною у стосунках, які можуть досягти великої інтенсивності. Як свідчить бойовий досвід, якщо говорити з точки зору психології, воїни ставляться до власного підрозділу значно краще, ніж до будь-якого іншого, а для багатьох підрозділ стає другою сім'єю.

Люди більш схильні захищати свій колектив чи підрозділ, ставити їх вище за будь-які інші та готові боротись за це. В одному підрозділі їх об'єднує багато факторів, серед яких – ненависть до спільного ворога та інші.

Разом з тим, без спільної мети згуртованість підрозділу не гарантовано: спільну мету можна розглядати як цементуючу основу, що об'єднує бойову одиницю в єдиний організм. Важливим є те, що поруч з великою, загальною метою вищої військової організації, невеликий підрозділ має власну мету або мету в конкретному завданні чи місії.

Згуртованість бойового підрозділу забезпечує його ефективне функціонування та є фактором, що може суттєво збільшувати результативність ведення ним бойових дій. Водночас, згуртованість є тією силою, що утримує людей в групі.

Говорячи про згуртованість військового колективу, не слід забувати, що взаємини в ньому будуються за статутом. Будь-який відступ від вимог статуту, прагнення до необґрунтованої зміни положень цього документа, в кінцевому підсумку призводить до виникнення міжособистісних конфліктів та порушень військової дисципліни, до зниження рівня боєготовності та ефективності виконання бойових завдань підрозділом. Трагічним наслідком цього може стати знищення підрозділу на полі бою через неузгодженість дій його членів.

Поряд з офіційною, статутною організацією життя і діяльності, у військовому колективі існують і неофіційні, приховані взаємини воїнів. Переплітаючись, офіційні та неофіційні взаємини формують специфічні соціальні ролі воїнів у сфері їх міжособистісного спілкування. Армія будь-якої держави лише тоді може відповідати своєму призначенню, коли в ній є зразковий порядок, дисципліна і організованість, коли кожний підрозділ спаяний в міцний і дружній колектив, заснований на статутних вимогах взаємовідносин між військовослужбовцями.

Від рівня згуртованості військового підрозділу залежить не просто якість виконання бойової задачі, а в першу чергу, життя та здоров'я бійців. Світовий досвід свідчить, що підрозділи з високим рівнем згуртованості більш ефективні у військовій сфері; що кращий рівень співіснування та вмотивованості мають результатом менші втрати у бойовій обстановці та поза нею.

Згуртованість виступає основною формуючою характеристикою сучасного військового підрозділу. До основних ознак згуртованості військового колективу відносяться:

- постійна підтримка спокійного, доброзичливого емоційного фону;
- відчуття себе частиною єдиного цілого і прагнення відповідати прийнятим цінностям, цілям і нормам;
- наявність власного командного духу;
- командир є справжнім лідером підрозділу, його авторитет беззаперечний;
- довіра між бійцями та постійна підтримка побратимів;
- демократичний стиль керівництва та взаємоповага у спілкуванні;
- неформальні дружні стосунки між членами колективу;
- бійці впевнені у собі та інших, відчують себе захищеними, не страждають від невисловлених претензій і образ.

Українська національна ідентичність воїнів, як свідчить досвід бойових дій, це ще один важливий організуючий чинник згуртованості військового підрозділу ЗС України в сучасних умовах.

Вона тісно, пов'язана з усвідомленням необхідності захисту України, як морального та громадянського обов'язку бійців. Саме українська

національна ідентичність закладає морально-етичні та ціннісно-мотиваційні засади взаємодії бійців підрозділу, забезпечуючи високий рівень їхньої самоорганізації. Усвідомлення власної належності до української нації та особистої

відповідальності за її майбутнє сприяє формуванню у бійців уявлень про себе як члена групи шляхом співставлення власної індивідуальності з характеристиками великої спільноти (нації), захисником інтересів якої він є.

У військовій справі, як показує практика, перемагають підрозділи, які є згуртованою командою і мають чітке завдання та взаємопогоджену стратегію спільних дій, спрямовану на результат; із налагодженою внутрішньою взаємодією, де кожен розраховує на підтримку

і допомогу побратима, де кожен знає свої можливості, розуміє свої завдання та наполегливо працює над їхньою реалізацією в гармонії, синергії з усією командою. А командний дух завжди підвищує мотивацію та колективну відповідальність за втрати та поразку. Саме завдяки згуртованості та високого бойового духу підрозділів, Збройні Сили України, поступаючись російській армії в чисельності та в деяких питаннях забезпечення, демонструють надзвичайну стійкість, а більшість українських бійців витримують на війні великі психофізіологічні навантаження, залишаючись при цьому нормальними чоловіками, дружинами, батьками для своїх родин.

Згуртованість колективу допомагає не тільки в бою, але і при зіткненні з особистими проблемами: кожен воїн відчуває, що його не залишать наодинці і без допомоги, що бойовим побратимам не все одно, в якому він стані.

В цілому згуртованість підрозділу залежить від зусиль кожного бійця, його витримки, розуміння своїх співслужбовців, поваги та толерантного ставлення до потреб інших воїнів, готовності та бажання прийти їм на допомогу.

Кожному військовослужбовцю слід чітко усвідомити, що під час війни ви зіштовхнетеся з багатьма ситуаціями, де невизначеність та неможливість передбачення відіграє дуже велику роль. Періодично ситуація буде змінюватися або чергуватися з періодами невизначеного довгого очікування. Лише проявляючи ініціативу та рішучість, яка базується на знаннях, навичках та досвіді, можна зробити ефективний вклад в перемогу над ворогом. Водночас, високий бойовий дух, згуртованість і взаємодопомога у вашому підрозділі є і завжди буде ще однією важливою складовою вашого успіху в бою.

Взаємна довіра у підрозділі, взаємодопомога, дисципліна, впевненість у собі, своїх побратимах, своєму спорядженні та спорядженні підрозділу, вміння виконувати накази, самоконтроль і контроль над зовнішніми обставинами – це поняття, які необхідно об'єднати для найкращої можливої адаптації до багатьох складних ситуацій, які можуть статися на полі бою. Дружба повинна базуватися на знанні сильних і слабких сторін один одного. Дисципліна не повинна ґрунтуватися на примусі, маніпуляції тощо. Натомість дисципліна має ґрунтуватися на принципах єдності та солідарності для блага підрозділу. Кожен військовослужбовець має усвідомлювати свою роль у підрозділі. Необхідно розуміти важливість та необхідність виконання поставлених задач, вміти співпрацювати з іншими точно і швидко. Як військовий, ви повинні довіряти здібностям і намірам свого командира під час прийняття рішень, так само як командир повинен мати можливість довіряти вашій здатності вирішити конкретне поставлене вам завдання. Саме таке ставлення у сучасному бою є запорукою успішного виконання бойових завдань, збереження життя та здоров'я вашого та ваших побратимів.

Військовослужбовець, незалежно від посади, має знати наступне:

1. Готовність і самодисципліна в будь-яких ситуаціях – це коли ви готові зробити все можливе, виклавшись на повну. Незалежно від того, наскільки складними та небезпечними є обставини, ваші побратими повинні довіряти вам і знати, що завдання буде виконано.

2. Впевненість у собі будується на знаннях, уміннях, винахідливості та досвіді. Щоб досягти цього, потрібні цілеспрямовані і часто наполегливі тренування.

3. Витривалість і стійкість досягаються через силу волі, самодисципліну та постійний процес вдосконалення військових навичок. Ситуація ворога на фронті така ж жахлива, як і ваша, і той, хто протримається довше, швидше за все, переможе.

Воїни Збройних Сил України щоденно відстоюють суверенітет і територіальну цілісність нашої держави. Завдяки їм наша країна не просто вистояла перед російською навалою, а й стала для всього світу символом незламності та боротьби за свободу. Велич духу, мужність, жертовність і незбагненні сила й воля до перемоги українського війська сьогодні захоплює весь світ. Завдяки мужності, стійкості й відвазі військових кожен українець вірить у мирне майбутнє та Перемогу нашої держави.

У чому ж “секрет” успіхів Збройних Сил України у великій війні, що триває? У чому міцність нашого війська?

Справжня сила української армії не тільки в сучасній зброї та військовій підготовці, а в:

мотивації: українці захищають свою землю, свої родини, свою свободу. Ця мотивація дає їм надзвичайну силу та рішучість;

єдності: війна згуртувала українське суспільство. Армія відчуває підтримку народу, що додає їй сил та впевненості;

вірі в Перемогу: українці вірять у свою перемогу, і ця віра допомагає їм долати труднощі та йти до кінця.

Саме ці фактори роблять бойовий дух українського воїна незламним, а українську армію непереможною.

Головне, що відрізняє українського солдата від ворога – це те, що ворог прийшов до України грабувати, знищувати все, що суперечить його українофобській ненависті. Російська орда ненавидить все українське бо його існування свідчить про її неповноцінність, як імперії, як нації, як людської спільноти. І саме тому прагне знищити Україну та позбавити права українців на самостійне, вільне й достойне життя. Тоді як кожен з українських воїнів захищає свій дім, свою родину, свою землю, майбутнє своїх дітей і онуків. Це і є найважливішою основою українського бойового духу та згуртованості українських бійців.

Майбутнє нашої країни сьогодні залежить від Збройних Сил України загалом та кожного українського солдата зокрема. Таким є привілей воїна – першими вийти назустріч ворогу. Ви гордість держави, вам вірять українці, ви вже здивували весь світ своїм бойовим духом, професіоналізмом, завзяттям і прагненням свободи.

Пам'ятайте, – доблесть Збройних Сил України заснована на жертвах наших побратимів, які віддали своє життя, захищаючи країну. За вами правда, честь та гідність – цінності, що дають силу і натхнення кожному українському воїну в боротьбі за світле майбутнє нашої Батьківщини. А високий бойовий дух, професіоналізм та командна згуртованість складають основу вашого успіху в бою і є важливою запорукою Перемоги над ворогом!

Тема № 11. Перемога любить підготовку: поради переможцю

У сучасних умовах рівень підготовленості військовослужбовця Збройних Сил України є одним із вирішальних чинників, який забезпечує виконання складних і різнопланових завдань щодо захисту держави.

Витримати важкі польові умови, виконати завдання і вижити зможе тільки добре тренований борець. Що краще підготовлений та вмотивований підрозділ, то ефективніше він виконуватиме завдання. Будь-які вади та недоліки підготовки моментально позначаються на морально-психологічному кліматі військових підрозділів та на виконанні ними своїх службово-бойових завдань, у першу чергу – в районі ведення бойових дій.

Військово-професійна діяльність військовослужбовців відбувається в несприятливих психоемоційних, кліматичних умовах, різноманітних за походженням, тривалістю й інтенсивністю, які спричиняють значні фізичні й психічні навантаження, підвищену психоемоційну напруженість, негативно впливають на їхній функціональний стан і боєздатність.

Тому від якості підготовки до виконання завдань залежить можливість Сил оборони України ефективно здійснювати відсіч збройній агресії, захищати суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, успішно здійснювати деокупацію наших територій.

Якщо тобі незабаром доведеться вирушити на війну, то подані нижче поради можуть стати у пригоді. Чи ти доброволець, чи мобілізований, – якщо таки зібрався на війну, **то прийми це як реальність**, бо ілюзії тільки шкодять. Отже, перед тобою стоїть завдання – виконати свій обов'язок і по змозі повернутися додому живим і здоровим.

Кожен, хто став сьогодні в стрій повинен розуміти свою найважливішу місію – зупинити та перемогти російських загарбників. Зупинити – не означає лише стримати.

Зупинити – означає насамперед знищити. Тільки ліквідований ворог не становить більше небезпеки для країни, цивільного населення та військових.

Перемога любить підготовку. А для правильної підготовки потрібні знання. Передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в районі бойових дій, звісно, неможливо. Втім, якщо потрібні навички здобуті, а під рукою необхідні речі та справна зброя, то пережити труднощі значно легше.

Від того, як швидко ти засвоїш нову інформацію, в тому числі займаючись самоосвітою, від того, наскільки якісно ти будеш тренуватись, залежатиме рівень твоєї підготовки. А отже – ефективність підрозділу та твоє життя.

Більшість бійців не мали попереднього бойового чи військового досвіду. Саме тому якісна підготовка має ключове значення.

Фаховий вишкіл перед відправкою в район бойових дій дозволяє воїну отримати спеціалізовані навички, покращити свої шанси на виживання, а також ефективно виконувати поставлені завдання у складних бойових умовах.

Мобілізовані до лав Збройних Сил України проходять обов'язковий військовий вишкіл у навчальних центрах. Термін навчання залежить від військового досвіду новобранця або ж його відсутності.

У рамках вишколу військовослужбовці вдосконалюють свої знання та проходять спеціалізоване фахове навчання.

Фаховий вишкіл надає додаткові навички та знання, які можуть врятувати життя тобі та твоїм побратимам під час бойових дій. Військовослужбовці працюють разом, що допомагає зміцнити дух братерства, взаємодію та координацію між підрозділами. Вони вчаться працювати у складних ситуаціях, спілкуватися та передавати важливу інформацію, а також виконувати завдання відповідно до стратегії та тактики.

Така підготовка дозволяє тобі покращити свою професійну компетентність і стати більш кваліфікованими у своїй сфері. Ти отримаєш спеціалізовані знання та навички, які дозволяють ефективно

виконувати свої обов'язки у бойових умовах та сприятимуть твоєму подальшому професійному розвитку.

Навички, тобто розвинені до автоматизму професійні дії, є дуже важливими саме для військових професій, оскільки в умовах дефіциту часу, притаманних бойовим діям, немає можливості повільно згадувати послідовність певних рухів.

Дуже важливою складовою підготовки військовослужбовця є фізичне загартування. Потрапляючи в район бойових дій, військовослужбовець часто не має змоги тренуватись. Через великі фізичні навантаження людина поступово витрачає набутий на тренуваннях запас міцності опорно-рухового апарату або швидко “ламається”, і тоді потрібно довго лікуватися. До всього, воїн у районі бойових дій повсякчас повинен носити амуніцію, що також нелегко. Він повинен мати міцну спину, плечі й добре треновані ноги. Фізичні вправи мають стати невід'ємною частиною фахової підготовки.

Тому, з першого дня підготовки починай інтенсивно тренуватись. Більше поту – менше крові. Що краще ти підготовлений, то більше шансів маєш вижити. Збільшуй тривалість тренування. Якщо тобі

зараз важко, заспокой себе думкою, що буде легше на війні. Пам'ятай, що важлива витривалість, а не розмір м'язів. Розмір – для краси, витривалість – для справи. Такі заходи загартовують твій дух, його здатність виконувати бойове завдання і підвищують шанси щасливо повернутися додому.

Вишколюй своє уміння терпіти несприятливі умови. Вчись вдовольнятися малим: ковтком води, свіжим повітрям, сигаретою, бесідою. Навчись це все немов смакувати, цілуй навіть дрібниці.

Спи на твердому і незручному. Звикай спати мало й уривками. Якщо погана погода, обов'язково тренуйся на вулиці.

Зміцнюй свій духовний стрижень. У кожного свій шлях і спосіб: віра в Бога, медитація, любов до жінки або до сім'ї, творчість. Якщо у тебе сильний дух, то ти все здолаєш з честю.

Будь професіоналом у тому, що тобі належить робити на війні. Але найперше вояк повинен уміти на війні: стріляти з різного виду зброї (у тому числі й зі зброї майбутнього противника), використовувати гранати, міни, вибухівку, водити різні види транспорту, надавати першу медичну і психологічну допомогу, володіти бойовим єдиноборством, читати карту й орієнтуватися на місцевості.

Тобі слід засвоїти якомога більше знань та отримати якнайбільше навиків. Ситуація на позиціях підрозділу може змінюватись дуже стрімко. І хтозна чи не доведеться тобі стріляти, наприклад, з Browning M2, навіть якщо ти не кулеметник.

Старанно засвоюй необхідну інформацію, яку отримуєш від інструкторів навчальних центрів та досвідченіших побратимів. Займайся самоосвітою. Чимало матеріалів можна знайти у відкритому доступі.

Словом, доки ти в тилу, не марнуй часу!

Не забувай також, що перше завдання піхотинця на нових позиціях – окопатися якомога глибше і надійніше. І що краще це вдасться зробити, то більше в тебе шансів витримати ворожий штурм чи обстріл. Тому лопата, після особистої зброї, – найважливіший інструмент бійця. І вправлятися з нею ти мусиш так само добре.

Можна часто чути нарікання бійців на те, що їм доводиться лише копати. Мовляв, тільки для цього їх і використовують. Правда в тому, що на війні копають усі. Лише вміння окопуватись, ясна річ, на війні не вистачить. З облаштованих позицій треба вміти вести вогонь. Тому бійці мусять постійно вправлятися зі зброєю.

Вивчай бодай поверхово історію, культуру, психологію ворога. Література також непогано показує його національний характер.

Якщо ти знаєш, з ким конкретно їдеш на війну, познайомся з цими людьми. У колективі легше вижити. Підтримуй колектив, і він підтримає тебе. Зроби так, щоб тебе поважали. Поважай себе та інших. Якщо потрібно постояти за себе в колективі – будь твердим й рішучим. Але стався до побратимів доброзичливо. Часто важлива не буква закону, а дух. Постарайся створити з колективу боєздатну команду, а це непросто, адже для цього треба докласти зусиль, притертися, призвичаїтися один до одного.

Добре познайомся зі своїм відділенням, взводом, ротою. Це ті люди, які віднині стануть для тебе сім'єю. Ти будеш залежати від них, а вони – від тебе.

Найперше, чого вам слід навчитися разом – працювати командою. Розуміти один одного з півслова або й зовсім без слів.

Відпрацьовуйте жести та знаки. Вам потрібно вміти передавати інформацію беззвучно. Вчись розуміти свого командира та своїх побратимів.

У критичній ситуації це буде вкрай важливо.

Військова частина забезпечує всім необхідним мобілізованих: від шкарпеток до тактичних окулярів і дощовика. Але якість і розмір не завжди підходять. Перед тим як вирушити виконувати завдання, проведи **ретельний огляд особистих речей, зброї та спорядження**. Рекомендуємо зробити це за списком. Почати можна з комплекту особистого майна.

Тобі необхідно мати:

запасний комплект військової форми; термо- і спідню білизну; футболки; флісову кофту; бойову сорочку; шкарпетки (високі тренінгові, багато); бандану, шапку, балаклаву; берці, трекінгові черевики; кросівки; тапки/шльопанці; гумові чоботи (водонепроникні бахіли або гамаші); запасний комплект устілок по сезону; дощовик/пончо; рукавиці тактичні; каремат та тактичний килимок; спальний мішок; посуд (тарілку, металеву чашку, ложку); флягу, термос; вологі серветки, гігієнічні засоби, особисті ліки (за потребою).

Візьми також якісний наручний годинник, запасний годинник, хороший ніж, компас, особисту аптечку (із засобом від проносу, чомусь на нього завжди дефіцит), фотографії дорогих людей, 2–3 улюблені книги, блокнот, ручки, сигарети (побільше), запальнички й сірники. Звісно, гроші й музику.

Потрібна і така дрібниця, як ножиці (нігті на руках і ногах стрижіть коротко). Обов'язково прихвати з собою декілька водонепроникних мішків. У такому мішку можна в разі потреби навіть речі попрати, використавши мінімальну кількість води. Слід мати дві пари окулярів: сонцезахисні й на зразок мотоциклетних – щоб захиститися від пилу. Хоч їх тобі повинні видати, але ліпше покладатися на себе. Не забудь моток ізоляційної стрічки – нею можна зв'язувати магазини, упорядковувати амуніцію тощо. Моток дроту і моток шнура теж завжди стануть при нагоді. Мобільник – якщо він у тебе не надто дорогий, прихвати фотоапарат, який не шкода втратити. А якщо колись ти зможеш роздрукувати знімки, то не пошкодуєш про це.

Не забувай – все, що візьмеш із собою, будеш, як правило, тягнути на своїх плечах.

Особливу увагу приділи своєму взуттю, оскільки ходити й бігати будеш дуже багато! Одні гумові чоботи повинні бути по розміру, другі, за можливості, – на 2–3 розміри більші, оскільки їх взувають поверх берців.

Значно більше часу слід приділити перевірці та догляду за спорядженням. Пам'ятай, що найперше – воно повинна бути “підігнане” під тебе. Інакше носити його буде незручно. Амуніція заважатиме й травмуватиме, замість того, щоб оберігати. Надалі, перевіряй та готуй спорядження перед кожним новим виходом.

Основні елементи спорядження, які повинен мати кожен військовослужбовець: захист: бронежилет або плитоноску, шолом, рукавиці, наколінники / налокітники або м'які вставки в наколінні кишені (перебувати на позиції можна лише в бронежилеті та в шоломі); тактичні окуляри або маску для захисту очей від уламків та гілок; ремінно-плечову систему (РПС, “розвантажувальний

жилет”, бойовий пояс); також слід подбати про зручне для тебе розміщення підсумків на корпусі спереду; малу піхотну лопатку; протигаз; тактичний рюкзак; баул; ніж, мультитул; малий тактичний ліхтар з різними режимами освітлення; аптечку бойову, декілька турнікетів (бажано не менше двох, оптимально – чотири, розміщення яких на броні має бути єдине для всіх бійців підрозділу). Принаймні один турнікет найкраще розміщувати в спеціальному підсумку, який кріпиться на бронежилеті на заздалегідь погодженому у вашому підрозділі місці. У випадку поранення, ви повинні легко до нього дотягнутися будь-якою рукою.

Бронежилет і каска повинні бути правильного розміру, бо інакше ваша служба обернеться на суцільну муку. Не забудь перевірити роботу протигаза: зайти в газову камеру, повіджимайся, пострибай там, покрути головою – гази не повинні нізвідки просочуватися, це у ваших інтересах. Упорядкуй свій “розвантажувальний жилет”, ніщо не має бовтатися або зачіпатися за сторонні предмети. Скрути зайві ремені в трубочку та обмотайте ізоляційною стрічкою. Якщо магазини в кишені треба вкладати з зусиллями, розшир або розсунь кишені, перевір замки на них.

Рюкзак і речові мішки (баули) вкладай з розумом, а не абияк. Речі, які використовуєш часто, клади зверху. Важкі – по змозі знизу. М’які – до спини. Лямки не повинні муляти плечі! Не забудь перевірити все це та й багато іншого й у твоїх побратимів.

Для того, щоб найкраще пакувати своє спорядження, можна скористатись одним з найефективніших підходів – *методом розподілу речей на комплекти*.

Перший комплект

Все найнеобхідніше для виживання в бою. Всі речі, які сюди входять, розміщуються у швидкому доступі. Наприклад, на бронежилеті / плитоносії чи у РПС. Це зокрема:

- Особиста зброя і половина боєкомплекту до неї. Боєкомплект розміщується в магазинах у підсумках на броні або на РПС. Боєкомплект – 450 набоїв, 120 – у магазинах, 120 – в обоймах, інше –

у упаковках, або розсипом. Також, за необхідності, в окремих підсумках розміщуються гранати.

- Засоби зв'язку. Рацію (а іноді їх дві) та гарнітуру до них доцільно розмістити у швидкому доступі в окремому підсумку.

- Турнікет для зупинки критичної кровотечі. Окрему увагу потрібно звернути на стан турнікету (регулярно перевіряти гнучкість/міцність елементів, що зазнають впливу температур та ультрафіолету) та спосіб його складання.

Іноді турнікети розміщуються таким чином: один угорі, інший – знизу, наприклад, у кишені штанів з випущеним хлястиком стропа на кишеню.

- Індивідуальна бойова аптечка. Найкращий варіант – розміщення аптечки в окремому відривному підсумку у місці, де вона не заважатиме та до якого зручно дотягтись будь-якою рукою.

- Ліхтарик з червоним або зеленим світлом.

- НЗ. Це мінімальний набір засобів для виживання. Часто туди входить чверть боєкомплекту, мультитул (багатофункціональний інструмент), пара таблеток для знезараження води та кілька батончиків чи сублімованих продуктів. Іноді до цього переліку включають мінімум води.

- Засоби для орієнтування та документи (мапа, компас, планшет) – чудово вміщуються у нагрудний адміністративний підсумок.

- Адміністративний підсумок для документів або планшета за необхідності.

- РПС з підсумками під магазини, аптечкою та карго-підсумком – особливо зручна у комбінації з плітоноскою.

- Напашник за необхідності.

- “Тактичний килимок” або складений каремат з кріпленнями.

Другий комплект

Засоби загального призначення для виконання задач та організації мінімального побуту. Розміщують у відносно швидкому доступі (на задній частині РПС або в штурмовому рюкзаку).

Сюди входить: частина боєкомплекту розсипом та в упаковках; інженерні боєприпаси; додаткові предмети, необхідні для виконання задачі; легкий спальник/пончо; дощовик або легкий плащ-намет; засоби маскування; продукти харчування на 2–3 доби; газовий чи інший компактний пальник; ложка, чашка, миска (за необхідності); фільтр для води; мінімальний набір для гігієни (упаковка вологих серветок, антисептик); мінімальний набір необхідних ліків, або так звана аптечка другого комплекту; пристрій для зарядки мобільного телефону (планшету); запасні батареї до ліхтарика та радіостанції. Зазвичай до другого комплекту включають елементи теплового одягу (наприклад, легку куртку чи фліску) або термобілизни. Пончо-ковдра, за необхідності, може замінити спальник.

На рюкзак, зазвичай, прилаштовують каремат – головне, ніколи не обирайте каремати яскравих кольорів. Каремати краще використовувати складні, оскільки їх можна зручно використовувати для сидіння. При виборі каремату, орієнтуйтеся на його основні характеристики – товщину, можливість компактного складання, наявність чохла з міцної тканини. Якісний каремат забезпечить відносний комфорт у польових умовах.

Не зайвими будуть також скрутка монтажною клейкою стрічкою (армованого скотчу), відрізок паракорду та голка з ниткою.

Третій комплект

Зазвичай розміщується у великому маршовому рюкзаку у тиловому розташуванні підрозділу.

До нього входить: додатковий боєкомплект; додаткові засоби зв'язку (мобільний телефон та ін.; змінний комплект одягу; великий спальник; предмети таборового вжитку (гумові капці, рушник); додатковий комплект білизни / термобілизни; сезонне взуття; додатковий набір продуктів; запасні батареї тощо.

Догляд за особистою зброєю – обов'язок кожного бійця. Вся зброя в підрозділі повинна завжди працювати бездоганно. Не забувай також і про правила поводження зі зброєю. Адже нехтування ними часто призводить до трагічних наслідків.

Отже, запам'ятай:

- За будь-яких обставин особиста зброя повинна перебувати під наглядом. Під час переміщення також тримай зброю при собі, якщо немає можливості залишити її під наглядом іншого військовослужбовця твого підрозділу.

- Зброя обов'язково повинна бути “пристріляна” ще до виходу на бойові позиції.

- Зброя завжди повинна бути почищена, а магазини споряджені, адже бій може розпочатися в будь-який момент. Кожну паузу в бою використовуй для повторного чищення зброї і спорядження магазинів набоями. Не тримай магазин в автоматі напівпустим. Маєш змогу – перезарядись. Перевіряй пружини в усіх магазинах!

- Не допускай попадання землі до ствола та інших отворів; за можливості закривай їх, коли зброя не використовується.

- Пусті магазини складай у спеціальну сумку скидання; не втрачай магазини та слідкуй за їх чистотою і функціональністю.

- Мінімальна кількість магазинів, які повинні бути у тебе – 4; максимальна визначається твоїми фізичними можливостями, завданням і доступністю набоїв на позиції. Найкраще – мати не менше десяти.

- Навчися швидко споряджати магазини; у бою набої дуже швидко закінчуються; навчайся по-бойовому – у тих же рукавицях, в яких стріляєш. Виправдовує себе також застосування зарядних планок-обойм.

- Завжди перевіряй чи не збито приціл; стрілецькі навички марні, якщо твоя зброя неточна.

- Як піхотинцю, тобі слід володіти всіма видами легкого піхотного озброєння. Обов'язково навчись споряджати всі види наявного у взводі озброєння, особливо вночі!

- Завжди май у своєму “бойовому рюкзаку” комплект для чистки зброї; погані погодні умови та стрільба завжди приведуть до несправності зброї. Надзвичайно ефективні серветки для чищення зброї ті, що не займають багато місця і майже не мають ваги. Пенал не завжди може бути комплектний – при отриманні зброї обов'язково

це перевір. Щітка для чищення швидко зношується, передбач можливість її заміни. Для чистки поршня замість улюбленого багатьма піску можна швидко і зручно використати губку для миття посуду. Не заливай автомат мастилом, як це роблять чимало бійців. До зброї налипатиме бруд і вона, врешті-решт, вийде з ладу.

Варто нагадати чотири “залізних” правила поводження зі зброєю:

1. Завжди поведься зі зброєю так, ніби вона заряджена.
2. Не направляй зброю на те, що не маєш наміру знищити.
3. Не клади палець на спусковий гачок доти, поки не навів приціл на ціль.
4. Чітко ідентифікуй свою ціль і те, що розташоване за нею.

Не треба модифікувати зброю без потреби. Модифікація зброї доцільна лише, якщо цього вимагають подальші завдання. В іншому випадку – це марна трата ресурсів.

Справді необхідна модифікація – заміна старого ремня на двоточковий з можливістю швидкого регулювання. Триточковий ремінь – це, звичайно, ефектно, але зайвий матеріал в його конструкції може чіплятися за спорядження, гілки та ін. Одноточковий ремінь абсолютно незручний в умовах окопної та штурмової роботи. Використання глушника / саундмодератора збільшить забруднення твоєї зброї, більш доцільним буде використання полум’ягасника. Якщо ти не вмієш працювати з коліматором та твої задачі не передбачають його використання, то не треба його встановлювати. Замість коліматора краще підібрати якісний регульований приклад і забезпечити стійку вкладку зброї.

Відомо, що більшість людей вчиться тільки на власних помилках. Але якщо хтось помилиться хоч трохи менше і збереже в результаті своє життя, то, можна вважати, що ці поради були корисними.

Якщо доля розпорядилася так, що свій громадянський обов’язок захищати державу тобі належить виконувати в умовах збройного конфлікту, в “гарячій точці”, на війні, то прийми на віру те, що знаємо ми та інші, хто пройшов через війну. Саме це знання

допомогло нам вижити і, дасть Бог, допоможе й тобі у відповідних обставинах.

Якщо це випробування випало й на твою долю – ти повинен прийняти його. Уникнути випробування ти все одно не зможеш. Якщо раптом зважишся втекти, залишити свою частину, яку скеровують у район бойових дій, то не відомо, в якій формі і коли інше випробування все ж таки тебе спіткає.

Першими на війні гинуть дурні і боягузи. Дурні – тому, що не бояться, боягузи – бо занадто бояться. Страх – природний інстинкт усього живого. Якби не було страху, на Землі не лишилось би жодної живої істоти. Річ у тому, як розпорядитися страхом. Його не можна нехтувати, ба більше, ним варто користатися. Але в усьому треба знати міру, тільки ж як її визначити?

Один з військовослужбовців, що має вельми поважний досвід участі у збройних конфліктах і не раз опинявся на межі виживання, пише: “Потрапивши у світ війни, людина підсвідомо відчуває дихання смерті. Навіть перебуваючи далеко від лінії фронту, виконуючи повсякденну роботу, військовослужбовці зазнають великого стресу. Думка про те, що смерть ходить десь поряд, тримає їх у постійній напрузі.

З огляду на досвід учасників бойових дій можна зробити висновок, що найстрашніше перед боєм – очікування смерті.

Через постійне втомливе очікування загибелі організм втомлюється, і з часом тобі стає просто на все нахчати. Відчуття загострюються хіба безпосередньо в бою, “коли смерть вже дивиться тобі в очі”. Страшно стає всім, але кожен поводить себе по-різному. Хтось під час бою матюкається, щоб якомога швидше загнати страх у найдальші куточки підсвідомості, а хтось стає млявий і апатичний, чекаючи на смерть як нагоду позбутися нестерпного страху. Тільки той, хто психологічно зуміє швидше пройти “очікування” і переступить “поріг страху”, зможе холоднокровно робити правильні рішення і діяти на полі бою, зважаючи на обставини, отже, матиме більше шансів вийти з бою переможцем.

Ти господар свого страху, а не навпаки. Якщо ж навпаки, то ти став рабом свого страху. Якщо ти дозволив йому керувати собою, то втратив свободу.

Як поводитися в бою – знаєш тільки ти, солдате. Страх, хоч би який корисний для живої істоти, цього не підкаже. Навпаки, саме тоді, коли треба залягти, втиснутися в землю, перечекати, він може змусити тебе бігти. А хіба буває краща мішень для ворога, аніж утікач з поля бою? Так гинуть боягузи. Але не менше ризикує той, хто починає роздивлятися й робити рішення, забувши про страх. Так гинуть дурні.

Багато молодих хлопців, які пережили перший у їхньому житті обстріл, відчули незнаний доти страх. Багато хто з приємним здивуванням відкрив для себе дещо нове. А дехто взагалі перебував у стані емоційного піднесення. Але спільним для всіх було ось що:

- виявляється, обстріл – це ще не смерть і навіть не поранення (куля все ж таки “дурна”);

- страх є, він неприємний, липкий, повзучий, але його можна ПОДОЛАТИ.

Саме подолання власного страху давало відчуття, яке можна порівняти з позбавленням від чогось важкого і небажаного. А ще була перемога. Ні, не над тим ворогом, який, пострілявши з кущів і не завдавши ніякої шкоди, сам забрався геть, бо ж і він боїться вмерти. Була перемога над своїм страхом. Страх дає людині сигнал про загрозу. Людина знає, як цією інформацією розпорядитися. Якщо треба перечекати – чекай. Якщо ж треба діяти, подякуй своєму страху за вірну службу і дій.

Противник теж бореться зі страхом. Допоможи йому програти у цій боротьбі. Його страх – твій союзник. Якщо ти активний, ведеш прицільний вогонь – ти допомагаєш страху свого ворога. Якщо ворог програв боротьбу з власним страхом – ти переміг. Навіть якщо він не уражений твоєю кулею, він уже зазнав моральної поразки.

Найбільша втіха, коли бачиш, як тікає ворог. Натомість вигляд убитого ворога викликає суперечливі почуття.

Опанувати свій страх не означає зовсім його позбутися. Це неможливо, а якщо й удається, то тільки на шкоду собі. Страх, господарем якого ти є, стає твоїм охоронцем. Його прояви – не жах і паніка. Жах і паніка на війні – це неминуча загибель, і то не тільки для тих, кому він притаманний. А от контрольований страх виявляється в підвищеній обережності, загострених чуттях та увазі, в інтуїтивних захисних реакціях.

Безумовно, психічно здорову людину інстинкт самозбереження спонукає уникати небезпеки, зокрема на війні, або прагнути максимально знизити ризик для життя і здоров'я, а якщо йдеться про командира, то він дбає не тільки про власну безпеку. Проте тут варто дещо уточнити. Добре навчений військовий повинен остерігатися, але не боятися бою. Різниця полягає в тому, що, остерігаючись, він свідомо стає до бою, сповна розуміючи, що кулі в противника не з пластиліну, тому прагне зробити себе і свій підрозділ найменш уразливим. Знання ступеня ризику дає змогу діяти продумано й розумно. Незнання породжує страх і навіть паніку.

Адже страшна не так конкретна небезпека, як невідомість, перед якою постає людина, вперше потрапивши в район бойових дій. Саме на початковому етапі твоєї служби боязнь невідомої війни можна схарактеризувати як страх, і він у цей період має здатність породжувати новий страх, а чутки (що менше правдоподібні, то більше) зміцнюють його. Людина залякує сама себе, і тільки реальність бойових дій може звільнити її.

Людина в бою перейнята боєм, а не власними страхами й самозалякуванням. З часом приходять досвід і впевненість. Поведінка стає чіткою, грамотною та обачливою. Може навіть здаватися, що процес становлення воїна і командира закінчений, далі все піде як помащене. Та насправді це не так. Приблизно через півроку виникає інша небезпека, ще страшніша для людини, оскільки не усвідомлювана. Відвоювавши успішно півроку, людина перестає не тільки боятися, але й остерігатися війни. Успіхи притуплюють відчуття небезпеки. Приходить упевненість, нібито можеш усе, що успіх супроводжує тебе. Як наслідок починаєш допускати неточності,

недбальство, і добре, якщо покарання за це буде не надто тяжке, якщо доля лишень струсне тебе за шкірку, як необачне щеня, нагадавши, що війна – не жарти, за недбалість можна заплатити життям.

До війни треба ставитись у край серйозно. Кожен вихід на бойове завдання повинен бути як перший. Тоді й командир і його підлеглі, усвідомлюючи, що ворога не варто боятися, але треба остерігатися, у 99 випадках зі 100 залишаться живі й успішно виконають своє завдання.

Щоб подолати свій страх, слід взяти до уваги ще одну істотну деталь. Як уже було сказано, паніка – це загибель не тільки для тих, хто нею заражений, але й для тих, хто опинився поруч з панікерами. Тому, опанувавши свій страх, не допускай, щоб страх переміг побратимів, допоможи їм приборкати цього противника. Для цього не треба ніяких особливих зусиль, просто будь поряд, підстав своє плече, не квапся зневажати їх, вважаючи боягузами. Їм потрібна твоя допомога, їх підтримає твої спокій і впевненість. Якщо ти це зможеш, то врятуєш їх, а вони – тебе.

Пропонуємо прочитати, що пишуть твої ровесники, які мають значний бойовий досвід (ми їх просили написати послання воякові, який, можливо, прийде їм на зміну):

“Якщо твоєму бойовому побратимові важко, допоможи йому в скрутну хвилину. Якщо ти бачиш, що твої побратими злякалися в бою, сумують, ти маєш підбадьорити їх, підняти їм настрій, щоб вони забули про страх, – наприклад, розповісти анекдот. Ділися з побратимом останнім, що маєш, і знай: буде й тобі важко, і твій бойовий побратим тобі допоможе, як ти допомагав йому...”

“У час бою завжди прикривай побратима. Ніколи його не кидай. Під час бою пильнуйте один за одним, щоб жодного з вас не взяли в полон, щоб нікого випадково не забули винести з бою пораненим чи вбитим”.

“Коли йдеш у бій, завжди підбадьорюй своїх побратимів, можна яким-небудь жартом. Найважче в бою – це коли відступаєш.

Щось подібне ти міг читати й чути і раніше. Але поради учасників бойових дій засновані на їхньому особистому досвіді,

набутому в таких умовах, коли найбільше цінується те, що допомагає вижити. Особливо привертають увагу слова “ніколи не кидай побратима, хоч би й він тобі зовсім не друг”.

Завжди май партнера. Навіть якщо вас не поділить командир, то поділіться на пари самі. Весь час тримайтеся один одного, а кожна пара – свого підрозділу. Хоч би як було важко, пильнуйте один за одним і допомагайте: вогнем, словом, диханням, патронами, жартом. Пересувайтеся по черзі. Один спостерігає і прикриває – другий перебігає. Потім навпаки. Ви двоє – одне ціле.

Головне завдання – спостерігати. Якщо потрапив під обстріл – не квапся стріляти сам, займи сховок і спостерігай. Стріляти треба не від страху, а щоб влучити. Відкриєш вогонь навмання – вважай пропав, бо викрив себе, сам став ціллю. Стріляй тоді, коли бачиш противника або спалахи вогню його зброї. Ось це твоя мета.

Не перебувай на одному місці. Дві–три черги – і міняй позицію. Хай це буде три–чотири метри вправо–вліво, вперед–назад. Перебігай, а ще краще – переповзай. Побратим прикриє тебе. А ти – його. Через декілька хвилин ви чудово розумітимете один одного.

Треба заздалегідь запримітити собі декілька сховків, які можна використовувати по черзі. Але самі укриття бувають різні. Знай, що противник передусім шукає тебе саме за укриттями. Якщо він має підцівкові гранатомети, то й укриття не врятує. Не затримуйся довго за укриттям. Грай з противником у хованки і вражай його вогнем. Він теж людина, і теж уразливий, особливо якщо твій постріл буде влучний.

Пам’ятай, що запас боєприпасів у тебе не нескінченний. Витрачай їх ощадливо. Це тільки в кіно про Рембо черги можуть бути по пів-магазину, а то й на всю кулеметну стрічку. У тебе – не більше ніж по 3–4 патрони, то стріляй у ціль, а не абикуди. Якщо треба перезарядити магазини, поклич побратима – хай прикриє тебе – і зникни на цей час для ворога. Якщо тремтять руки – все нормально. Це від збудження, скоро пройде. Пам’ятай, що відбиватися автоматом, як палицею, – не найкраще рішення. Май завжди при собі запас патронів.

У справжньому бою в магазині всього 30 патронів, а в чотирьох магазинах – 120. Вистріляти магазин можна всього за 20 секунд, а всі чотири – менше ніж за п'ять хвилин. Досвід показує, що така стрілянина не буває влучною: кулі летять не в ціль, а в її уявний образ. І то здається, що більше випустиш куль, то більше буде влучань. Це не так. Щоби влучити в ціль, достатньо однієї кулі. Просто ціль треба бачити та стріляти саме по ній.

Об'єктом твоєї пильної уваги має бути також усе, що підноситься над місцевістю. Звідти можуть “працювати” снайпери й інші стрільці. У місті або населеному пункті – це верхні поверхи будівель, особливо дахи. Під час дій у місті домовтеся з напарником, хто за якими секторами спостерігатиме. Наприклад, ти дивитимешся вперед і ліворуч. Він – праворуч і назад. Інакше вас можуть обійти. Особлива увага – до підвалів, точніше – до входів у них. Звідти можуть ударити в спину, пере чекавши, коли ви підете вперед. Така ж уважність не завадить і на місцевості поза населеним пунктом. Там можуть бути яри, “зеленка”, греблі тощо. Спостерігай.

Усього цього тебе навчатимуть. Автори не збираються викладати тобі науку перемагати. Це робитимуть твої командири. Ми лише хочемо, щоб уже на навчальних заняттях ти діяв, як у бою. Саме так виробляються навички. Якщо вже на заняттях не грати у війну, а усвідомлено діяти, як у справжньому бою, то можна опанувати навички, які потрібні, щоб виживати, а значить – і перемагати.

Істину про те, що командир завжди правий, ти вже знаєш і, напевно, просто втомився від її багаторазового повторення після приходу в армію. Ми знаємо, як її можна сприймати в повсякденній армійській службі. Людину, яка має право розпоряджатися тобою, віддавати накази, примушувати робити те, чого робити не хочеться, вимагати, випитувати, деколи карати за лінь і млявість, часто можна сприймати як тирана, що має на меті лише одне: фізично виснажити й морально знищити твоє волелюбне Я. Саме так воно і може видаватися в мирному житті. Все зовсім інакше на війні.

Ось що кажуть хлопці, які брали участь в бойових діях. Це можна сприймати як напутню пораду тобі і твоїм побратимам по службі.

“У бою пильно слухай свого командира. Завжди прикривай його і ніколи не кидай”.

“У бою потрібно бути зосередженим, уважно слухати і виконувати накази командира. У бою немає часу на роздуми. Треба ретельно виконувати команди”.

“Завжди виконуй заповідь: “Наказ командира – закон для підлеглого”.

“Якщо ти недосвідчений, ще не бачив війни і не знаєш, як тобі діяти і як триматися, ми радимо: слухай і виконуй накази своїх командирів; поганого вони тобі не порадять”.

“І головне – будь чесним. Ніколи не зраджуй своїх командирів”.

Ми вже говорили, що стосунки між людьми на війні абсолютно особливі. Зокрема і взаємини командирів із підлеглими. Наші бесіди з офіцерами, які воювали, і власний досвід показують, що одним із головних мотивів бойової діяльності командирів завжди була відповідальність за життя своїх солдатів. Учити солдатів мистецтва виживання на війні командирам доводилося іноді ціною власного життя.

Війна закінчиться тоді, коли буде знищено останнього російського ворога на нашій землі. Якщо цю справу не завершимо ми, то воювати доведеться і нашим дітям.

Вперед до Перемоги!

Смерть російським окупантам!

СПИСОК АВТОРІВ

ГЕРАСИМЕНКО М. – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 11).

ДЕМЬЩЬКИЙ В. – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (тема 2).

ЄВСЄЄВ І. – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (тема 6).

МАЛЮГА В. – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 10).

МАРАЄВ В. – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 5, 7).

СКРЯБІН О. – кандидат історичних наук, старший дослідник, начальник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 4, 8).

ХАЛІМАНЕНКО К. – заступник начальника науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 3, 9).

ХОЛОХ О. – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (тема 1).

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ БАЗОВОЇ
ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
(ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ)**

Підписано до друку 12.11.2024
Формат 60×80 1/16. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 7,8. Наклад 100 прим.

Віддруковано в друкарні ТОВ «7БЦ»
03087, м. Київ, вул. Олекси Тихого, 84
e-mail: 7bc@ukr.net, тел: (044) 592-00-80
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5329 від 11.04.2017